Beret Bråten og Silje Sønsterudbråten

Veiledningserfaringer

Forsøk med veiledning (ICDP) av foreldre med radikaliseringsbekymringer og foreldre i asylmottak

Fafo

Beret Bråten og Silje Sønsterudbråten

Veiledningserfaringer

Forsøk med veiledning (ICDP) av foreldre med radikaliseringsbekymringer og foreldre i asylmottak

Fafo-rapport 2017:02

© Fafo 2017
ISBN 978-82-324-0352-3 (papirutgave)
ISBN 978-82-324-0353-0 (nettutgave)
ISSN 0801-6143 (papirutgave)
ISSN 2387-6859 (nettutgave)

Omslagsfoto: © Beret Bråten
Omslag: Fafos Informasjonsavdeling
Trykk: Allkopi AS

Innhold

Forord 5
Sammendrag 7
English summary 15

1 Innledning 25
1.1 Radikaliseringspilot og mottakspilot 26
1.2 Problemstillinger 29
1.3 Datagrunnlag 30
1.4 Disposisjon 36

2 Hva er ICDP? 37
2.1 ICDP i Norge i dag 37
2.2 Faglig og teoretisk fundament 39
2.3 Hva innebærer foreldreveiledning basert på ICDP? 39
2.4 Et universelt program 42
2.5 Et tilpasset program 45

3 Hva vet vi om foreldres betydning? 47
3.1 Hva vet vi om foreldre i radikaliseringsprosesser? 47
3.2 Hva vet vi om å være foreldre i asylmottak? 55

4 Erfaringer fra planleggingsfasen 63
4.1 Tilpasning av ICDP til målgruppene 64
4.2 Rekruttering av kommuner og asylmottak 69
4.3 Rekruttering av veiledere og foreldre – radikaliseringspilot 76
4.4 Rekruttering av veiledere og foreldre – mottak 87
4.5 Planleggingsfasen oppsummert 93

5 Erfaringer fra gjennomføringsfasen 95
5.1 Hvem var veilederne? 96
5.2 Hvorfor bli veiledet? 105
5.3 Hvordan beskrives endringer? 110
5.4 Møtet mellom veiledere og foreldre 115
5.5 Makt til å definere og anerkjenne 120
5.6 Praktiske utfordringer i gjennomføringsfasen 125
5.7 Betingelser for god gjennomføring 128

6 Konklusjoner og anbefalinger 131
6.1 Veiledning av foreldre i mottak – hva har vi lært? 131
6.2 Foreldreveiledning mot radikalisering – hva har vi lært? 135
6.3 Hva har prosjektet lært oss om ICDP i praksis? 139
6.4 Anbefalinger 142

Referanser 145

Forord

Denne rapporten presenterer funn fra en studie som evaluerer to utprøvninger av foreldreveiledningsprogrammet ICDP (International Child Development Programme) på oppdrag for Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). De ønsket erfaringer fra to ulike prosjekter som nylig var gjennomført der ICDP var prøvd ut i møte med to særskilt definerte grupper av foreldre: foreldre med radikaliseringsbekymringer og foreldre i asylmottak. Vi fikk lov til å gjøre dette, det takker vi hjertelig for.

Prosjektet hadde ikke vært mulig å gjennomføre uten stor velvilje og imøtekommenhet fra lokalt ansvarlige, mottaksansvarlige, veiledere og foreldre som har deltatt i forsøkene. Vi har gjennom telefon og besøk intervjuet svært mange av de som hadde ansvar for forsøkene og noen av foreldrene som deltok. Tusen takk skal dere ha, alle sammen.

Intervjuene har gitt innsikt, ikke bare i hvordan et konkret foreldreveiledningsprogram virker i møte med to særskilte foreldregrupper, men også i hva som kan skje i møter mellom norske myndigheter og foreldre med minoritetsbakgrunn når hensikten ikke er omsorg eller behandling, men veiledning. Dette er spennende møter, men det er også utfordrende møter. I tillegg har prosjektet vært en mulighet til å få et blikk inn i hvordan det er å være foreldre i et nytt land, der barna fort blir preget av det nye landets systemer, normer og verdier på måter foreldre ikke blir på samme vis. Dette er noe vi skal bygge videre på i seinere arbeid.

Nevnes og takkes spesielt må vår kontaktperson i Bufdir, Solvor Bäcklund, og de to som hadde ansvaret for forsøkene og som vi derfor både har intervjuet og snakket med mer uformelt: Grete Flakk og Vibeke Heitmann. Takk for imøtekommenhet, oppfølging og romslighet. Takk også til kontaktperson i Utlendingsdirektoratet (UDI), Berit Øverland.

I forskningsprosjektets sluttfase inviterte vi en gruppe fra organisasjonsliv og forvaltning for å diskutere foreldreveiledning som del av en bosettings- og introduksjonsprosess i Norge. Anne Edman fra Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) og Siril Berglund fra Norsk organisasjon for asylsøkere (NOAS) stilte opp til en gruppesamtale. Det var flott og ga innsikter vi har hatt med oss i drøftinger og konklusjoner. Takk.

Helt til slutt en stor takk til våre kollegaer her på Fafo, Bente Bakken og Agneta Kolstad. Bente har lest korrektur med stor presisjon og nok en gang lært oss nye ting om norsk rettskrivings mange krinkelkroker. Agneta har sørget for at rapporten er

lesbar og stilig. Nerina Weiss har vært intern kvalitetssikrer og gitt viktige innspill og forslag som gjorde at rapporten på enkelte punkter ble annerledes enn den ellers ville blitt. Mange takksigelser.

Gjenværende mangler og unøyaktigheter er forfatternes eget ansvar.

Oslo 1. februar 2017
Beret Bråten og Silje Sønsterudbråten

Sammendrag

I denne rapporten presenterer vi erfaringer fra to pilotprosjekter der foreldreveiledning basert på International Child Development Programme (ICDP) er prøvd ut i to målgrupper, henholdsvis foreldre i asylmottak (mottakspiloten) og foreldre som er bekymret for at ungdom i familien skal bli radikalisert (radikaliseringspiloten). Forsøkene er realisering av tiltak i Regjeringens *Handlingsplan mot radikalisering og voldelig ekstremisme* og *Et liv uten vold. Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014-2017.* Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) hadde ansvar for de to pilotforsøkene som i perioden høsten 2015–våren 2016 ble gjennomført i åtte kommuner/bydeler og elleve asylmottak.

Evalueringen av forsøkene, som presentes i rapporten, er basert på en kombinasjon av kvalitative kartleggingsstudier og casestudier. Dette gir både innsikt i erfaringer i bredden og mulighet til å utforske opplevelser og relasjoner i veiledningsgruppene i dybden. Metodisk er det i hovedsak benyttet individuelle kvalitative intervjuer, men også enkelte dobbelt- og gruppeintervjuer. I tillegg er det, for å etablere et bakteppe for forsøkene, søkt etter forskningsbasert kunnskap om foreldres rolle i radikaliseringsprosesser og i asylmottak. Datainnsamlingen foregikk i hovedsak i perioden oktober–november 2016. Vi har altså undersøkt erfaringer i etterkant av forsøkene.

Foreldreveiledning med ICDP

ICDP (International Child Development Programme) skal styrke barns oppvekstsvilkår gjennom veiledning av omsorgspersoner til barn/unge mellom 0 og 18 år. Programmet beskrives som universalforebyggende, samtidig som det etter hvert er tilpasset flere målgrupper med særskilte utfordringer.

Metoden er gruppeveiledning for foreldre, ledet av to sertifiserte veiledere (et veilederpar). Standardversjonen av programmet er basert på åtte gruppemøter med refleksjon rundt foreldrerollen. ICDP bygger på utviklingspsykologi og kulturpsykologi. Barn forstås som sosiale vesener helt fra fødselen av, og det tidlige samspillet med de nære omsorgspersonene er derfor viktig for den sosiale, emosjonelle og kognitive utviklingen. Det legges også til grunn at barn preges av den sosiale verdenen de er del av, og av dens historiske og kulturelle kjennetegn. For å forstå barn gjennom å innta deres perspektiv, må man altså forstå det sosiokulturelle landskapet barnet er del av.

Tre dialoger som skal støtte barns utvikling, er sentrale i veiledningen. Den *emosjonelle dialogen* er fundamentet for en god relasjon mellom barn og foreldre, den *meningsskapende dialogen* skal støtte opp om barnets kognitive og moralske utvikling, og den *regulerende dialogen* skal gi foreldre verktøy for positiv grensesetting og hjelpe dem til å styrke barnets evne til selvregulering (av blant annet egne følelser).

Vektleggingen av den sosiokulturelle sammenhengen barnet er del av, gjør at ICDP er tilpasset til å kunne brukes overfor særskilte målgrupper. Det finnes for eksempel en minoritetsversjon av programmet som benyttes overfor foreldre med innvandrerbakgrunn. Forsøkene som står i sentrum i denne rapporten innebar at det ble utarbeidet to nye tilpassede versjoner av programmet: en for foreldre som frykter radikalisering og en for foreldre i asylmottak.

Tilpasning av ICDP i de to pilotprosjektene

Tilpasningen av programmet i radikaliseringspilot ble gjort basert på standardversjonen av ICDP (8 veiledningsmøter). Målet var å etablere et opplegg som ville fungere for foreldre til ungdom med utfordringer. Det ble lagt til to temaer som ikke vanligvis tas opp: 1) Utfordringer ungdom møter i samfunnet – herunder radikalisering, men også rus, problemer i skolen, psykiske utfordringer, forventningspress og å stå mellom ulike kulturer. 2) Informasjon om at ungdomstiden ikke bare medfører kroppslige forandringer, men at også hjernen utvikles og endres. Foreldre skulle gis grunnlag for å forstå at unge mennesker for eksempel har mindre impulskontroll enn voksne, fordi den delen av hjernen som styrer impulser fortsatt er i utvikling. Og de skulle gis grunnlag for å kunne se utfordringer og resonnere med utgangspunkt i ungdommens ståsted.

Tilpasningen av ICDP til mottakspilot ble gjort basert på minoritetsversjonen av ICDP og på tilpasninger og erfaringer som ble gjort i et tidligere forsøk fra 2007 med ICDP til foreldre i asylmottak. Det ble bestemt å ha ti veiledningsmøter framfor tolv, som er det vanlige i minoritetsversjonen. Et viktig kjennetegn ved minoritetsversjonen er at veilederparet består av en veileder som snakker foreldres morsmål og en veileder med majoritetsbakgrunn. Dette ble også tilstrebet å få til i mottakspiloten. I tilpasningen av programmets innhold ble den meningsskapende dialogen vektlagt, noe som innebar at den emosjonelle og regulerende dialogen fikk noe mindre plass. Tilværelsen som flyktning og asylsøker er svært usikker. Og erfaringene fra 2007 var at foreldre trengte å bli minnet på å snakke med barna om situasjonen de er i. Barna kunne trygges, mente man, ved å fokusere på det som tross alt er sikkert her og nå – som at familien skal være samlet og at de er på et trygt sted. To nye elementer ble lagt til: 1) Informasjon om norsk barnehage/skole og forventninger til foreldre i Norge generelt. 2) Refleksjon omkring kjønnsroller, oppgavefordeling og autoritet i familien. Begrunnelsen for å legge til dette, var erfaringene fra det tidligere forsøket i 2007.

Rekruttering av kommuner og veiledere i radikaliseringspilot

Fem kommuner og tre bydeler i Oslo ble valgt basert på to kriterier: at det lokalt hadde vært tilfeller av ungdom som ble radikalisert og at det var erfaringer med å drive foreldreveiledning basert på ICDP. Det ble utpekt en ansvarlig for forsøket lokalt, og flere steder var dette stillingen som vanligvis koordinerer arbeidet med ICDP. Rekrutteringen av veiledere foregikk basert på den lokalt ansvarliges nettverk i egen kommune/bydel. Rekrutteringen av foreldre skulle skje i samarbeid med lokalt ansvarlige for å koordinere rus- og kriminalitetsforebyggende arbeid med barn og unge, samt med skole, barnevern og andre deler av lokalforvaltningen som kjente problematikken.

Rekruttering av asylmottak og veiledere i mottakspilot

Bufdir samarbeidet med Utlendingsdirektoratet (UDI) om å velge ut og rekruttere asylmottak. Kriteriene var at mottaket hadde en gruppe foreldre som snakket samme morsmål, og at det i kommunen hvor mottaket var lokalisert, eller i en nabokommune, fantes en ICDP-veileder som også snakket dette morsmålet. Målet var å gi veiledning på foreldres eget morsmål og man ønsket også å gi foreldre «rollemodeller», ved å ha veiledere som selv hadde asylsøkererfaring. Bufdir måtte altså koble foreldre i mottak og veiledere i kommunene. Dette beskrives som «et puslespill», og man lyktes ikke overalt, i fem av elleve grupper måtte det derfor benyttes tolk. Og i tre grupper hadde begge veiledere majoritetsbakgrunn.

Viktige erfaringer fra pilotforsøkene:

Ingen foreldre med radikaliseringsbekymringer deltok i radikaliseringspilot

Det ble, de fleste stedene lokalt, lagt til grunn at foreldre med minoritetsbakgrunn utgjorde primærmålgruppen i et prosjekt som skulle forebygge radikalisering. Dette til tross for at Bufdir definerte målgruppen basert på utfordringer, *ikke* på bakgrunn. Primærmålgruppen var foreldre som frykter at ungdommen deres er i ferd med å bli radikalisert. Dernest foreldre med ungdommer som viser tegn på å være «i faresonen», ved at de for eksempel «isolerer seg eller slutter på skolen».

Erfaringene viser at det var svært krevende å rekruttere foreldre fra primærmålgruppen. Dette lykkes ikke i *noen* kommuner eller bydeler. Derfor ble det etter hvert søkt etter foreldre som var bekymret for flere typer utenforskap, men også da primært foreldre med minoritetsbakgrunn. Foreldre som deltok, ble rekruttert gjennom kanaler som flyktningkontoret, lokale innvandrerorganisasjoner, moskeen, barnevern, skole, introduksjonsordning og veilederes nettverk. I en kommune hvor de ikke lykkes med å rekruttere foreldre, ble det i stedet rekruttert ansatte i boenheter for enslige mindreårige.

Allmennforebyggende mål og spesialisert målgruppe er dårlig match

Hvorfor var det vanskelig å rekruttere foreldre som frykter radikalisering? En viktig årsak var forholdet mellom tiltakets allmennforebyggende mål/virkemiddelbruk og spesialiserte målgruppe. Tiltaket skulle forebygge radikalisering gjennom gruppebasert foreldreveiledning, mens primærmålgruppen var smal og spesialisert; foreldre som frykter radikalisering. Dette forutsatte at man ikke henvendte seg til ungdomsforeldre generelt, men til spesifikke foreldre. Og lokalt ble det opplevd vanskelig å henvende seg til enkeltforeldre med radikalisering og voldelig ekstremisme som utgangspunkt. Dette kunne, mente man, virke mistenkeliggjørende, stigmatiserende og bidra til å undergrave tillit. Og, ble det antatt, det ville være tilsvarende vanskelig for foreldre selv å melde seg til et slikt tiltak. Det er eksempler på at man lokalt hadde kontakt med foreldre i primærmålgruppen. Men det viste seg at slike foreldre hadde motforestillinger mot gruppeveiledning, gitt at de i gruppene skulle dele sin egen bekymring med andre foreldre som ikke hadde tilsvarende erfaringer og frykt.

Dernest medførte den spesialiserte målgruppen at de som arbeidet med ICDP lokalt måtte samarbeide med andre deler av lokal forvaltning, som barnevern, skole og politi. Oppdraget ble møtt med velvilje i andre etater, men dette ga ikke resultater i form av rekrutterte foreldre. Det kan skyldes at aktuelle foreldre ikke fantes, det pekes for eksempel på at ungdom det er knyttet radikaliseringsmistanker til i all hovedsak er over 18 år, mens foreldreveiledning er et tiltak for foreldre med barn under 18 år. Men det kan også skyldes at tiltaket ikke hadde topprioritet i alle deler av lokalforvaltningen. Pilotforsøket ble i liten grad forankret i ledelsen i samarbeidende lokale etater, resultater var derfor betinget av at enkeltansatte selv prioriterte rekrutteringsoppgaven.

Et tredje element er at man lokalt kun unntaksvis hadde erfaring med å rekruttere ungdomsforeldre til foreldreveiledning, og at ungdomsforeldre ikke på samme måte som foreldre til mindre barn er koblet til felles møteplasser gjennom helsestasjon, barnehage og skole.

Veiledere: Motiver og justerte mål

Flere veiledere som deltok i radikaliseringspilot beskriver at de var noe skeptiske til om ICDP (og foreldreveiledning generelt) var rett virkemiddel for å forebygge radikalisering og voldelig ekstremisme. I retrospekt mener imidlertid veiledere gjennomgående at veiledningen var meningsfull og relevant. Målvurderingene til veilederne ble justert underveis til de faktisk rekrutterte foreldrene. Fra å anse det som et tiltak som skulle forebygge radikalisering, blir målsetningen i retrospekt formulert som et mer generelt ønske om å få til refleksjon som skal gjøre foreldre bedre i stand til å ha en god dialog med sine ungdommer og at foreldre skal bli tryggere i rollen.

Blant de rekrutterte veilederne i mottakspiloten er det ingen som uttrykker at de var i tvil om at foreldreveiledning basert på ICDP kunne egne seg for foreldre i asylmottak, og de aller fleste mener i etterkant at det var vellykket, ved at det ga foreldre mulighet

til å reflektere omkring foreldrerollen i mottak og i et nytt land. Men flere veiledere påpeker samtidig at familier som søker asyl er i en stresset, sårbar og usikker situasjon, noe som gjør at foreldre i varierende grad er i stand til å ha utbytte av veiledning.

Veiledere i begge prosjekter og på tvers av minoritets-/majoritetsbakgrunn oppgir de tre motiver for å delta i pilotprosjektene: i) å få ny relevant erfaring de kunne ha nytte av senere, da i hovedsak i jobbsammenheng, ii) en grunnleggende tro på ICDP, og ønske om å bidra til å videreutvikle programmet ved å prøve det ut i møte med nye utfordringer og målgrupper, og iii) et ønske om å utgjøre en forskjell ved å bistå foreldre – gjerne tett koblet til egne erfaringer med å være foreldre i et nytt land.

Lett å rekruttere foreldre til mottakspilot, men ble det opplevd frivillig?

Rekruttering av foreldre i mottak var, sammenlignet med rekruttering til radikaliseringspilot, uproblematisk. Nær alle foreldre i mottak som ble forespurt, sa ja. Mottaksansvarlige understreker at deltakelse var frivillig, men det er verdt å stille spørsmål ved hvorvidt deltakelse ble *opplevd* som frivillig. Foreldre som ble rekruttert var i hovedsak nyankomne, de hadde vært kort tid i Norge og kjente land, kultur og velferdsstat dårlig. Dette gjelder for øvrig også flere foreldre som deltok i radikaliseringspiloten. Våre intervjuer med foreldre synliggjør samtidig at en av de få tingene de vet om Norge før ankomst, er at det finnes et barnevern med mandat til å ta barn fra foreldre som ikke anses som gode omsorgspersoner. Lav systemkunnskap, manglende kunnskap om hva det vil si å være en god omsorgsperson i Norge og at foreldre i mottak er opptatt av ikke å gjøre noe som kan sette positivt svar på asylsøknaden i fare, gjør det sannsynlig at en del kan ha opplevd at de ikke bare burde men måtte delta i tilbudet om veiledning.

Lite samarbeid mellom mottak og veiledere

Asylmottakenes rolle i mottakspiloten ble presisert av Utlendingsdirektoratet. Rekruttering av foreldre til mottakspilot skulle skje i mottaket i samarbeid med veiledere, veiledere skulle også bistås i planleggingen. Mottaket skulle legge til rette for barnepass og transport, og beboere skulle følges opp underveis. Ansvarlige i mottaket skulle imidlertid ikke trekkes inn i eller være del av veiledningsgruppene. Resultatet var lite samarbeid mellom mottak og veiledere ut over det rent praktiske. Veiledere ble i liten grad trukket med i rekruttering av foreldre, og mottakene hadde lite grunnlag for oppfølging av foreldre underveis eller i etterkant av veiledningen.

Foreldres forventninger og utbytte

Veiledere fulgte i all hovedsak de tilpassede oppleggene i de to pilotforsøkene. Men det ble samtidig nødvendig med tilpasninger underveis, avhengig av foreldregruppen. Flere veiledere beskriver hvordan barnevernet fikk mer oppmerksomhet enn planlagt, fordi foreldre var opptatt av dette. Poenget styrkes i våre møter med foreldre. Blant minoritetsforeldre med kort botid dreide opptattheten av barnevernet seg om frykt.

En kombinasjon av lav systemkunnskap (om barnevern) og lav kunnskap om norske normer for barneoppdragelse, bidrar til at (ofte feilaktige) rykter skaper frykt, som igjen påvirker foreldrerollen i negativ retning.

Når veiledere og foreldre blir intervjuet ett års tid etter veiledningen, er detaljer om hva som ble gjennomgått og på hvilke måter glemt av mange. Det som går igjen i foreldres beskrivelser av utbyttet av veiledningen, er at den *trygget* dem som foreldre. Gjennom veiledningen fikk de anledning til å diskutere barneoppdragelse i Norge, herunder ryktene om norsk barnevern, og de ble tryggere på at det i Norge er greit å sette grenser for barn. Foreldre vektlegger også at de kommuniserer bedre med barna etter veiledningen, fordi de er blitt bevisst på å innta barnets/ungdommens perspektiv og på at måten de henvender seg til barnet på har betydning for kommunikasjon helt fra barnet er svært lite. Både foreldre og veiledere vektlegger ny kunnskap om ungdomshjernen som viktig for å forstå ungdoms beveggrunner og for dialog.

Relasjonelle betingelser for god gjennomføring

Veiledere og foreldre beskriver gjennomgående stemningen i gruppene på måter vi vil oppsummere som «god». Likevel framkommer ulike erfaringer når veiledere blir spurt om å beskrive gruppen og dynamikken i den, i mer detalj. Vi identifiserer tre såkalte idealtypiske relasjoner: *nærhetsrelasjonen, proffrelasjonen* og *streverelasjonen*.

Forskjellen mellom de tre idealtypiske relasjonene er tydeligst i utfordrende situasjoner, som når enkelte foreldre tar for mye plass, ikke respekterer andre eller ødelegger gruppedynamikken. I nærhetsrelasjonen vektlegger veileder å forstå hva som ligger bak atferden, for å kunne håndtere den. I proffrelasjonen fokuseres det mindre på hvorfor foreldre har utfordringer, og mer på at krevende foreldres utgangspunkt skal anerkjennes og på det grunnlaget håndteres slik at gruppen fungerer som gruppe. I streverelasjonen utfordres veileder av foreldre på måter som beskrives som slitsomt, som avsporinger, som hinder. Foreldre som er kilde til dette, defineres negativt og sammenlignes gjerne med foreldre som defineres positivt.

Et hovedskille mellom nærhetsrelasjonen og proffrelasjonen på den ene siden og streverelasjonen på den andre, er i) i hvor stor grad veilederen reflekterer over sin egen innvirkning på gruppen, og ii) om de i møte med foreldregruppen i hovedsak definerer dem, eller anerkjenner dem.

Det er maktforskjeller i en veiledningsrelasjon, maktforskjeller som *kan* bli ekstra tydelige når det er store forskjeller i veilederes og foreldres bakgrunn og utgangspunkt. Derfor påligger det veiledere et ekstra ansvar i slike situasjoner. Veileder har makt til å definere, men også makt til å akseptere og anerkjenne. Måten makten benyttes på, legger premisser for relasjon og gruppedynamikk, og betyr antakelig svært mye for om endringer kan oppstå og mål nås.

Språklige betingelser for god gjennomføring

En annen grunnleggende betingelse for relasjonene i gruppeveiledning er språk.

Det er et mål at én av veilederne skal ha samme morsmål som foreldrene. I disse forsøkene ble ikke dette oppnådd over alt. I mottakspilot benyttet fem av elleve grupper tolk, i radikaliseringspilot benyttet to av åtte grupper tolk. Det framgår tydelig at bruk av tolk påvirker gjennomføring og relasjoner. Viktige poenger og sammenhenger går faktisk tapt i oversettelsen. Kommunikasjonen mellom veiledere og foreldre påvirkes av ord/begreper som vanskelig lar seg oversette, tolkens manglende kunnskap om prinsippene foreldreveiledningen bygger på, og av mangel på umiddelbarhet i diskusjoner. Det kan også være ekstra utfordrende å styre taletid og begrense innlegg ved bruk av tolk.

Det var samtidig flere grupper i både mottakspilot og radikaliseringspilot som ble gjennomført på morsmål, siden minst én av veilederne selv snakket språket. I disse tilfellene var det som regel en medveileder som ikke behersket dette språket. Erfaringen er at dette fungerer godt når paret har erfaring med å veilede sammen og en felles forståelse av begges roller. I motsatt fall sliter veileder som ikke behersker gruppens språk med sin egen rolle.

Stedlige betingelser for god gjennomføring

Mottakspiloten synliggjør stedet som viktig i veiledningen. Omtrent halvparten av gruppene ble holdt i mottakets lokaler. Dette muliggjorde kontakt med mottaksansvarlig, men beskrives likevel av de fleste veiledere og foreldre som mindre gunstig enn å ha veiledningen i lokaler utenfor mottaket. Dette handlet delvis om asylmottakets standard, mangel på egnede rom og mulighet til å skape en god atmosfære, men vel så mye om veiledningen som et «fristed». Veiledning utenfor mottak beskrives som en mulighet til å få et avbrekk; å etablere en situasjon der foreldre ble gitt mulighet til å være først og fremst foreldre – ikke først og fremst asylsøkere.

Anbefalinger mottakspilot

Foreldre i mottak har store behov som ikke kan løses med foreldreveiledning. Like fullt anbefaler vi veiledning av foreldre i mottak. I dag tilbyr UDI mottakene opplegget «Foreldre i Norge», dette er frivillig for mottakene og gjennomføres av mottakets ansatte med tolk. ICDP gir, i sammenligning, større mulighet til samtale og refleksjon, fordi det skal gjennomføres på foreldres morsmål, med utgangspunkt i foreldres egne erfaringer og ståsted. Samtidig møter ikke ICDPs standardversjon behovet for informasjon blant foreldre som er nye i Norge. Vår anbefaling er at organisert foreldreveiledning til foreldre i mottak blir kommunenes, ikke mottakets ansvar, og at det knyttes til den oppfølgingen kommuner allerede er pålagt med hensyn til helse, barnehage og utdanning. Veiledningen bør skje på morsmål, bygge på prinsippene i ICDP, men også romme informasjon og diskusjon om blant annet barnevernet. Vi vil videre anbefale

at det samles og analyseres kunnskap om erfaringer med å ha foreldreveiledning som del av introduksjonsordningen. Og at det på dette grunnlaget diskuteres hvordan foreldreveiledning kan knyttes til introduksjonsordningen – obligatorisk eller frivillig.

Anbefalinger radikaliseringspilot

Norsk innsats for forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme har i all hovedsak vært universalforbyggende, og kun i noen grad rettet mot personer som tenkes å være i risiko for å bli radikalisert. Man har generelt ikke henvendt seg til foreldre i noen særlig grad. Dette forsøket viser at et allmennforebyggende tiltak og en spesialisert målgruppe av foreldre med konkrete bekymringer for radikalisering, er en dårlig match. Erfaringen er samtidig at det er stort behov for foreldreveiledning blant ungdomsforeldre med mindre spesifikke bekymringer. Refleksjon og diskusjon med veiledere og møte med andre foreldre bidrar til å gjøre dem tryggere. Foreldre fikk også ny kunnskap om det å være ung generelt og ung i Norge anno 2016, og om krysskulturelle erfaringer. Veilederes erfaring var at det å snakke om radikalisering til foreldre med minoritetsbakgrunn går helt fint når det gjøres generelt, og i en sammenheng der flere potensielle «farer» ungdom utsettes for, drøftes.

Samtidig kan det være grunn til å oppsøke foreldre med konkret frykt for radikalisering, invitere til veiledning og nettverk med andre foreldre med lignende erfaringer. Dette bør imidlertid gjøres som ledd i en målrettet strategi, som er mer egnet for å nå enkeltforeldre med slike spesifikke utfordringer.

English summary

Parental guidance (ICDP) to selected target groups. Experiences from two pilot projects

In this report we present experiences from two pilot projects in which parental guidance based on the International Child Development Programme (ICDP) was tested in two target groups: parents in asylum reception centres (the reception-centre pilot trial) and parents who are concerned that young family members may have become radicalised (the radicalisation pilot trial). These trials are a realisation of measures in the Government's *Action plan against radicalisation and violent extremism* and *A life without violence: Action plan against violence in intimate relationships 2014–2017*. The Directorate for Child, Youth and Family Affairs (Bufdir) was responsible for the two pilot trials, which were conducted in eight municipalities/city districts and eleven asylum reception centres in the autumn of 2015 and spring of 2016.

The evaluations of these trials, which are presented in the report, are based on a combination of qualitative mapping studies and case studies. This approach provides for insight into a wide range of experiences as well as an opportunity to explore perceptions and relationships in the guidance groups in depth. Individual qualitative interviewing is the main methodology used, in addition to some pair or group interviews. Moreover, to establish a backdrop to the trials, we have searched for research-based knowledge on the role of parents in radicalisation processes and in asylum reception centres. The data were mainly collected during the period October–November 2016. We have thus examined experiences in the aftermath of the trial projects.

Parental guidance with ICDP

The ICDP (International Child Development Programme) is intended to strengthen children through provision of guidance to caregivers of children and adolescents aged 0 to 18 years. The programme is described as having a universally preventive effect, while it has also been adapted to further target groups that face special challenges.

The method consists in group guidance sessions for parents, chaired by two certified facilitators (paired facilitators). The standard version of the programme is based on eight group sessions reflecting on the parental role. The ICDP is based on development psychology and cultural psychology. Children are perceived as social beings from birth,

and the early interaction with their close caregivers is therefore essential for their social, emotional and cognitive development. It is also assumed that children are imprinted by their social environment and its historical and cultural characteristics. To understand children by adopting their perspective, we consequently need to understand the sociocultural landscape of which this child is a part.

Three dialogues intended to support the children's development are a key element in the guidance process. The *emotional dialogue* is the foundation for a positive relationship between parents and children, the *comprehension dialogue* is intended to support the child's cognitive and moral development, and the *regulating dialogue* is intended to provide parents with tools to set boundaries in a positive way and help them reinforce the child's ability to self-regulate (their own emotions).

The emphasis on the sociocultural environment of which the child is a part means that the ICDP is suitable for use with selected target groups. For example, a minority version of the programme is available and is being used with parents from immigrant backgrounds. The trials that are in the focus of this report involved development of two new, adapted versions of the programme: one for parents who are concerned about radicalisation and one for parents in asylum reception centres.

Adaptation of ICDP in the two pilot projects

The programme was adapted to the radicalisation pilot trial on the basis of the standard version of ICDP (eight counselling sessions). The goal was to establish a programme that would work for parents of adolescents who were facing challenges. Two topics that are normally not addressed were included: 1) Challenges that young people face in society – including radicalisation, but also substance abuse, problems at school, mental challenges, pressure from expectations and living within two different cultures. 2) Information about how adolescence involves not only bodily changes, but also development and changes in the brain. The parents should be provided with a basis for understanding, for example, that young people have less impulse control than adults, because the part of the brain that controls impulses is still developing. Moreover, they should be enabled to see challenges and discuss issues from the adolescents' standpoint.

The adaptation of the ICDP to the reception-centre pilot trial was based on the minority version of the ICDP, as well as adaptations made and experiences gained in a previous trial of ICDP with parents in asylum reception centres in 2007. It was decided to hold ten sessions instead of twelve, which is standard in the minority version. One key characteristic of the minority version is that the paired facilitators consist of one facilitator who speaks the parents' mother tongue and another who comes from a majority background. This was also the aim in the reception-centre pilot trial. The adaptation of the programme content emphasised the comprehension dialogue, at the cost of the emotional and regulating dialogue. Life as a refugee or asylum seeker is

fraught with uncertainty, and experience from 2007 indicated that the parents needed to be reminded of the need to discuss the family's situation with their children. It was thought that the children could be made to feel safe by focusing on what is in fact safe here and now – for example that the family is able to stay together in a safe place. Two new elements were added: 1) Information about Norwegian day care/schools and expectations placed on parents in Norway in general; 2) Reflection on gender roles, distribution of responsibilities and authority within the family. The addition of these elements was based on experience from the previous trial in 2007.

Recruitment of municipalities and facilitators for the radicalisation pilot trial

Five municipalities and three city districts in Oslo were selected, based on two criteria: that instances of radicalisation of young people had occurred locally, and that parental guidance based on the ICDP had previously been undertaken. A locally responsible person was appointed, often the holder of the position of coordinator of ICDP. The recruitment of facilitators was based on the local coordinators' networks in their home municipality/district. The recruitment of parents was undertaken in cooperation with the locally responsible persons, in order to coordinate efforts to prevent substance abuse and crime, targeting children and adolescents in schools, child welfare services and other parts of local administrations that were familiar with this problem complex.

Recruitment of asylum reception centres and facilitators in the reception-centre pilot trial

Bufdir collaborated with the Directorate of Immigration (UDI) in selecting and recruiting asylum reception centres. The criteria were that the reception centre was home to a group of parents who spoke the same mother tongue, and that the municipality in which the reception centre was located or a neighbouring municipality had an ICDP facilitator who also spoke this language as his or her mother tongue. The goal was to provide counselling in the parents' own mother tongue as well as to provide the parents with 'role models' by having facilitators who possessed experience as asylum seekers. In other words, Bufdir needed to link parents in reception centres and facilitators in the municipalities. This was described as a 'puzzle' and did not always succeed; in five of eleven groups an interpreter had to be used, and in three groups both facilitators came from a majority background.

Key experiences from the pilot trials:

No parents with concerns about radicalisation participated in the radicalisation pilot trial

It was assumed, in most places locally, that parents from a minority background constituted the primary target group in a project intended to prevent radicalisation. This was despite the fact that Bufdir defined the target group in terms of challenges, and *not* background. For example, the adaptation of ICDP to the target group of parents in question was based on the standard version of the programme, not the minority version. The primary target group consisted of parents who were concerned that their youngster was in the process of being radicalised, and secondly parents of adolescents who showed signs of being 'at risk', for example by 'isolating themselves or quitting school'.

It transpired that that recruitment of parents from the primary target group was extremely challenging, and did not succeed in *any* municipalities or city districts. Therefore, the search was expanded to parents who were concerned about exclusion in a broader sense, but here also primarily parents from minority backgrounds. The parents who participated were recruited through channels such as the refugee services, local immigrant organisations, the mosque, the child welfare services, schools, the introduction scheme and the facilitators' networks. In one municipality that failed to recruit any parents, employees in residential units for unaccompanied minor asylum seekers were recruited instead.

General preventive goals and specialised target groups are a poor match

Why such problems in recruiting parents who are concerned about radicalisation? The relationship between the general preventive goals/means and the specialised target group was one main reason. The scheme was intended to prevent radicalisation through group-based parental guidance, but the primary target group was small and specialised: parents who are concerned about radicalisation. The presumption was that the programme should not address parents of adolescents in general, but very specific parents. Locally, approaching individual parents on topics such as radicalisation and violent extremism was perceived as difficult. It was believed that this could be seen as casting suspicion, stigmatising and undermining trust. In addition, it was assumed that it would be similarly difficult for parents to sign up for such a programme. There are some examples of contact being established locally with parents in the primary target group, but as it turned out, these parents had objections to group counselling, given that in the group they would be expected to share their concerns with other parents who did not harbour such experiences and anxieties.

Furthermore, the specialised target group entailed a need for those who were working with ICDP locally to collaborate with other parts of the local administration, such

as child welfare services, schools and the police to recruit parents. The assignment was found to be received favourably in other agencies, but this did not produce any results in the form of recruitment of parents. The reason could be that no relevant parents existed; for example, it was pointed out that young people suspected of radicalisation are generally older than 18 years, while parental guidance is a scheme targeting parents of adolescents younger than 18 years. Another reason could be that the scheme was not given top priority in all parts of the local administration. The pilot trial had received little endorsement from the management of the local agencies, and results were therefore conditional upon individual employees giving priority to the recruitment effort.

A third element is that the local level had limited experience in recruiting parents of adolescents to parental guidance, and that unlike parents of smaller children, the parents of adolescents are not similarly linked to shared meeting-places through child health centres, day-care centres and schools.

Facilitators: Adjusted goals and shared motivations

Several of the facilitators who participated in the radicalisation pilot trial were somewhat doubtful as to whether ICDP (and parental guidance in general) was the right instrument to prevent radicalisation and violent extremism. In retrospect, however, the facilitators tend to agree that the guidance provided was meaningful and relevant. The facilitators adjusted the goals as the programme unfolded to match the parents who were actually recruited. From being regarded as a programme aiming to prevent radicalisation, in retrospect the goal is formulated as promoting reflection to better enable the parents to maintain a good dialogue with their youngsters and become more confident in their role.

Among the facilitators recruited for the reception-centre pilot trial, nobody expressed doubts as to whether parental guidance based on ICDP would be suitable for parents in asylum reception centres, and *ex post* the majority of them believe that the programme was successful in the sense that it gave parents an opportunity to reflect on their parental role in the reception centre and a new country. However, many facilitators point out that families that apply for asylum are in a stressful, vulnerable and uncertain situation, so that the benefit parents are able to gain from the guidance is variable.

Facilitators in both projects and across minority/majority backgrounds report the same motivations for participating in the pilot projects. Three types of motivation stand out: i) Obtain new and relevant experience that would benefit them later, mainly in the context of work; ii) a fundamental belief in ICDP and a desire to help develop the programme further by testing it out in the encounter with new challenges and target groups; and iii) a desire to make a difference by helping parents, frequently associated with personal experience of being a parent in a new country.

Easy to recruit parents to the reception-centre pilot trial, but was it seen as voluntary?

As opposed to the recruitment of parents to the radicalisation pilot trial, the recruitment of parents to the reception-centre pilot trial met with few problems. Virtually all the parents who were asked said yes. The reception centre managers underscore that participation was voluntary, but it is worth questioning whether the participation was perceived as voluntary. The parents who were recruited had mainly arrived quite recently and had only been in Norway for a short period, and they had little knowledge of the country, its culture and welfare state. This applies also to many of the parents who participated in the radicalisation pilot trial. Our interviews with the parents also highlight the fact that one of the few things that they knew about Norway prior to arrival was that the child welfare services are authorised to seize the children of parents who are deemed unsuitable as caregivers. Low familiarity with systems and little knowledge of what it means to be a good caregiver in Norway, in addition to the fact that parents in reception centres are concerned with not doing anything that might put their asylum application at risk, renders it possible that many may have felt that they not only ought to, but had to accept the offer of guidance.

Little collaboration between the reception centres and the facilitators

The role of the asylum reception centres was specified by the Directorate of Immigration. Recruitment of parents to the reception-centre pilot trial should take place in the reception centre in collaboration with the facilitators, who should be assisted in the planning. The reception centre should make provisions for child minding and transport, and the residents should be followed up during the process. Reception centre managers should not be included in or be part of the guidance groups. As a result, there was little collaboration between the reception centre and the facilitators beyond purely practical matters. The facilitators were little involved in the recruitment of parents, and the reception centres had little basis for following up the parents during or after the guidance sessions.

The parents' expectations and gains

The facilitators largely followed the adapted programmes for the two pilot trials, but further adaptations became necessary during implementation depending on the group of parents involved. Many facilitators describe that the child welfare services attracted more attention than had been foreseen, because this was an issue that the parents were concerned about. Our meetings with parents corroborate this. Among minority parents who had been in Norway for only a short time, this concern with the child welfare services was based on fear. A combination of little familiarity with systems (including the child welfare services) and little knowledge about Norwegian norms for child-rearing means that (mostly false) rumours cause fear, which in turn has a negative

effect on the parental role. In interviews with facilitators and parents conducted one year after the guidance programme was arranged, many details about the matters that were addressed and the way in which they were addressed have been forgotten. A recurring feature of the parents' descriptions of what they gained from this guidance is the statement that it made them *more confident as parents*. In the guidance sessions, they had an opportunity to discuss parenting in Norway, including the rumours about the child welfare services, and they became more convinced that it is acceptable to set boundaries for children in Norway. Parents also highlight improvements in communication with their children after the guidance sessions, since they have become aware of the need to adopt the child's/teenager's perspective, and that the way in which they address the child is crucial for communication from the earliest years of the child's life. Parents and facilitators both emphasise the new knowledge about brain development in young people as a key to understanding their motivations as a basis for dialogue.

Relational conditions for appropriate implementation

The facilitators and parents largely describe the mood in the groups in ways that we would summarise as 'good'. Variations nevertheless emerge when the facilitators are asked to describe the groups and their dynamic in more detail. We can identify three so-called ideal types of relationships: *the proximity relationship, the professional relationship* and *the troublesome relationship*.

The differences between these ideal types of relationships appear most clearly in challenging situations, such as when some parents take up too much space, fail to respect others or disrupt the group dynamics. In the proximity relationship, the facilitator seeks to understand the background for the behaviour in order to address it. In the professional relationship, less focus is placed on the reasons why the parents are facing challenges and more on recognition of the situation of the difficult parents, permitting it to be dealt with in a way that lets the group function. In the troublesome relationship, the facilitators were challenged by parents in ways that were described as disruptive, as digressing from the topic, and as a hindrance. Parents who engage in such behaviour are defined negatively and are frequently held up against parents who are defined positively.

A main distinction between the proximity and professional relationships on the one hand and the troublesome relationship on the other consists in i) the extent to which the facilitator reflects on his or her own influence on the group, and ii) whether the facilitator in his or her encounter with the group mainly tends to define the participants or to acknowledge them.

A guidance relationship includes a difference in power, and this *may* become especially evident when the backgrounds and positions of the facilitators differ strongly from those of the parents. In such situations, the facilitators thus bear an extra responsibility. The facilitator has the power to define, but also to accept and acknowledge.

The way in which this power is used sets the premises for the relationship and group dynamics, and we wish to point out that this will have a major bearing on whether change can be achieved and targets reached.

Language skills as a condition for good implementation

Language skills are another fundamental condition for the relationships in group guidance sessions.

In the programme, it was a goal that one of the facilitators should speak the same mother tongue as the parents. In these trials, this goal was not universally achieved. In the reception-centre pilot trial, five out of eleven groups used an interpreter, as did two out of eight groups in the radicalisation pilot trial. The use of interpreters clearly has an effect on implementation and relationships. Key points and associations are frequently lost in translation. The communication between facilitators and parents is affected by words/terms that are difficult to translate, by lack of knowledge on the part of the interpreter of the principles on which parental guidance is based, and by a lack of immediacy in the discussions. Allotting and limiting time to speak may also represent a particular challenge when an interpreter is involved.

However, a number of groups in both the reception-centre and the radicalisation pilot trials were implemented in the participants' mother tongue, since at least one of the facilitators spoke the language in question. In these cases, the co-facilitator had no command of this language. Our data indicates that this may work well when the paired facilitators have previously collaborated in providing guidance and have a shared understanding of their respective roles. In the opposite case, the person who does not speak the language of the group is more likely to face difficulties with regard to his or her role.

Local preconditions for good implementation

The reception-centre pilot trial highlights the importance of location for the guidance provided. Approximately half of the group sessions were held in the reception centre's premises. This gave an opportunity to remain in contact with the manager of the reception centre, but most of the facilitators nevertheless describe this as less preferable than scheduling the guidance sessions in premises other than those of the reception centre. This was partly due to the standard of these premises, the lack of suitable rooms and less opportunity to establish a favourable atmosphere, but equally to the lack of opportunities to establish the guidance sessions as a 'free space'. Arranging the guidance sessions outside of the reception centre was described as providing a breather; to establish a situation where the parents had the opportunity to be primarily parents – not primarily asylum seekers.

Recommendations from the reception-centre pilot trial

Parents in reception centres have significant needs that cannot be addressed through parental guidance. This notwithstanding, we recommend guidance of parents in reception centres. Today, the Directorate of Immigration provides the programme 'Parents in Norway', which is a voluntary option for the reception centres and implemented by their staff members with an interpreter. In comparison, and because it is provided in the parents' mother tongue, ICDP provides better opportunities for conversation and reflection based on the parents' own experiences and standpoints. However, the standard version of ICDP does not accommodate the need for information among parents who have recently arrived in Norway. We recommend that organised parental guidance to parents in reception centres should be the responsibility of the municipalities, not of the reception centres, and that it should be linked to the follow-up that the municipalities are already obligated to undertake with regard to health, day care and education. The guidance should be provided in the parents' mother tongue and may be based on the ICDP principles, but should also include information and discussions about matters such as the child welfare services and other important aspects of the Norwegian welfare stats provisions for parents and children. We would also recommend collecting and analysing experiences gained from including parental guidance in the introduction programme for refugees. This could provide a basis for discussing how parental guidance might be linked to the introduction programme – on a voluntary or mandatory basis.

Recommendations from the radicalisation pilot trial

Norwegian efforts for prevention of radicalisation and violent extremism have mainly tended to be of a generally preventive nature, and only to a minor extent aimed towards persons who are considered to be at risk of radicalisation. In general, parents have not been targeted to any great degree. This trial shows that a general preventive programme and a specialised target group of parents with specific concerns about radicalisation are a poor match. At the same time, experience shows that there is a large need for parental guidance among parents of teenagers with less specific concerns. Reflection and discussions with facilitators and meetings with others help make the parents more confident. Parents also obtained new knowledge about what it is like to be a young person in Norway as of 2016, and about living in two cultures. In the facilitators' experience, discussing radicalisation with parents from minority backgrounds works well when done in general terms and in a context that also includes discussion of other 'hazards' to which young people might be exposed.

At the same time, there might be reason to seek out parents who harbour specific fears about radicalisation and invite them to guidance sessions and networking with other parents who have had similar experiences. However, this ought to be under-

taken as part of a targeted strategy, since this will be better suited for reaching out to individual parents who are facing such specific challenges.

1 Innledning

International Child Development Programme (ICDP) er et gruppebasert foreldreveiledningsprogram ment for foreldre flest med sønner og døtre i alderen 0–18 år. Programmet er altså primært utviklet for familier der det *ikke* er definert særskilte utfordringer med situasjonen familien lever i, foreldre eller barn. I denne rapporten skal det handle om erfaringer fra to pilotprosjekter, der dette foreldreveiledningsprogrammet ble tilpasset og prøvd ut i to foreldregrupper som har særskilte utfordringer:

- Foreldre som har en bekymring for sine barn knyttet til radikalisering og voldelig ekstremisme.
- Foreldre som har søkt asyl i Norge og som oppholder seg på asylmottak.

I radikaliseringsmålgruppen er det problemer knyttet til ungdom i familien som bidrar til å skape utfordringer. I mottaksmålgruppen skaper familiens totale livssituasjon utfordringer: familien har flyktet fra hjemlandet, de kan ha en dramatisk reise bak seg, bor på mottak og kjenner grunnleggende usikkerhet for framtiden – får de opphold i Norge eller får de ikke?

ICDP er et foreldreveiledningsprogram der foreldregrupper møtes til veiledning ledet av sertifiserte foreldreveiledere. Hver enkelt gruppe ledes av et veilederpar. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har etter avtale med ICDP Norge rett til selvstendig bruk, implementering og videreutvikling av programmet. Arbeidet med foreldreveiledningsprogrammet tok til seint på 1980-tallet. Det finnes i dag koordinatorer, trenere (instruktører) og sertifiserte veiledere i kommuner over hele landet. Programmet er også i bruk internasjonalt.

ICDP er basert på utviklingsteori, teorier om samspillsorienterte forståelser av barns utvikling helt fra spedbarnsalderen og teori om formidlet læring. Det er etter hvert gjort tilpasninger av det universelt innrettede programmet som gjør det egnet å bruke overfor spesielle målgrupper (Bufdir 2016). Det er utviklet en minoritetsversjon av programmet som benyttes overfor foreldre med innvandrerbakgrunn, og da fortrinnsvis på foreldrenes eget morsmål. Minoritetsversjonen krever en egen sertifisering av veiledere, og det vektlegges her å sertifisere veiledere på ulike morsmål, slik at veiledning kan foregå på foreldres eget språk. For øvrig er ICDP tidligere tilpasset for barnehageansatte og for ansatte i skolen, for foreldre i fengsel (Flakk & Egebjerg 2006), for foreldre

til barn med nedsatt funksjonsevne (Tørnes 2007), for fosterforeldre, for krisesenter (Sollied & Flacké 2016) og også tidligere for foreldre i asylmottak (Hundeide 2008).

1.1 Radikaliseringspilot og mottakspilot

De to pilotprosjektene vi har undersøkt erfaringer med, er forankret i to ulike handlingsplaner fra regjeringen.

Det vi omtaler som *radikaliseringspiloten*, er realisering av tiltak 19 i regjeringens *Handlingsplan mot radikalisering og voldelig ekstremisme.* Tiltaket har overskriften «Veiledning til foreldre og foresatte»:

> «Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet skal utvikle og prøve ut et opplegg for veiledning av foreldre som har bekymring overfor sine barn knyttet til radikalisering og voldelig ekstremisme. Program for foreldreveiledning legger til rette for at foreldre kan møtes og, sammen med sertifiserte veiledere, ta opp utfordringer, drøfte ulike spørsmål og utveksle erfaringer.» (JD 2014, s. 22)

Begrepet radikalisering er nokså nytt. Det oppsto etter alt å dømme i EU-kommisjonen i kjølvannet av bombeaksjonene i London i 2005, som en reaksjon på og beskrivelse av at terrorisme ikke bare er noe som kommer utenfra, men også kan oppstå blant et lands egne borgere (Bjørgo & Gjelsvik 2015, s. 15). Begrepet er kritisert for å ha bidratt til å konstruere den delen av befolkningen som er muslimer som «suspekte grupper» (se for eksempel Kundnani 2012). Begrepet er imidlertid ikke eksklusivt forbundet med ekstremisme med ett bestemt grunnlag, det kan nyttes om ekstremisme med ulikt politisk, ideologisk og religiøst grunnlag.

I nevnte handlingsplan defineres radikalisering som en utvikling mot en stadig mer ensidig virkelighetsoppfatning som ikke gir rom for alternative perspektiver. Det legges til grunn at en slik virkelighetsoppfatning kan oppleves så akutt at det oppleves som nødvendig og rettferdig å gripe til voldshandlinger (JD 2014, s. 7). Foreldreveiledning inngår i en forebyggede strategi, der foreldre kan styrkes ved, som det heter, å kunne drøfte utfordringer, utveksle erfaringer og gis råd. Det knyttes i regjeringens handlingsplan ikke an til tidligere erfaringer med bruk av foreldregrupper og veiledning av foreldre i møte med ekstremisme. Men i det såkalte Prosjekt EXIT, som i perioden 1996–97 tok sikte på å hindre at ungdom ble tiltrukket av høyreekstremisme, var etablering av foreldrenettverk et av flere tiltak. Utgangspunktet var den gangen Tore Bjørgos forskning om rasistisk vold i Skandinavia, der et viktig premiss var at prosessene som bringer ungdom inn i ekstreme miljøer – om man vil: radikaliseringsprosesser – kan påvirkes. Ungdom kan påvirkes til ikke å gå inn i ekstreme miljøer, og de kan påvirkes til å trekke seg ut, argumenterte Bjørgo. En faktor som ble identifisert som viktig i så

måte, var foreldreengasjement og foreldresamarbeid (Bjørgo & Gjelsvik 2015; Bjørgo et al. 2009).

Prosjekt EXIT fokuserte, som tittelen tilsier, i hovedsak på ungdom som allerede var del av ekstremistiske miljøer, med et mål om å få dem ut av dette. Tiltaket om foreldreveiledning, slik dette er skrevet inn i gjeldende *Handlingsplan mot radikalisering og voldelig ekstremisme*, var på sin side tenkt som et rent forebyggende tiltak – et ledd i en strategi som skal hindre ungdom i å bli del av ekstremistiske miljøer. Tiltaket er del av handlingsplanens forebyggende del. Forebyggende arbeid må – det ligger i slike tiltaks hensikt – settes inn før problemer vokser seg store, dype og dermed krevende å korrigere. Målgruppene for prosjektet ble presisert i en brosjyre Bufdir utarbeidet i startfasen av prosjektet. Det legges til grunn at tiltaket har to målgrupper: Primærmålgruppen er, som nedfelt i regjeringens handlingsplan, foreldre som frykter at ungdommen deres er i ferd med å bli radikalisert. Den andre målgruppen er foreldre med ungdommer som viser tegn på å være «i faresonen», ved at de for eksempel isolerer seg eller slutter på skolen (Bufdir 2015).

Det vil i praksis si foreldre med ungdom som har utfordringer, men der det ikke er gitt hva disse eventuelt kan lede til. Primærmålgruppen, foreldre med radikaliseringsbekymringer, ble altså supplert med foreldre med mindre spesifikke bekymringer.

Radikaliseringspiloten omfatter forsøk med veiledning av foreldre/foresatte i åtte ulike kommuner/bydeler: Larvik, Kristiansand, Hamar, Bærum, Grimstad og Oslobydelene Alna, Gamle Oslo og Søndre Nordstrand. Sju av disse stedene ble det rekruttert foreldre som deltok i veiledningsgrupper, på det åttende stedet ble det gjennomført veiledning av ansatte i bofellesskap for enslige mindreårige flyktninger.

Forsøket som vi i denne rapporten omtaler som *mottakspiloten*, er på sin side knyttet til handlingsplanen *Et liv uten vold. Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014–2017* (JD 2013, s. 8). Her omfatter tiltak 1 en «tiltakspakke for forebygging». Innledningsvis i kapitlet om forebygging heter det: «Forebyggende tiltak kan også rettes mot grupper i befolkningen som menn, ungdom eller nyankomne i Norge.» Foreldreveiledning rettet mot foreldre i asylmottak er et av flere tiltak i tiltakspakken.

Målene med tiltaket var å forebygge vold i nære relasjoner på kort og lang sikt. Foreldreveiledningen skulle bidra til å styrke foreldre i sin relasjon til barnet i en grunnleggende usikker livssituasjon, og til at foreldres bevissthet om egen omsorgsrolle og deres sensitivitet for barnet økte. Barnets behov skulle møtes ved å gi forklaringer omkring dets fortid, nåtid og framtid. I tillegg var det en ambisjon at tiltaket skulle bidra til å styrke samarbeidet mellom mottak og lokal innsats rettet mot barn og foreldre, og til videreutvikling av arbeidet med foreldreveiledning i mottak.[1]

[1] Fra presentasjon på samling for veiledere og ansvarlige i mottak ved innledningen til arbeidet med foreldreveiledning i mottak, høsten 2015.

Foreldreveiledning i asylmottak er ikke noe nytt. Det har, som vi skal komme tilbake til i kapittel 3, gjennom flere år eksistert et foreldreveiledningskurs kalt «Foreldre i Norge», som tilbys mottak gjennom Utlendingsdirektoratet (UDI), og som det er frivillig for mottakene å benytte seg av. Kurset gjennomføres av mottaksansatte ved hjelp av tolk. I tillegg er det også tidligere prøvd ut foreldreveiledning basert på ICDP i asylmottak (Hundeide 2008). Dette kommer vi også tilbake til.

I 2011 ble det utarbeidet en NOU om mottakstilbudet for asylsøkere, *I velferdsstatens venterom* (NOU 2011: 10). Det ble også gjennomført et forskningsprosjekt, «Medfølgende barn i asylmottak – livssituasjon, mestring og tiltak» (Lidén et al. 2011), der resultatene ble formidlet som vedlegg til NOUen. Her pekes det på at det blir gjennomført foreldreveiledning i mottak, og at slike program «kan ha positiv effekt på barns evne til mestring», men at dette vil avhenge av «ressurser i form av tid og kompetanse» (Lidén et al. 2011, s. 376). Utvalget vektla betydningen av «fungerende foreldreskap» og at det i asylsøkerfasen måtte tas hensyn til «foreldrenes forutsetninger og muligheter for å håndtere foreldrerollen» (NOU 2011: 10, s. 238). Men utvalget knyttet i hovedsak foreldres forutsetninger og muligheter til familiens bosituasjon, og kom ikke med konkrete anbefalinger når det gjaldt foreldreveiledning i mottak. Betydningen av fungerende foreldreskap og foreldreveiledning er imidlertid seinere fulgt opp i forskningsprosjekter om barn i mottak (Paulsen et al. 2015; Berg & Tronstad 2016). Og gjennom handlingsplanen mot vold i nære relasjoner ble det altså lagt opp til nye forsøk med foreldreveiledning basert på ICDP.

Mottakspiloten er prøvd ut på elleve forskjellige asylmottak: Sund mottakssenter, Voss mottakssenter, Heiane mottak i Stord, Haugalandet mottak i Haugesund, Heimly mottak i Lenvik, Hemsedal mottak, Trondheim mottak, Lillesand mottak, Risør mottak, Larvik mottak og Veumalleen mottak i Fredrikstad.

De to pilotprosjektene er begge gjennomført i regi av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, men som to atskilte forsøk. Som vi vil se etterhvert, har pilotprosjektene hatt hver sine distinkte utfordringer og suksesser. Samtidig har de flere likhetstrekk. Denne rapporten viser fram og diskuterer erfaringer fra begge pilotprosjektene. Vi gjør det *ikke* ved først å ta for oss det ene forsøket og deretter det andre. Vi behandler dem sammen og lar de to pilotprosjektene speile seg i hverandre. Dette er en sammenlignende analyseteknikk som kan bidra til å avdekke pluss- og minusfaktorer man kanskje ville oversett ved å behandle prosjektene separat.

Ett likhetstrekk er at ICDP her ble tilpasset to målgrupper med særskilte utfordringer. Et annet likhetstrekk er at både foreldrene som deltok i mottakspiloten og de som deltok i radikaliseringspiloten i all hovedsak var minoritetsspråklige. Hvorfor det ble slik, vil bli drøftet i kapittel 4. Men det betyr at disse to prosjektene på ulikt vis gjør det mulig å undersøke møter mellom foreldre med minoritetsbakgrunn og foreldreveiledning initiert av norske myndigheter.

Et tredje likhetstrekk er at begge pilotprosjektene stiller store krav til koordinert innsats, til samarbeid og samordning lokalt. Mens et fjerde likhetstrekk er at begge stiller store krav til veiledernes evne til å skape trygghet i relasjoner der maktforskjellen mellom veiledere og de som blir veiledet, er stor. Dette gjelder særlig mottakspiloten, der foreldre som deltok i all hovedsak ikke hadde fått svar på om de får bli i landet, noe som bidrar til at møtet mellom veiledere utsendt fra norske myndigheter og foreldre blir ekstra utfordrende.

Et femte likhetstrekk er at foreldreveiledning i begge piloter settes inn i et bredere voldsforbyggende arbeid. Det settes inn for å gjøre foreldre bedre i stand til å være fungerende foreldre i mottak og i et nytt land. Og det settes inn for å bidra til å hindre at ungdom velger voldelige strategier for å oppnå politiske mål.

1.2 Problemstillinger

Tre overordnede problemstillinger har vært sentrale i våre undersøkelser av hvordan det allment innrettede foreldreveiledningsprogrammet ICDP fungerer i møte med foreldre med spesielle utfordringer. Disse problemstillingene har det så vært knyttet flere enkeltspørsmål til.

1: Er ICDP og prinsippene det er bygget på egnet for de særskilte foreldregruppene?

A: Hva er det, basert på tidligere forskning og foreliggende kunnskap, som tilsier at ICDP kan fungere godt/eventuelt ikke vil fungere så godt i møte med disse særskilte målgruppene av foreldre?

B: Hva vet vi om disse foreldregruppene og de særskilte utfordringer de har? Hva kjennetegner radikaliseringsprosesser og foreldres betydning i disse? Hva kjennetegner foreldre i en asylsituasjon?

C: Hvordan passer prinsippene programmet bygger på til målgruppene – gitt det vi vet om disse? Hvordan passer metodene med gruppeveiledning og refleksjon? Hvordan passer programmets innhold, der dialogen mellom omsorgsgiver og barn vektlegges?

2: Hvordan er innholdet og gjennomføringen av programmet tilpasset målgruppene?

A: Hvordan er veiledere blitt rekruttert og lært opp?

B: Hva vektlegger veiledere som særlig viktig i møte med de aktuelle målgruppene, og hvordan skiller dette seg fra/ligner det man gjennom andre forskningsprosjekter har funnet at veiledere vektlegger?

C: Hva er veilederes erfaringer med tilpasningene som blir gjort? Hva opplever de som vellykket i prosjektet, hva opplever de som mindre vellykket?
D: Hvordan har foreldrene opplevd og erfart deltakelse i veiledning? Hva har de lært og hva mener de er viktigst av det de har lært? Hvordan opplever de at veiledningsprogrammet har vært tilpasset deres behov? Hva savner de? Ville de heller hatt individuelle råd og veiledning, framfor gruppebasert?

3: Hvordan henvender myndighetene seg til foreldre som er potensielle deltakere?

A: Hvilke lokale myndigheter har hatt ansvaret for rekruttering?
B: Hvordan har rekrutteringen foregått?
C: Hvordan er ICDP og opplegget presentert for foreldre i forkant?
D: Hvordan er erfaringene oppsummert underveis og i avslutningsfasen?
E: Hva er erfaringene med rekrutteringsarbeidet? Hva har vært vellykket, hva har ikke fungert så bra?

Basert på det vi har funnet ut, gir vi anbefalinger om hvordan foreldreveiledning rettet mot de aktuelle målgruppene bør utvikles og organiseres i tiden som kommer.

1.3 Datagrunnlag

Vi har besvart problemstillingene ved hjelp av data samlet inn gjennom et tredelt metodisk opplegg. Hovedmaterialet består av to kombinerte kartleggings- og casestudier av pilotforsøk med ICDP til henholdsvis foreldre som er bekymret for radikalisering og voldelig ekstremisme, og foreldre i asylmottak. Denne kombinasjonen gir både mulighet til innsikt i erfaringer i bredden av lokale forsøk, og mulighet til å gå i dybden i den enkeltes opplevelser fra veiledningsgruppene.

Det metodiske oppleggets del tre besto av et dokument- og litteratursøk, der vi har søkt etter tidligere forskning om situasjonen til foreldre i asylsøkerprosessen og betydningen av foreldres engasjement i tilfeller av radikalisering og voldelig ekstremisme. Et hovedanliggende her har vært å undersøke hvorvidt det tidligere er gjort studier av foreldreveiledning rettet mot disse to målgruppene.

Ett forhold bør påpekes: De to pilotforsøkene ble gjennomført i tidsrommet høsten 2015 til våren 2016. Forskningsprosjektet som skulle undersøke erfaringer fra pilotforsøkene, ble igangsatt i midten av juni 2016, det vil si på et tidspunkt hvor foreldreveiledningsgruppene stort sett var avsluttet. Datainnsamlingen foregikk i hovedsak i perioden oktober–november 2016. Vi har altså undersøkt erfaringer i etterkant, både blant de som har arbeidet med prosjektet i kommuner og mottak,

veiledere i foreldregruppene og foreldre. Aktørene ser altså forsøket i retrospekt, noe som gjør at detaljer går tapt men samtidig god innsikt i hva som har gjort inntrykk og som foreldre tar med videre i sitt foreldreskap.

Del 1: Kartlegging/casestudie: Radikaliseringspilot

Ti kommuner/ bydeler var invitert med i prosjektet der foreldre som er bekymret for radikalisering og voldelig ekstremisme skulle tilbys foreldreveiledning. Åtte kommuner/bydeler takket ja til å være med. I disse kommunene/bydelene ble det avholdt veiledningsgrupper for foreldre i første halvår 2016. Vi har gjennomført følgende datainnsamling:

Kartlegging A: Vi kontaktet ansvarlig lokal myndighet i alle deltakende kommuner/ bydeler per e-post og telefon. Kontakten var basert på Bufdirs oversikt over kontaktpersoner i kommunene. Vi informerte om forskningsprosjektet og avtalte data og klokkeslett for et telefonintervju. Telefonintervjuene ble gjennomført basert på en standardisert intervjuguide. Intervjuet ble skrevet ut mens det pågikk av den som gjennomførte det. Rett i etterkant ble notater og stikkord gjennomgått, presisert og utdypet.

Intervjuet med lokalt ansvarlige for forsøket var konsentrert om hvordan kommunen hadde kommet med i prosjektet, prosessen med å velge ut veiledere og deltakere, kommunens generelle arbeid med foreldreveiledning og erfaringene fra dette prosjektet – sett fra lokalt ansvarlig sitt ståsted. Telefonintervjuene varte 30–45 minutter.

Kartlegging B: Tilsvarende ble samtlige veiledere som hadde hatt veiledning av foreldregrupper i radikaliseringspiloten kontaktet via e-post, igjen basert på kontaktopplysninger fra Bufdir. Vi avtalte å gjennomføre standardiserte intervjuer per telefon. Det ble gjennomført slike intervjuer med samtlige veiledere (i alt 18 personer). I tilfeller hvor vi også skulle besøke den aktuelle kommunen/bydelen som ledd i casestudien, ble intervjuet med veiledere, hvis mulig, gjort under besøket (se punkt om casestudie). Seks av veilederne er intervjuet som ledd i disse besøkene. De øvrige ti veilederne er intervjuet på telefon.

Intervjuene var konsentrert om veilederes bakgrunn, hvordan de ble valgt ut til prosjektet, tidligere erfaring med foreldreveiledning og hva slags opplæring de hadde fått, hvordan de hadde samarbeidet med sin medveileder, hvordan de hadde lagt opp veiledningen, erfaringer fra gjennomføringen og erfaringer med foreldre i gruppene – hva de ville beskrive som vellykket og hva som var krevende. Intervjuene med veiledere tok om lag en time.

Vi har også fått tilgang til logger som veilederne har skrevet fra arbeidet og sendt Bufdir. Loggene består av oppsummeringer fra veiledningsmøtene. Veilederne har løst oppgaven med å lage logger på ulike måter. Mens enkelte logger er detaljerte gir andre

en mer summarisk oversikt over gjennomføringen av møtene. Vi har i all hovedsak brukt loggene som et supplement til intervjumaterialet.

Casestudie: Med utgangspunkt i kartleggingen ble tre kommuner/bydeler valgt ut som case vi skulle undersøke gjennom feltbesøk. Kriterier for valg av case var at vi ønsket både kommuner og bydeler med, at disse skulle ha ulik geografisk plassering og ha veilederpar/foreldregrupper som var ulikt sammensatt. Vi rekrutterte med andre ord til casestudien basert på forskjell, for slik å få innsikt i om og eventuelt hvordan slike forskjeller kan bidra til ulike erfaringer.

Vi gjennomførte intervjuer med veiledere der vi hadde mulighet til å gå noe mer i dybden på planlegging og gjennomføring av deres arbeid enn det vi fikk til gjennom telefonintervjuene. Og vi intervjuet foreldre som hadde deltatt. Foreldre ble rekruttert gjennom ansvarlige i kommunene og veiledere som hadde kontaktopplysninger.

I alt 13 foreldre er intervjuet (2 fedre og 11 mødre). Forelderintervjuene ble gjennomført som følger:

- en fokusgruppe med seks deltakere
- en fokusgruppe med tre deltakere
- et dobbeltintervju med to deltakere
- to individuelle intervjuer

Fokusgruppeintervjuene og dobbeltintervjuet ble gjennomført med tolk, da veiledningen som var gitt til disse foreldrene hadde foregått på deres morsmål. Tolkene som ble benyttet hadde selv ikke vært involvert i foreldreveiledningen. De to individuelle intervjuene ble gjennomført på norsk.

Enkelte foreldre som ble forespurt om å stille opp til et intervju, ønsket ikke å delta. En forelder som hadde samtykket i å la seg intervjue, lykkes vi likevel ikke i å få til en avtale med.

I foreldreintervjuene har vi dels brukt lydopptak og seinere transkribert intervjuene, dels basert oss på å ta notater underveis – notater som rett etterpå er skrevet ut og presisert av den som foretok intervjuet. Notatmetoden er benyttet i tilfeller hvor vi opplevde at det å bruke lydopptak ville virke svært forstyrrende i intervjusituasjonen.

I foreldreintervjuene snakket vi om foreldres bakgrunn, om utfordringer ved å være foreldre til ungdom, om erfaringer med å bli rekruttert og erfaringer med veiledningen og veiledere, hva slags utbytte de selv mente at de hadde hatt av veiledningen, og om de vil anbefale lignende opplegg til andre.

Vi hadde planlagt en spørreundersøkelse til samtlige foreldre som hadde deltatt i radikaliseringspiloten, men når vi etter hvert fant ut at kun to av veiledningsgruppene var holdt på norsk, og de øvrige enten på morsmål eller ved hjelp av tolk, var vår vur-

dering – gitt tid og ressurser til disposisjon – at dette ville bli vanskelig å gjennomføre. Vi valgte i stedet å bruke tid på å rekruttere og gjennomføre intervjuer med foreldre.

I tillegg deltok vi i en veiledningsgruppe i en fjerde kommune. I kommunen hvor de hadde rekruttert ansatte i bofellesskap for enslige mindreårige til foreldreveiledning gjensto det, ved forskingsprosjektets oppstart, det avsluttende møtet i veiledningen. Vår vurdering var at å delta som observatører i en slik gruppe, der de som ble veiledet møtte i egenskap av å være ansatte og ikke foreldre, ville virke mindre «påtrengende» enn i en foreldregruppe. Vi innhentet tillatelse til å delta fra ansvarlig i den aktuelle kommunen, fra veiledere og fra deltakerne i gruppen. Muligheten til å observere ga innsikt i hvordan en slik foreldreveiledningsgruppe *kan* gjennomføres i praksis. Noe som var nyttig.

Det er også gjennomført intervju med ansvarlig i Bufdir for radikaliseringspilot, Grete Flakk.

En av forskerne i prosjektet deltok som observatør på en todagers avsluttende erfaringsoppsummerende samling, der veiledere og kommuneansvarlig i de åtte kommunene deltok. Denne ble avholdt i Oslo i oktober 2016.

Del 2: Kartlegging/casestudie: Mottakspilot

Det ble gjennomført veiledningsgrupper for foreldre i elleve ulike asylmottak i perioden november 2015–juni 2016. Mottakene lå i elleve ulike kommuner. Vi har gjennomført følgende datainnsamling:

Kartlegging A: Vi gjennomførte en kartlegging av mottakenes befatning med forsøket med ICDP i mottak gjennom telefonintervjuer med den ansvarlige for forsøket i mottakene. Disse fikk først en henvendelse med informasjon om prosjektet og forespørsel om intervju på e-post. Kontaktopplysninger ble formidlet til oss fra Bufdir.

Ansvarlig i samtlige elleve mottak ble kontaktet, og intervjuer er foretatt med ansvarlig i ni av disse mottakene. I ett mottak kunne de ikke huske å ha vært med på forsøket. I et annet mottak hadde den ansvarlige sluttet og gått over i en annen stilling, og det lyktes oss ikke å få til en avtale om intervju med vedkommende. Fire av de ni intervjuene med mottaksansvarlige ble gjort i forbindelse med lokale besøk (se punkt om casestudie), de øvrige fem ble gjort på telefon. Intervjuene tok fra 30 minutter til en time.

Intervjuene handlet om hvordan mottaket ble valgt ut for deltakelse, om hvordan de arbeider overfor foreldre i mottaket generelt og om dette prosjektet spesielt – herunder hvordan foreldre som ble rekruttert til å delta, ble valgt ut. Intervjuene handlet også om samarbeid med veiledere og om deres syn på det å drive foreldreveiledning i mottak.

Kartlegging B: Vi gjennomførte også ved hjelp av telefonintervjuer en kartlegging av veilederes erfaringer med å ha foreldreveiledning i mottak. Veiledere ble kontaktet på e-post basert på kontaktopplysninger fra Bufdir. De ble informert om prosjektet og forespurt om intervju.

Samtlige 22 veiledere som deltok ble kontaktet, og det er gjennomført intervjuer med alle. Intervju med seks veiledere er gjort i forbindelse med besøk lokalt, de øvrige 16 veilederne er intervjuet på telefon. Intervjuene tok om lag en time, og ble ved ett besøk gjennomført som dobbeltintervju.

Intervjuene ble gjennomført basert på en standardisert intervjuguide. Veiledere ble spurt om sin bakgrunn, om tidligere erfaringer med ICDP, hvordan de kom med i dette prosjektet og opplæring til prosjektet. De ble også spurt om samarbeid med sin medveileder og mottaket, om gjennomføringen av foreldreveiledningen, om foreldre som deltok, om pluss- og minusfaktorer ved veiledningen, og om synspunkter på å drive foreldreveiledning i mottak.

Vi har også fått tilgang til logger som veiledere har sendt Bufdir fra gjennomføringen av foreldreveiledningen i mottak, ti av elleve veilederpar har sendt inn slike logger. Som i radikaliseringspiloten hadde veiledere løst oppgaven med å skrive logger fra veiledningsmøtene med ulik grad av detaljering. Loggene er også her benyttet som et supplement til gjennomførte intervjuer.

Casestudie: Planen var å gjennomføre en casestudie basert på tre lokale besøk. riterier for valg av case var ulik geografisk plassering, ulikt sammensatte veilederpar og foreldregrupper. Erfaringen var at det i løpet av disse tre besøkene ble mulig å intervjue svært få foreldre. Vi valgte da å innlemme et fjerde case, dette ble valgt fordi vi visste at det knyttet til det aktuelle mottaket ville være mulig å intervjue foreldre.

I løpet av disse fire lokale besøkene ble det gjort intervjuer med ansvarlige i mottak, ofte *i* mottaket, og med veiledere tre av de fire stedene. Ett av mottakene vi besøkte hadde veiledere bosatt i andre kommuner, og vi intervjuet derfor disse per telefon. Besøkene i mottak ble først og fremst gjennomført for å få anledning til å intervjue foreldre.

Veiledere hadde ikke kontaktopplysninger til foreldre, mens enkelte mottak hadde dette. Det viste seg imidlertid at mange foreldre hadde flyttet ut av mottaket og var bosatt i en kommune, og at mottakene derfor dels hadde slettet kontaktinformasjon på disse (da det var gått noe tid siden de ble bosatt), dels ikke hadde gode oversikter over hvilke foreldre som faktisk deltok.

Intervjuene med foreldre i mottak er gjennomført som tre dobbeltintervju med mor og far sammen, og ett individuelt intervju med en far.

Dette innebærer at vi til sammen har intervjuet sju foreldre som deltok på foreldreveiledning i mottak. Disse intervjuene har vart fra 30 minutter til en time, og de er gjen-

nomført ved hjelp av tolk. I det ene tilfellet med telefontolk, i de tre øvrige intervjuene med tolk til stede. Tolkene hadde ikke hatt befatning med foreldreveiledningsopplegget. Vi snakket med foreldrene om bakgrunnen deres, hvorfor de ville være med på veiledningen, om erfaringen med veiledningen og med veiledere, om hva de konkret oppfattet som utbytte av veiledningen for sin egen del og hva de tenkte om det å ha veiledning i mottak.

Det er i tillegg gjennomført to telefonintervjuer med ansvarlig for mottakspilot i Bufdir, Vibeke Heitmann. Vibeke Heitmann gikk over i en stilling i Bufetat i løpet av tiden hvor forskningsprosjektet pågikk, men hun har likevel stilt opp til intervjuer og svart på spørsmål om forsøket med foreldreveiledning i mottak.

Forskerne i prosjektet deltok på den endags avsluttende erfaringssamlingen som ble avholdt for veiledere i mottakspiloten og for ansatte i mottak på Gardermoen medio juni 2016.

Del 3: Dokument- og litteratursøk

Forskningsbasert kunnskap om bruk og virkninger av ICDP er i all hovedsak basert på kunnskap skaffet til veie gjennom arbeid med en kunnskapsstatus om virkning av foreldreveiledning for foreldre flest, som ble gjennomført av forskere i dette prosjektet på oppdrag for Bufdir i 2016 (se Bråten & Sønsterudbråten 2016).

Vi har i tillegg gjort biblioteksøk med utgangspunkt i søkemotoren Oria etter forskningsbasert litteratur om erfaringer med tiltak rettet mot foreldre i tilfeller av radikalisering/voldelig ekstremisme, og forskningsbasert litteratur om foreldreskap i asylmottak/asylsøkerprosesser.

Tabell 1.1 Datagrunnlag oppsummert.

Kilder	Intervjuer	Logger
Intervjuer med ansvarlig i 8 kommuner (radikaliseringspilot)	8	
Intervjuer med veiledere (radikaliseringspilot)	18	
Logger utarbeidet av veiledere og sendt Bufdir (radikaliseringspilot)		8
Foreldre (radikaliseringspilot)	13	
Intervjuer med ansvarlig for mottakspilot i 11 asylmottak	9	
Intervjuer med veiledere (mottakspilot)	22	
Logger utarbeidet av veiledere og sendt Bufdir (mottakspilot)		10
Foreldre (mottakspilot)	7	
Ansvarlige for hhv. radikaliserings- og mottakspilot i Bufdir	3	
Til sammen	80	18

1.4 Disposisjon

I dette innledende kapitlet har vi kort gjennomgått bakgrunnen for prosjektet, problemstillingene som dannet utgangspunkt og data vi har samlet inn for å kunne besvare problemstillingene.

Resten av rapporten innledes med et kapittel (2), der vi foretar en nærmere presentasjon av foreldreveiledningsprogrammet ICDP, og hva tidligere forskning sier om hvordan dette programmet – i tilpassede former – virker i møte med foreldre med særskilte bakgrunnskjennetegn og/eller utfordringer.

Deretter gjennomgår vi, i kapittel 3, forskningsbasert kunnskap om foreldre knyttet til radikaliseringsprosesser og om foreldre i asylsøkerfasen.

I kapittel 4 og 5 presenterer vi erfaringer fra henholdsvis planleggingsfasen og gjennomføringsfasen i de to pilotforsøkene. Disse to kapitlene er basert på vårt datamateriale, slik dette er redegjort for i kapittel 1.2.

I det sjette og avsluttende kapitlet oppsummerer og drøfter vi erfaringene med radikaliseringspilot og mottakspilot, og vi drøfter i tillegg hva disse to pilotprosjektene har gitt av lærdom om ICDP. Til slutt kommer vi med anbefalinger.

2 Hva er ICDP?

ICDP (International Child Development Programme) er et foreldreveiledningsprogram der målet er å styrke barns oppvekstsvilkår gjennom veiledning av omsorgspersoner til barn og unge mellom 0 og 18 år. Programmet beskrives som universalforebyggende, samtidig som det er tilpasset målgrupper med særskilte utfordringer (Bufdir 2016).

Programmet søker å påvirke kvaliteten på kontakten og samspillet mellom barn og omsorgsgiver. Metoden er gruppesamlinger for foreldre, ledet av en sertifisert veileder. Gjennom gruppeveiledningen skal det skapes refleksjon rundt foreldrerollen og slik at man «får frem den intuitive omsorgskompetansen som omsorgsgivere har i seg, men som av ulike grunner ikke kommer til uttrykk i kontakten med barnet» (Bufdir 2016: 16).

I dette kapitlet vil vi kort presentere programmets bruk og utbredelse i Norge i dag, dets teoretiske utgangspunkt, praktiske innretning og tilpasninger. I kapittel 4 beskrives de tilpasninger som ble gjort av programmet i forbindelse med radikaliserings- og mottakspilotene.

2.1 ICDP i Norge i dag

ICDP ble utviklet i Norge av professor Karsten Hundeide og professor Henning Rye på slutten av 1980-tallet. Etter utprøvninger i Norge og Etiopia, fant programmet sin form gjennom 1990-tallet. I dag er ICDP introdusert i flere land og verdensdeler, og i 2016 har ICDP aktiviteter i mer enn 30 land (Bufdir 2016).

I Norge har Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) en avtale med ICDP International, stiftelsen som forvalter programmet, om bruk og videreutvikling av programmet. Bufdir tilbyr opplæring i bruken av ICDP til alle landets kommuner i den hensikt å gjøre dem i stand til å gjennomføre foreldreveiledningsgrupper.

Nasjonalt ble det i 1995 igangsatt et program for foreldreveiledning, initiert av Barne- og familiedepartementet (BFD). Dette nasjonale programmet, som bygget på ICDP, var et samarbeid mellom BFD, Sosial- og helsedepartementet og Kirke-, utdannings-, og forskningsdepartementet. Programmet ble først introdusert på helsestasjoner og i barnehager, seinere ble også skoler involvert (Bufdir 2016).

I tiden som har fulgt er ICDP tilbudt i flere sammenhenger lokalt, både av helsestasjoner, barnevern, barnehager og institusjoner for barn og unge med spesielle behov (Rye 2002, s. 239). Norske kommuner oppfordres til å tilby ICDP universelt til alle foreldre, og til flyktninger og innvandrere spesielt, og målet er at programmet skal være et tilbud i alle landets kommuner (Bufdir 2016). Dette søkes stimulert gjennom en tilskuddsordning som kommuner kan søke for å gjennomføre foreldrestøttende tiltak. Tilskuddsordningen er ikke bundet til ICDP, kommuner kan også benytte midlene for å tilby andre typer foreldrestøttende tiltak (se Bråten & Sønsterudbråten 2016).

I 2016 var det sertifisert om lag 3700 personer som kan gjennomføre foreldreveiledningsgrupper lokalt, det vil si at de har fått opplæring som ICDP-veiledere (Bråten & Sønsterudbråten 2016). Det er primært ansatte i ulike tjenester i kommunene som sertifiseres som veiledere (Bufdir 2016). Opplæring i ICDP skjer på to nivåer: trenernivå og veiledernivå. Sertifiserte veiledere har kompetanse til å holde ICDP-grupper for foreldre og andre omsorgsgivere, mens sertifiserte trenere også kan lære opp nye veiledere – de er altså instruktører. Opplæring og sertifisering av veiledere som skal gjennomføre standardversjonen av ICDP, er basert på 1) seks dagers teoretisk og praktisk opplæring med hjemmeoppgaver,[2] 2) gjennomføring av ICDP-grupper med loggføring, og 3) to dager med veiledning. Godkjenning av utdanningen gjøres ved at trener vurderer loggbok og gjennomføring. Ved tvil kontaktes fagansvarlig i Bufdir. Opplæring til trenernivå innebærer praksis, ved at trenerne må lære opp en gruppe nye veiledere. Dette skjer etter at de har vært igjennom en fordypning i kunnskapsgrunnlaget for ICDP, trenerrollen og implementering (Bufdir 2016).

Det finnes oversikter over veiledere og trenere, og på Bufdirs nettsider er det oppført hvilke kommuner som har tilbud om ICDP, samt kontaktpersoner lokalt.[3] Det føres imidlertid ikke statistikk over hvor mange grupper de ulike veilederne gjennomfører etter utdanning. Vi vet derfor lite om hvor mange av veilederne som er aktive og hva variasjon i aktivitet skyldes. Videre finnes det heller derfor ingen oversikt som gir innsikt i hvor mange norske foreldre som har deltatt i ICDP-grupper, eller hvordan vektingen er mellom ordinære ICDP-grupper og de ulike tilpassede variantene.

[2] Utvidet fra fire til seks dager med virkning fra 01.01.15 (Bjørnstad 2015).

[3] https://www.bufdir.no/Familie/veiledning_til_foreldre/foreldreveiledning_landsoversikt/ (Lesedato 160117)

2.2 Faglig og teoretisk fundament

ICDP er bygget på en humanistisk verdiorientering. I håndboka som benyttes i opplæring av veiledere i programmet, vises det til den humanistiske tradisjonen innenfor psykologien, som oppsto i 1960-årene som et motsvar til forskning som hovedsakelig søker å forklare menneskelig atferd med naturvitenskapelig orienterte metoder (Bufdir 2016). Humanistisk psykologi legger vekt på at mennesker er meningssøkende og fortolkende vesener, og at vi må ta utgangspunkt i det enkelte menneskets, eller i dette tilfellet barnets, fortolkningsposisjon for å forstå deres atferd og kommunikasjon. Det sentrale for programmet er å bistå foreldre til å forstå barnet og dets intensjoner, og justere seg til nettopp det.

ICDP er også bygget på innsikt fra forskning innenfor utviklingspsykologi, tilknytningsteori og klinisk erfaring, som understreker betydningen av samspillet mellom barn og de nærmeste omsorgspersonene gjennom oppvekstårene (Hundeide 2007; Rye 2002). De siste 50 årene har forskning gitt stadig større innsikt i spedbarnets sosiale natur og avhengighet av sosial tilknytning for å kunne utvikle seg optimalt. Fra å se på barn som «blanke ark», har utviklingspsykologiens teori beveget seg til å se barn som aktive deltakere i kommunikasjon og interaksjon med verden rundt seg. De lærer om verden og sitt forhold til den gjennom relasjonen til andre mennesker (Rye 2002). Dette betyr at for å forstå barns utvikling, må en også forstå det sosiokulturelle landskapet barnet lever i – dette beskrives som et kulturpsykologisk perspektiv på barns utvikling (Bufdir 2016). Denne interaksjonsorienterte forståelsen av utvikling ligger til grunn for de tre dialogene og åtte temaene for godt samspill som organiserer veiledningsprosessen i foreldregrupper (dette presenteres i detalj seinere i kapitlet).

Gruppeveiledning basert på ICDP vier oppmerksomhet til både barnets emosjonelle utvikling, barnets kognitive utvikling og betydningen av foreldres syn på barnet (Bjørnstad 2015; Rye 2002). Det grunnleggende målet er å hjelpe foreldre til å bli mer sensitive overfor barnas behov, og mer bevisste på hva som fungerer i relasjonen med barnet.

2.3 Hva innebærer foreldreveiledning basert på ICDP?

Gitt dette faglige og teoretiske bakteppet, hva er så en ICDP-gruppe? I standardversjonen av ICDP gjennomføres åtte gruppemøter, typisk med én møtekveld i uka. Disse ledes av to sertifiserte veiledere. Deltakelse er frivillig, og foreldre søkes ofte rekruttert ved å informere bredt, for eksempel gjennom helsestasjoner, barnehager og skoler. I løpet av gruppesamlingene læres omsorgspersoner opp i tre typer «dialoger» som er viktige for å støtte opp om barns utvikling.

Den emosjonelle dialogen skal understøtte en god relasjon mellom barnet og omsorgspersonene, den meningsskapende skal styrke foreldrenes evne til å støtte opp om barnets kognitive og moralske utvikling, og den regulerende dialogen skal gi foreldrene verktøy for positiv grensesetting og hjelpe dem til å styrke barnets evne til selvregulering (av egne følelser).

De åtte møtene tar for seg et tema for samspill knyttet til en av de tre dialogene. De åtte temaene er utformet som konkrete tips til hvordan godt samspill kan etableres. For eksempel er det å vise positive følelser og at man er glad i barnet et tema som styrker den emosjonelle dialogen. Videre er det å hjelpe barnet til å samle oppmerksomheten sin rundt felles opplevelser noe som støtter opp om den meningsskapende dialogen, mens det å lære barn regler, grenser og verdier er en del av den regulerende dialogen (se tabell 2.1).

Tabell 2.1 ICDPs tre dialoger og åtte temaer for godt samspill

Den emosjonelle dialogen	1. Vis positive følelser – vis at du er glad i barnet ditt. 2. Juster deg til barnet og følg dets initiativ. 3. Snakk til barnet ditt om ting det er opptatt av og prøv å få i gang en «følelsesmessig samtale». 4. Gi ros og anerkjennelse for det barnet klarer å gjøre.
Den meningsskapende dialogen	5. Hjelp barnet til å samle oppmerksomheten sin, slik at dere har en felles opplevelse av det som er rundt dere. 6. Gi mening til det barnet opplever i omverdenen ved å beskrive det dere opplever sammen og ved å vise følelser og entusiasme. 7. Utdyp og gi forklaringer når du opplever noe sammen med barnet ditt.
Den regulerende dialogen	8. Hjelp barnet ditt med å kontrollere seg selv ved å sette grenser på en positiv måte: ved å lede det, vise positive alternativer og ved å planlegge sammen.

Møtene er lagt opp dialog- og refleksjonsbasert, der det forventes aktiv deltakelse fra foreldrenes side, både i gruppen og ved gjennomføring av hjemmeoppgaver mellom møtene. Et svært viktig prinsipp i ICDP er at foreldrene ikke skal instrueres. De skal inviteres til felles refleksjon og gjøres bevisst på sine egne ressurser. Pålegg og instruering anses ikke som virksomt.

Gjennom alle møtene adresseres omsorgsgiveres syn på barnet. Et grunnleggende mål for ICDP er å bidra til at foreldre/omsorgsgivere har en positiv oppfatning av barnet. At de forstår barnet som en person med utviklingsmuligheter, som de er glade i og kan «identifisere seg empatisk med».

Det faglige utgangspunktet er altså at samspillets kvalitet er avhengig av omsorgsgivers definisjon av barnet. Dersom barnet oppfattes som begavet og intelligent, vil det føre til at kvaliteten i samspillet og relasjonen med omsorgsgiver blir av en annen karakter enn dersom barnet forstås som å ha en svikt som vanskelig lar seg korrigere.

Å bevisstgjøre foreldre på dette og legge til rette for refleksjon rundt hvordan negative syn på barnet kommer til uttrykk og kan snus, er derfor sentralt gjennom alle gruppesamlingene. Likeså er det et overordnet mål å påvirke foreldrenes forståelse av hvor viktig samhandlingen mellom omsorgsgiver og barnet er for barnets utvikling.

I likhet med flere andre foreldreveiledningsprogram som er i bruk i Norge, kan ICDP defineres som «ressursorientert» – det vil si at veiledningen tar utgangspunkt i foreldrenes ressurser, deres sterke sider. Veiledningen skal ikke ta utgangspunkt i hva foreldre gjør feil, men bygge videre på det de gjør rett. Dette begrunnes med at ICDP søker å fremme omsorgsgivers oppfatning av seg selv om et kompetent og mestrende menneske.

Programmet er ikke såkalt «manualisert» – ved at det foreligger en detaljert plan for hvert møte som veilederne må følge til punkt og prikke. Dette betyr ikke at veilederne står helt uten en plan når de gjennomfører en ICDP-gruppe, men at planen er mer åpen enn for de fleste andre foreldreveiledningsprogram. Boka veiledere gis opplæring basert på omtales som en håndbok. Det ble gitt ut en ny *Håndbok for ICDP-veiledere* i 2016 (Bufdir 2016).

Veiledernes møte med foreldrene styres av sju prinsipper for sensitivisering, som er rettesnor når veileder formidler ICDP-temaene til foreldrene i gruppen. Disse sju prinsippene er:

1. Etablere et nært og tillitsfullt forhold til omsorgsgiver.
2. Fremme en positiv og utviklingsfremmende oppfatning av barnet.
3. Påpeke og bekrefte det positive som omsorgsgiver allerede gjør.
4. Sette ord på hva som er godt samspill.
5. Aktivere omsorgsgiver med hensyn til oppfatningen av barnet og 8 temaer for godt samspill.
6. Dele erfaringer i gruppen.
7. Bruke en personlig og innlevende formidlingsform.

I håndboka for veilederopplæringen presenteres eksempler, spørsmål og oppgaver veilederne kan benytte seg av. Det presenteres også en standardagenda for hvordan møter skal legges opp, med forslag til innhold i hvert møte, men det gis ingen streng instruksjon.

I håndboka til programmet understrekes det også at god implementering krever at programmet forankres hos ledelse i kommunale tjenester, at det legges til rette for at veileder kan bruke tid på programmet, at man skal legge vekt på motivasjon hos deltakere, ha en framdriftsplan, gjennomføre programmet strukturert og følge opp deltakere og veiledere om mulig.

Implementeringen av programmet ble undersøkt i en større evaluering av ICDP som ble gjennomført mellom 2008 og 2010. Det ble gjennomført en surveyundersøkelse blant veiledere og trenere som problematiserer hvorvidt prinsippene for implementering av programmet faktisk følges i kommunene.[4] Når veilederne ble stilt åpne spørsmål om hva som var de største utfordringene med å gjennomføre veiledning, ble dårlige rammebetingelser for gjennomføring vektlagt. Det ble ikke lagt til rette for gjennomføring av grupper i kommunen, og siden det ikke ble lagt til rette, ble det vanskelig å få til grupper, da det var knapt med tid og ressurser. Dette speiles i svarene fra trenerne, som peker på at det er altfor få personer og ressurser gitt målet om å få programmet ut i alle kommuner. Selv om kunnskapen om implementering av ICDP er mangelfull (man vet som nevnt ikke hvor mange grupper som gjennomføres i Norge), viser denne store evalueringen og flere mindre evalueringsstudier at prinsippene for god implementering som programmet bygger på, i praksis ikke alltid blir fulgt opp.

2.4 Et universelt program

ICDP er som sagt et universelt foreldreveiledningsprogram. Ambisjonen er å gjøre det tilgjengelig for alle foreldre i Norge. Vi kan skille mellom foreldreveiledningsprogram rettet mot hele befolkningen (universelle foreldreveiledningsprogram), program som er rettet mot foreldre og familier som av ulike grunner antas å ha risiko for utfordringer i foreldrerollen (foreldreveiledning på såkalt selektert nivå), og program utviklet for å bistå familier med etablerte problemer (indikativt nivå). Eksempler på det siste er at barnet har fått en diagnose eller har atferdsproblemer, eller familier der foreldre sliter med rus, psykiske lidelser eller av andre grunner strever i foreldrerollen (såkalt indikert nivå). Grovt sett kan man si at de universelle programmene søker å forebygge omsorgssvikt og styrke foreldreskap generelt, mens programmene på selektert og indikert nivå søker å korrigere og forbedre foreldre-barn-relasjonen der det allerede er – eller synes å være – risiko for utfordringer. Historisk har tiltak satt inn for å støtte opp om foreldre hovedsakelig vært rettet mot familier i risiko eller der barna har kliniske diagnoser (Sherr et al. 2014).

Ser man kun på de øvrige universelle programmene som tilbys i Norge, går det et skille mellom det som blir kalt «atferdsprogram» og «tilknytningsprogram» eller «psykoedukative program». Skillet er basert på ulike teoretiske grunnlag. De to hovedretningene har ulike innfallsporter til intervensjonen: via egenskaper hos barnet (barnets atferd) eller omsorgspersonens omsorgspraksis. Svært forenklet kan man si at

[4] Resultatene av de mer prosessorienterte problemstillingene er det ikke publisert artikler om, men resultatene er presentert i den samlede rapporten fra studien (Sherr, Skar, Clucas, Tetzchner & Hundeide 2011).

de såkalte «atferdsprogrammene» (som for eksempel Parental Management Training (PMTO) og De Utrolige årene (DUÅ)) søker å hjelpe foreldre til å korrigere barnas atferd ved å lære dem opp i systematisk og god bruk av ulike konsekvenspedagogiske virkemidler. ICDP faller inn under den andre kategorien program, som tar utgangspunkt i foreldrenes omsorgspraksis. Flere program i denne kategorien beskrives som psykoedukative program. Med dette menes at man søker å bevisstgjøre foreldre om egen praksis ved å lære dem opp i tilknytningsteori og utviklingspsykologi, og ved å legge vekt på hvordan måten foreldre opptrer på, legger premisser for deres samspill med egne barn. Tanken er at kunnskap om barns utvikling og behov kombinert med bevisstgjøring om hvordan ens egen atferd påvirker samspillet, fører til endring i de delene av foreldrenes atferd som eventuelt ikke er optimal for barnets utvikling.

Konsentrerer man seg så kun om de programmene som kan beskrives som universelle og som ikke er såkalte «atferdsprogram», er det noen prinsipper som skiller ICDP fra de andre programmene. For det første er det en ambisjon at foreldreveiledningsgrupper skal gjennomføres på omsorgspersonenes morsmål. ICDP er det eneste programmet vi er kjent med som systematisk vektlegger dette. ICDP-grupper gjennomføres alltid med to veiledere, og i veiledning av minoritetsspråklige er ambisjonen at en av veilederne snakker foreldrenes morsmål, mens den andre har majoritetsbakgrunn og er tenkt å ha rollen som en brobygger til det norske. For det andre er ikke programmet manualisert, og veilederne har større frihet enn i andre program til å forme veiledningen guidet av håndboka. For det tredje er programmet ressursorientert, med vekt på å styrke foreldre gjennom å underbygge det de gjør riktig. Det et mål å styrke foreldrenes bilde av seg selv som kompetente foreldre.

Det er fra politisk og administrativt hold et økende krav om at forebyggende programmer skal være evidensbaserte, og slik er det også med foreldreveiledningsprogrammer (se Bråten & Sønsterudbråten 2016). Myndighetene ønsker å benytte programmer med dokumentert effekt. For at et program skal karakteriseres som evidensbasert, er det et krav at det har blitt evaluert gjennom en randomisert, kontrollert, studie (RCT). I slike studier sammenligner man en tilfeldig sammensatt gruppe som gis foreldreveiledning, med foreldrepraksis i en tilsvarende tilfeldig sammensatt gruppe som ikke gis foreldreveiledning (eller gis veiledning basert på et alternativt opplegg). Effektmålinger er krevende når det som undersøkes er allmennforebyggende, og ikke effekter av et medikament eller et tydelig avgrenset tiltak som skal korrigere en utfordring (det være seg røykeslutt eller kostholdsendring). Det som måles når foreldreveiledningsprogram effektevalueres, er endringer i foreldrenes tilnærming og praksis i møte med egne barn, alternativt barnas atferd. Det som måles er altså endring i nære relasjoner (Bråten & Sønsterudbråten 2016). Ungsinn[5] har utviklet

[5] Ungsinn er et elektronisk vitenskapelig tidsskrift om tiltak for barn og unges psykiske helse. Tidsskriftet inneholder systematiske kunnskapsoppsummeringer om enkelttiltak, med praktisk informasjon (forts.)

et klassifikasjonssystem for vurdering av i hvilken grad effekten av tiltak satt inn for å bedre barns og unges psykiske helse er dokumentert. Dette er en klassifikasjon som har fått stor innflytelse. En presentasjon av klassifikasjonen og endringene de siste år presenteres i Bråten og Sønsterudbråten (2016).

Ungsinn vurderte ICDP sist i 2008 og klassifiserte det da ifølge gammel skala (se Bråten & Sønsterudbråten 2016 for forskjell på ny og gammel skala) på evidensnivå 2, *sannsynlig virksomt*. Fra 2008 til dags dato er ICDP blitt undersøkt gjennom flere ikke-randomiserte studier med flere populasjoner, og med både kvalitative og kvantitative metoder. Ungsinns klassifisering av ICDP er under revisjon (Bufdir 2016).

I perioden 2008–2010 ble det gjennomført en større evaluering av ICDP i Norge (Sherr et al. 2011). Hovedresultatene av evalueringen gjennomført i perioden oppsummeres i en rapport som er tilgjengelig på regjeringens nettsider, i tillegg er det publisert fem fagfellevurderte artikler (Clucas et al. 2014; Sherr et al. 2014; Skar et al. 2014a, 2014b, 2015).[6] Evalueringen tar utgangspunkt i fire ulike målgrupper for ICDP-veiledning i Norge: foreldre i den generelle befolkningen, mødre med minoritetsbakgrunn, fedre i fengsel og foreldre til barn med spesielle behov. Studien har et kvasieksperimentelt design, der en naturlig intervensjonsgruppe og sammenligningsgruppe har svart på et spørreskjema før og etter at de har deltatt på gruppesamlinger, samt seks måneder etter.[7]

Resultatene fra denne større evalueringen var lovende. I studien der man undersøkte bruken av programmet rettet mot «foreldre flest» (standardversjonen), viste funnene at foreldre oppga bedre foreldrestrategier, bedre håndtering av barna og at de opplevde færre utfordringer med barna etter ICDP, mens sammenligningsgruppen viste liten endring (Skar 2014). Studien viste også at endringene holdt seg over tid (seks til tolv måneder etter fullføring), men på et lavere nivå enn rett etter deltakelse (Skar 2014). Forskerne fant positive endringer etter deltakelse i ICDP-grupper hos både fedre og mødre (Clucas et al. 2014). Mødre skåret i utgangspunktet bedre enn fedre på de ulike målene, men begge rapporterte positive endringer etter deltakelse, og Clucas et al. (2014) konkluderer med at ICDP synes å være et nyttig verktøy for å støtte både mødre og fedre. Forskerne konkluderer med at funnene indikerer at ICDP-foreldreveiledning kan være en effektiv strategi for å styrke positivt foreldreskap i den generelle foreldre-

(...forts.) om tiltakene og gjennomganger av hvor godt dokumentert effekten av tiltakene er. Ungsinn drives av Regionalt kunnskapssenter for barn og unge – Nord (RKBU Nord) ved UiT Norges arktiske universitet, på oppdrag fra Helsedirektoratet.

[6] https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/evaluering-av-foreldreveiledning/id654486/ (Lesedato: 15.10.16)

[7] Unntaket er foreldre som har barn med funksjonsnedsettelser, her ble det kun gjennomført kvalitative intervjuer med deltakere etter veiledningsgruppene var gjennomført. Det ble også gjennomført videoobservasjoner og intervjuer av noen av ICDP-deltakerne.

befolkningen (Sherr et al. 2014; Skar et al. 2015). Samtidig understrekes det svakheter ved studien som gjør at videre forskning er nødvendig.

2.5 Et tilpasset program

ICDP er altså utviklet som et universelt forebyggende program. Samtidig er programmet tilpasset til flere ulike spesielle målgrupper. Det er for det første utviklet en minoritetsversjon av programmet. For det andre er det gjennomført flere prosjekter for å tilpasse ICDP til omsorgsgivere med særskilte utfordringer, som foreldre for barn med funksjonsnedsettelser, fosterforeldre, ungdomsforeldre, foreldre i fengsel, foreldre i krisesenter, foreldre i asylmottak, adoptivforeldre – og, som undersøkt i denne studien, foreldre som er bekymret for at ungdommene deres skal bli påvirket av radikalisering og voldelig ekstremisme.

Flere av disse tilpasningene har vært gjenstand for forskning. Som en del av den store evalueringen av ICDP nevnt ovenfor, ble det også gjennomført en evaluering av minoritetsversjonen av ICDP. Denne ble gjennomført ved å sammenligne resultatene til en gruppe bestående av 29 pakistanske mødre som fikk veiledning basert på minoritetsversjonen, med resultatene til et utvalg mødre med majoritetsbakgrunn som fikk veiledning basert på standardversjonen av ICDP (Skar et al. 2014a). Resultatene viste at det var forskjeller mellom de pakistanske og majoritetsmødrene ved oppstart, at begge gruppene rapporterte positive endringer, men at endringene var av ulik karakter – gruppene tok innover seg og lærte av programmet på ulike måter. De pakistanske mødrene som i utgangspunktet tilbrakte mer tid med barna, oppga for eksempel at de kommuniserte mer og bedre med barna enn før. Majoritetsmødrene oppga at ICDP hadde vært bevisstgjørende for deres egen foreldrepraksis og gitt dem styrket tro på egne foreldreevner (Skar et al. 2014a). Hvorvidt disse forskjellene skyldes foreldreveiledningen eller ulike foreldretilnærminger, er ikke godt å si.

Det er også gjennomført en evaluering av ICDP-veiledning til fedre i fengsel, der man sammenlignet med fedre utenfor fengsel som mottok samme veiledning. Etter deltakelse på ICDP-gruppe opplevde fedre utenfor fengsel å mestre foreldrerollen bedre, mens fedrene i fengsel oppga at situasjonen var den samme eller forverret. Skar et al. (2014b) mener dette kan forklares med at foreldreveiledning bidrar til å øke bevisstheten rundt foreldrerollen, og dermed gjør fedre i fengsel mer oppmerksomme på sine utfordringer enn de er når denne ikke tematiseres.

I tillegg til disse studiene foreligger det en rekke rapporter fra pilotprosjekter for de ulike tilpasningene av ICDP: for barn av foreldre i fengsel (Flakk & Egebjerg 2006), for barn med nedsatt funksjonsevne (Tørnes 2007), for foreldre i asylmottak (Hundeide

2008), for fosterforeldre, for ungdom (Schulerud & Fridjonsdottir 2008) og pilot i krisesenter (Sollied & Flacke 2016).

Det vises til i all hovedsak positive erfaringer med programmet og gjennomføringen, og til utfordringer når det gjelder rekruttering og implementering. I den grad funn fra disse rapportene er relevante for denne evalueringen, tar vi det opp etter hvert. I lys av denne rapportens mandat er to av erfaringsoppsummeringene likevel verdt å trekke spesielt fram her: ICDP i asylmottak (Hundeide 2008), og ICDP rettet mot ungdomsforeldre (Schulerud & Fridjonsdottir 2008).

Et forsøk med ICDP ble gjennomført i fem asylmottak i 2008 i forskjellige deler av landet, med ti veiledere og 26 foreldre (Hundeide 2008). Veilederne var i hovedsak rekruttert blant de ansatte på mottakene. Veiledningen ble holdt i grupper med to veiledere, en med etnisk minoritetsbakgrunn og en med majoritetsbakgrunn. Man tok utgangspunkt i minoritetsversjonen av programmet, med tolv gruppesamlinger, noe justert for å bedre treffe foreldre i asylmottak. Før, under og etter gjennomføring ble prosessen evaluert gjennom intervjuer og observasjon. Foreldrene og ansatte på mottakene ble intervjuet om hvordan det er å leve med barn i mottak og om deres opplevelse med å delta i ICDP-grupper. Erfaringene fra undersøkelsen beskrives som positive både når det gjelder foreldrenes og veiledernes opplevelse av verdien og betydningen av kurset (Hundeide 2008). I tillegg til bevisstgjøring om grunnleggende forhold ved omsorg for barn og andre, beskrives møtene også som en attraktiv og frivillig møteplass for barnefamilier på mottaket, der de kunne snakke sitt eget språk, dele kulturelle erfaringer og bygge bro til det norske samfunnet, slik at kurset også ble et bidrag til deres framtidige integrering. I evalueringen trekkes det imidlertid fram at dersom ICDP skal implementeres i stor skala på mottak, vil det kreve ressurser. Hundeide (2008) understreker at dette ikke er noe de mottaksansatte kan gjøre ved siden av sine arbeidsoppgaver uten kompensasjon. Det problematiseres også at mottaksansatte fungerer som veiledere. Enkelte veiledere nevnte at det kan bli en rollekonflikt mellom det å skulle være en empatisk veileder som deltakerne skal betro seg til, og å være en ansatt på asylmottaket (Hundeide 2008).

ICDP er altså et foreldreveiledningsprogram hvor det finnes en særskilt versjon tilpasset foreldre med minoritetsbakgrunn, der et hovedpoeng er at veiledningen skal foregå på foreldrenes morsmål. Dette er en tilpasning som burde utgjøre et godt utgangspunkt i møte med en spesiell gruppe foreldre med minoritetsbakgrunn – foreldre i asylmottak.

I tillegg finnes det også tidligere erfaringer med tilpasning av ICDP til ungdom, noe som kan være et godt utgangspunkt for tilpasning av programmet til foreldre som frykter radikalisering av sine ungdommer.

3 Hva vet vi om foreldres betydning?

Hva vet vi om foreldre og deres betydning når tema er radikaliseringsbekymringer og tilværelsen som asylsøker? Finnes det forskning som gir innblikk i hva foreldre kan bety for barn og unge i disse to ulike krevende sammenhengene, hvilke utfordringer dette gir i foreldrerollen og hvordan utfordringer eventuelt kan møtes med veiledning og oppfølging?

Det finnes etter hvert mye forskningsbasert materiale om hva som forårsaker radikalisering. Samtidig er det både nasjonalt og internasjonalt lite empiribasert forskning om hvordan radikalisering best kan forebygges, og litteratursøket har vist at det finnes særlig lite forskning om foreldres rolle og virkninger av forebyggende arbeid.

Når det gjelder asylfasen finnes det en god del empiribasert forskning som utforsker og diskuterer det å bo i mottak, herunder hvordan det er å være barn i slike sammenhenger. Her finnes også flere norske forskningsbidrag. Men også når tema er asylsøkerfasen og det å bo i mottak er det lite som eksplisitt undersøker og behandler foreldres situasjon. Foreldreveiledning i asylmottak er imidlertid, som beskrevet i kapittel 1, ikke nytt. UDI tilbyr mottakene kursopplegget «Foreldre i Norge». Vi har ikke funnet noen forskningsbasert evaluering av «Foreldre i Norge», men vil i dette kapitlet kort presentere dette opplegget og hva som skiller det fra foreldreveiledning basert på ICDP. Erfaringer fra det tidligere forsøket med foreldreveiledning på mottak basert på ICDP (Hundeide 2008) er omtalt i kapittel 2 og 4. Vi gjentar derfor ikke dette her.

3.1 Hva vet vi om foreldre i radikaliseringsprosesser?

> «Jeg var heldig som hadde foreldrene mine, hvis det ikke hadde vært for dem kunne det hende fortvilelsen over å være rotløs og alene kunne ført meg lengre ned i kaninhullet.» (Assidiq 2014, s. 29)

Ordene tilhører Yousef Bartho Assidiq fra Tønsberg, som konverterte til islam og opplevde at venner og kjente snudde ryggen til han. Foreldrene gjorde også det, i starten. «Jeg opplevde en blanding av frustrasjon, redsel og fortvilelse», skriver han (ibid., s. 28) Og i sin fortvilelse var han lettet over å finne nye venner, venner som viste seg å være

del av et radikalt islamistisk miljø. I dette miljøet fant han støtte og et fellesskap. Når han likevel etter hvert brøt med det radikale miljøet og de nye vennene, knytter han det til forholdet til foreldrene og til at de sto opp for han og støttet han som person, samtidig som de argumenterte mot de ekstreme standpunktene hans. Foreldrene var, mener han, en viktig grunn til at han ikke forsvant «lenger ned i kaninhullet».

Assidiqs innlegg er del av en bok tenketanken Minotenk[8] ga ut i 2014, *Radikalisering blant unge muslimer i Norge – en antologi* (Alzaghari & Reiss 2014). Bidragsyterne i antologien, hvorav enkelte forskere, behandler årsak, virkning, løsning og verktøy for å håndtere radikalisering. Flere vektlegger foreldres betydning. Humera Khan, som leder en amerikansk-muslimsk tenketank (Muflehun) som har spesialisert seg på å forebygge radikalisering og voldelig ekstremisme, beskriver familien som «førstelinjen i kampen mot radikalisering og rekruttering til ekstreme grupper.» Hun mener det er avgjørende viktig at foreldre er engasjerte i ungdommenes liv, at de har en fordomsfri tilnærming, oppmuntrer til diskusjon og til å stille spørsmål – slik at diskusjoner om religion og politikk ikke bare foregår på nettet men også hjemme i «stuene» (Alzaghari 2014, s. 57). Foreldres utfordring, slik den synliggjøres i Alzaghari & Reiss sin bok, er at det ikke alltid er lett å fange opp faresignaler om at en ungdom er i ferd med å bli radikalisert, og at dersom man fanger opp slike signaler, er det likevel ikke så lett å vite hva man skal gjøre.

Et journalistisk basert arbeid som har rettet oppmerksomheten mot og gitt innsikt i slike foreldreutfordringer, er journalist og forfatter Åsne Seierstads ferske bok *To søstre* (Seierstad 2016). Den handler om hvorfor to tenåringsjenter som er vokst opp i Bærum, men med familiebakgrunn fra Somalia, høsten 2013 forlater Norge for å slutte seg til IS i Syria. Boka kom i stand etter initiativ fra faren til jentene, som ville at hans families historie skulle fortelles slik at andre familier kan gjenkjenne faresignalene: «Selv var vi blinde. Vi trodde det gikk over. Nå vet vi bedre» (Seierstad 2016, s. 473).

Boka er basert på et bredt kildemateriale, i hovedsak mor, far og eldstebror i familien, samt jentenes venner. Jentene selv har ikke medvirket, men Seierstad har gjennom foreldrene fått tilgang til deres PCer, mobiltelefoner, skolearbeid og notatbøker, og har derfor hatt tilgang til mye av det de skrev i tiden før de dro fra Bærum til Syria. Til sammen gir Seierstads samtaler med familie og venner, samt de to jentenes «arkiv», en inngang til å kunne forstå hvorfor akkurat disse to dro, men også hvorfor foreldrene i praksis ikke forsto hva som var i ferd med å skje, før etter at jentene hadde reist. Seierstad beskriver hvordan søstrene leter etter noe å tro på, etter mening, og hvordan de etter å ha fått en ny koranlærer og blitt med i en ungdomsorganisasjon (Islam Net), blir stadig mer religiøst konservative. Samtidig er ikke den religiøse overbevisningen

[8] Minotenk er partipolitisk og religiøst uavhengig tenketank som ble dannet i 2008, og som primært jobber med å definere problemstillinger og utfordringer knyttet til det flerkulturelle Norge. http://minotenk.no/om-oss/ Lesedato: 31.01.17

alene det som dytter dem ut på reisen. De tiltrekkes av mulighetene til å starte livet på nytt et helt annet sted, av mulighetene til å gi sitt bidrag til et ideelt islamsk samfunn – hjelpe sine brødre og søstre, inngå i et fellesskap med likesinnede, gifte seg, få barn. Og foreldrene forstår ikke dette. Den tiltakende religiøse orienteringen og konservatismen er i utgangspunktet noe særlig mor applauderer og også påskynder, fordi hun ikke ønsker at døtrene skal bli «for norske». Sammen med en gruppe andre mødre finansierer hun den nye koranlæreren, som med sitt budskap og sin stil bidrar til søstrenes religiøse utvikling. Dette er en utvikling som eldstebroren som eksponeres for samme koranlærer, ikke deler, tvert imot, undervisningen bidrar til at han tar mer og mer avstand fra religion.

Seierstad beskriver en gradvis prosess og søken: «Man våknet ikke plutselig en dag som ekstremist, man grodde inn i retningen». Samtidig beskriver hun hvordan sosiale forhold, religion og politikk ikke alene kan forklare hvorfor noen radikaliseres og hvorfor noen ender med å slutte seg til ekstremistiske organisasjoner. Søstrene dro på et tidspunkt hvor det var mulig å dra, de «dro akkurat da døren sto på vidt gap, både ut av Norge og inn i Syria» (Seierstad 2016, s. 465). Faren til søstrene er ikke kun ute etter å gi andre foreldre kunnskap om hva som kan skje og hva som kan være faresignaler, han etterlyser også bedre samarbeid mellom hjem, skole, moske og politi – uten at dette siste utdypes særlig i boka.

Lokalt arbeid overfor foreldre med radikaliseringsbekymring

Hva gjøres i norsk sammenheng i dag overfor foreldre som ledd i forebygging av radikalisering? I sin undersøkelse av hva norske kommuner gjør for å forebygge ekstremisme, behandler Lid et al. (2016) også hvordan de fem casekommunene i undersøkelsen forholder seg til familier ved mistanke om og påvisning av radikalisering. Lid et al. (2016) tar utgangspunkt i en forebyggingsmodell som skiller mellom fire typer tiltak: forandringer av strukturer/miljø, sosialisering, effektivisering av institusjoner og kontroll (jf. Sahlin 2000). Familierettede tiltak er en måte å påvirke individers atferd gjennom sosialisering på (Lid et al. 2016, s. 124). Det beskrives i undersøkelsen hvordan det i kommunene er et ønske om å komme i kontakt med familiene når noen står i fare for å bli radikalisert og når noen har reist. Kommunene har, påpekes det, i motsetning til Politiets Sikkerhetstjeneste (PST) som skal ivareta rikets sikkerhet, en omsorgsrolle overfor alle kommunens innbyggere. Herunder også familiene til radikaliserte. Kommunene opplever imidlertid at de har utfordringer i dette arbeidet.

Utfordring nummer én er å opprette kontakt. Kommunalt ansatte erfarer at familier til radikaliserte er skeptiske til myndighetene og i noen tilfeller «aktivt forsøker å unngå kontakt» (Lid et al. 2016, s. 183). Lid et al. (2016) knytter dette til lokale myndigheters doble oppgave, de skal hjelpe familiene, men samtidig innebærer kontakten en form for kontroll: kontakt kan avdekke forhold som gjør at kommunen ser

seg nødt til å ta kontakt med politi eller PST. Det fortelles likevel om familier som tar imot hjelp, noe som i flere tilfeller koster dem mye. Kontrollaspektet er nevnt, i tillegg kan slik kontakt medføre sanksjoner og eksklusjon av familien fra dens nærmeste miljø, og å ta imot hjelp forstås som en innrømmelse av «at de ikke klarer å håndtere barna sine selv» (ibid., s. 183).

Den andre lokale utfordringen er at det kan være krevende i det hele tatt å få vite om familiene, slik *at* kontakt kan opprettes. Dette kan være vanskelig siden PST ikke alltid sier fra til lokale myndigheter om at de for eksempel har fengslet et familiemedlem, men også fordi familiene ikke selv har informasjon om hvor de kan henvende seg – blant annet på grunn av språkproblemer. Lokalt etterlyses en mer proaktiv holdning fra særlig videregående skole. Lid et al. (2016) viser i denne sammenhengen også til forsøket med foreldreveiledning – som var i gang da deres undersøkelse i kommunene ble gjort. De konkluderer med at: «Ingen av kommunene hadde på intervjutidspunktet noe systematisk opplegg for hvordan de skulle jobbe med familier der et eller flere medlemmer var radikalisert». Men samtidig: «Et forslag som er på trappene om å involvere familievernkontorene i dette arbeidet, vil være en måte å styrke feltet på gjennom å bruke eksisterende virksomheter i kommunen» (Lid et al. 2016, s. 186).

Kommunene som ble omfattet av undersøkelsen, og som dels er de samme som har prøvd ut foreldreveiledning i pilotforsøket i vår rapport, har altså et ønske om å nå familier med radikaliseringsbekymringer og påviste problemer, men har samtidig utfordringer med å få det til og ingen systematisk plan for hvordan det skal gjøres.

Andre foreldrerettede tiltak i radikaliseringsforebygging

En kommune i Norden som har mange års erfaring med å jobbe systematisk mot radikalisering, er Aarhus kommune i Danmark. Her ble det allerede i 2007 nedsatt en arbeidsgruppe med folk fra kommunen og fra Østjyllands Politi, hvis oppdrag var å drive forebyggende innsats mot radikalisering i Aarhus. Arbeidsgruppen ble til et prosjekt som så gikk over i drift, som et supplement til øvrig kriminalitetsforebyggende virksomhet lokalt. Et grunnleggende prinsipp bak tiltakene som er iverksatt under overskriften «Forebyggelse af radikalisering og diskrimination i Aarhus», er å holde døren åpen for dialog – også med de som har et annerledes syn. Målet er «at gøre borgere til medborgere i stedet for modborgere».[9] Blant tiltakene inngår flere innsatser som omfatter foreldre: Det er etablert et Infohus bemannet av sosialforvaltningen og politiet, hit kan både offentlige ansatte og private borgere henvende seg med bekymringer om radikalisering. Det er igangsatt en mentorordning, som også omfatter foreldre når ungdommene er under 18 år. Det er gjennomført en rekke dialogbaserte workshops for

[9] https://www.aarhus.dk/~/media/Subsites/Antiradikaliseringsindsats/Dokumenter/Antiradikalisering--Vaerdiramme.pdf (Lesedato: 01.02.2017)

unge i skolen, et tiltak som også er testet ut overfor foreldre. Det er utdannet foreldre-coacher som virker som rådgivere både overfor enkeltforeldre og i nettverk, og det er etablert foreldrenettverk. Det ble høsten 2013 etablert nettverk både for foreldre til unge høyreekstreme og for foreldre/familier til såkalte «Syria-frivillige». Sistnevnte nettverk beskrives å ha hatt flere møter, for så å ha blitt oppløst. Det oppgis at det høsten 2015 arbeides med å opprette et nytt nettverk basert på religiøs radikalisering (Østjyllands Politi og Aarhus kommune (2015).

I det som gjerne beskrives som Aarhus-modellen i arbeidet mot radikalisering og voldelig ekstremisme, satses det altså systematisk på tiltak rettet mot ikke bare den unge selv, men også foreldre og familie. Dette skjer både ved å søke å bygge kontakt og tillit, gjennom at kommune og politi skal være åpne for dialog med alle og folk skal vite hvor de kan henvende seg, gjennom rådgivning og veiledning og ved å støtte opp om nettverk slik at foreldre kan tilegne seg kunnskap sammen, dele erfaringer og støtte hverandre. Arbeidsmetodene er inspirert av det vi i kapittel 1.1 beskrev som EXIT-prosjektet

Prosjekt EXIT – 1996–97 – var et samarbeid mellom Manglerud politistasjon i Oslo, forsker Tore Bjørgo og organisasjonen Voksne for barn. Utgangspunktet var Bjørgos forskning om rasistisk vold i Skandinavia, der et viktig premiss var at prosessene som bringer ungdom inn i ekstreme miljøer – om man vil; radikaliseringsprosesser – kan påvirkes (Bjørgo 1997). Ungdom kan påvirkes til ikke å gå inn og de kan påvirkes til å trekke seg ut. EXIT-prosjektet hadde tre mål: Å gi praktisk bistand og hjelp til de som ønsket å trekke seg ut. Å gi kompetanse til politi, kommuner, skoler og frivillige organisasjoner om slike exit-prosesser, og hva de kunne gjøre for å bistå. Og å hjelpe foreldre til å få barna sine ut av slike destruktive miljøer gjennom blant annet etablering av foreldrenettverk (Bjørgo & Gjelsvik 2015, s. 46).

Erfaringen var at det å etablere foreldrenettverk var et tiltak som fungerte. Foreldrene hadde behov for å vite hva som foregikk i de ekstreme gruppene, og ved å dele informasjon seg imellom kunne de bygge en bredere innsikt i hva barna deres var involvert i, diskutere restriksjoner og grensesetting. Dette var spørsmål de i liten grad ville diskutere med foreldre som *ikke* delte deres erfaring (Bjørgo & Gjelsvik 2015; Bjørgo et al. 2009).

Tilsvarende systematisk innsats for å trekke foreldre inn for å forebygge at ungdom tiltrekkes av ekstremistiske miljøer og for å bistå dem i å forlate slike miljøer, er ikke seinere gjennomført i norsk sammenheng. Men kombinasjonen av tiltak som etablerer kontaktpunkter mellom lokale myndigheter og foreldre, informasjon, veiledning og nettverksvirksomhet, drives også i andre europeiske land. Her er målgruppen i all hovedsak foreldre til ungdom som radikaliseres basert på religion. Dette er tiltak som søker å opplyse foreldre om farene ved radikalisering på kultursensitive måter. Enkelte kursopplegg har som mål å veilede foreldre i muslimske familier i hvordan de kan oppdra barna i vestlige samfunn ved å engasjere seg i dialoger om tema det er tabuer knyttet til – som sex, rusmidler og kriminalitet. Kvinner gis særskilt oppmerksomhet, både

som enkeltpersoner og ved at det støttes opp om organisasjoner for muslimske kvinner. Organisasjonene lærer bort hvordan kvinnene kan oppdage tegn på radikalisering hos sine barn og annen slekt, og de forteller om farene ved slike prosesser (Vidino & Brandon 2012, s. 166–67). Kvinnene betraktes som potensielle endringsagenter ved at de gjerne er den i familien som tilbringer mest tid med barna, noe som gir dem innflytelse.

I Storbritannia har de for eksempel lansert en nasjonal kampanje som appellerer til mødre, søstre, kjærester og venner om at de må være årvåkne. I tillegg gis det informasjon om hvordan man kan ta kontakt med lokale politimyndigheter eller benytte en nasjonal anti-terror telefon «hotline». Målene er her både å gi kunnskap slik at kvinnene kan bidra til å forebygge at noen griper til vold, og å styrke tilliten til politiet og myndighetene for øvrig slik at de faktisk tar kontakt ved mistanke. Dette er, argumenteres det, ikke å kriminalisere folk, men «å forebygge at tragedier skjer» (Obe & Silverman 2014, s. 44). Samtidig etterlyses det, i Storbritannina, tilgjengelige rådgivningstjenester for foreldre som er bekymret og trenger noen å drøfte dette med.[10]

Forskning om effekt av antiradikalisering

Det eksisterer få forskningsbidrag som med stor sikkerhet kan fortelle hva slags forebyggende arbeid mot radikalisering som virker (jf. Bjørgo & Gjelsvik 2015; Neumann & Kleinmann 2013; Vidino & Brandon 2012; Daalgard-Nielsen 2010). Og vi har, ut over erfaringene fra EXIT-prosjektet, ikke funnet forskningsbidrag som spesifikt evaluerer foreldrerettede tiltak mot radikalisering.

Bjørgo og Gjelsvik (2015), som har utarbeidet en kunnskapsstatus om forskning på forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme, påpeker at den mest systematiske norske forskningsinnsatsen med uttalt siktemål om å produsere kunnskap for å forebygge voldelig ekstremisme, foregikk i perioden 1991 til 2005. Da var det særlig høyreekstremisme, rasistisk vold og gjenger det handlet om. Et kjennetegn ved forskningen var nærhet til praksisfeltet – til offentlige etater og frivillige organisasjoner som arbeidet med å iverksette forbyggende tiltak. Det er, skriver Bjørgo og Gjelsvik, «grunn til å tro at denne praksisnære forskningen bidro til at det forebyggende apparatet ble mer kunnskapsbasert, effektivt og målrettet i sine innsatser, og at dette i sin tur medvirket til at de voldelige høyreekstreme ungdomsmiljøene i stor grad ble demontert og forsvant som problem i Norge utover på 2000-tallet» (Bjørgo & Gjelsvik 2015, s. 232).

De to skriver videre at det i perioden 2005 til 22. juli 2011 nesten ikke pågikk forskning om forebygging av høyreekstremisme i Norge, og at den nye «anti-jihadismen» hadde andre kjennetegn enn dem man hadde identifisert i høyreekstreme miljøer tidligere. Her var det ikke bare marginalisert ungdom, men også veletablerte voksne,

[10] Se for eksempel: House of Commons. Home Affairs Committee: Radicalisation: the counter-narrative and identifying the tipping point. Eight Report of Session 2016-17, s. 38.

og deres arena var heller sosiale medier enn gata (Bjørgo & Gjelsvik 2015, s. 233). Forebyggingsmetoder som hadde vært effektive på 1990-tallet, kunne derfor ikke uten videre brukes i møte med nye grupperinger og nye arenaer. Det har imidlertid, i norsk sammenheng, vært omfattende forskning på terrorisme – både høyreekstremisme og militant islamisme (Bjørgo & Gjelsvik 2015, s. 234–35).

Lid et al. (2016) sin gjennomgang av norsk lokal innsats mot radikalisering viser også at dette arbeidet i mange sammenhenger er i startgropen, noe som er en opplagt grunn til at det finnes lite forskning om hvordan tiltak virker. I tillegg kommer to andre utfordringer: at det er krevende å måle effekter av forebyggende innsats, og at dette kan by på forskningsetisk krevende problemstillinger.

Når det gjelder utfordringen med å måle effekt, handler denne om at det innenfor evalueringsforskning er en utbredt ambisjon om å påvise effekt ved hjelp av eksperimentelle forskningsdesign. Dette gjøres ved hjelp av en metodikk der det etableres forsøksgrupper og kontrollgrupper – tilfeldig sammensatt. Deretter foretas en intervensjon i forsøksgruppen som ikke gis i kontrollgruppen, og det undersøkes på standardiserte måter om det er forskjell i resultater i forsøks- og kontrollgruppen. Slike randomiserte kontrollerte studier (RCT) brukes for eksempel i utstrakt grad for å måle virkning av ulike foreldreveiledningsprogram (se Bråten & Sønsterudbråten 2016 for en drøfting av dette). Tilsvarende etterspørres de når det gjelder forebyggende innsats mot radikalisering. Bjørgo og Gjelsvik (2015) viser til at Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten (på oppdrag fra Politidirektoratet og Integrerings- og mangfoldsdirektoratet) skulle identifisere empiriske studier om effekt av og erfaringer med tiltak som har til hensikt å forebygge radikalisering, fortrinnsvis blant unge. Det ble identifisert 18 relevante studier internasjonalt, men kun to såkalt kontrollerte studier (en RCT og en ikke-randomisert kontrollert studie). Forskerne mente derfor at det ikke forelå «noe empirisk grunnlag for å utarbeide en systematisk oversikt over effekt av forebyggende tiltak mot radikalisering» (Johansen et al. 2014, s. 2). Bjørgo og Gjelsvik (2015) mener dette kan tolkes på to måter; at forskere som arbeider med forebygging av radikalisering og ekstremisme har mangelfull kompetanse i forskningsmetodikk, eller at slik forebyggende innsats er krevende og «oftest umulig» å evaluere effekt av gjennom kontrollerte forsøk (ibid., s. 237). Dette begrunnes med at det i slike eksperimenter er vanskelig å ta høyde for betydningen av sammenhengen virkemiddelet settes inn i; et virkemiddel som fungerer utmerket overfor én målgruppe i en bestemt situasjon, kan vise seg ikke å fungere i en annen målgruppe i en annen sammenheng. Det er dessuten krevende å isolere effekten av bestemte tiltak fra effekter av andre tiltak som er iverksatt for å løse samme problem (Bjørgo & Gjelsvik 2015, s. 239). Det å skulle samle erfaringer med hvordan forebyggende innsats på feltet virker, kan altså være både en faglig utfordrende og en ressurskrevende oppgave, som ikke nødvendigvis kan løses med en randomisert kontrollert studie.

En annen utfordring dreier seg om forskningsetiske begrensninger. Innledningsvis i dette kapitlet viste vi til Åsne Seierstads (2016) bok *To søstre*. Boka er bygget på journalistiske metoder, noe som også er tilfellet med Lars Akerhaugs *Norsk Jihad: Muslimske ekstremister blant oss* (2013), og Erlend Ofte Arntsens *Fremmedkrigere* (2016) om tre kamerater fra bydelen Lisleby i Fredrikstad, som alle slutter seg til IS (Den islamske staten) i Syria. Dette er bøker bygget på et rikt kildemateriale, som det av forskningsetiske årsaker ville kreve lange godkjenningsprosedyrer før forskere kan gjøre bruk av, og noe vil de antakelig heller aldri få tillatelse til å gjøre bruk av (jf. Bjørgo & Gjelsvik 2015). Å finne ut *hvorfor* noen blir radikalisert er opplagt viktig for å kunne forebygge på gode måter, men altså faglig utfordrende.

Ulike veier inn i ekstremistiske grupper

Det er gjort enkelte empiribaserte forskningsarbeider som gir innsikt i motiver for å slutte seg til ekstremistiske organisasjoner. En klassisk studie i norsk sammenheng er Katrine Fangens arbeid om ulike norske nynazistiske miljøer og unge menneskers vei inn i disse (se for eksempel Fangen 1995, 2001). Hvordan radikalisering og hva som motiverer ekstremisme forstås, er viktig når man skal finne ut hvordan dette kan bekjempes – herunder også for å kunne etablere motstrategier som involverer foreldre.

PST definerer radikalisering som «en prosess der en person i økende grad aksepterer bruk av vold for å nå politiske mål» (Bjørgo og Gjeldsvik 2014, s. 15). Dette er, som redegjort for i kapittel 1.1, samme definisjon som i regjeringens *Handlingsplan mot radikalisering og voldelig ekstremisme*, med unntak av at det her i tillegg til politiske mål eksplisitt nevnes ideologiske og religiøse mål (JD 2014, s. 1).

I nevnte handlingsplan utdypes definisjonen. Det vises til at en radikaliseringsprosess som fører til voldelig ekstremisme kjennetegnes av en kognitiv utvikling mot en stadig mer ensidig virkelighetsoppfatning – uten rom for alternative perspektiver, dernest at denne virkelighetsoppfatningen oppleves så akutt og alvorlig «at voldshandlinger er nødvendige og rettferdige» (JD 2014, s. 1).

Det legges med andre ord til grunn at en kognitiv forandring av holdninger og synspunkter etter hvert kan lede til vold. Dette er en tilnærming enkelte forskere problematiserer, ved å vise til at sammenhengen mellom holdninger og handlinger er mer kompleks enn som så (se for eksempel Bjørgo & Horgan 2009). Det er ikke nødvendigvis slik at folk slutter seg til ekstremistiske grupper fordi de har ekstremistiske holdninger, enkelte utvikler ekstremistiske holdninger fordi de har sluttet seg til en ekstremistisk gruppe av andre årsaker – som for eksempel sosiale behov.

Det er heller ikke slik at personer som har utviklet ekstremistiske holdninger nødvendigvis slutter seg til ekstremistiske grupperinger med voldelige handlingsstrategier. Og når noen forlater ekstremistgrupper, er det ikke nødvendigvis fordi de har endret holdninger. Noen har endret sine holdninger for så å forlate ekstremistiske grupper

eller miljøer, andre forlater de ekstreme gruppene først (av ulike grunner), og endrer deretter ståsted og holdninger. Mens en tredje type ekstremist aldri endrer holdninger, selv om de har sluttet å støtte voldelige aksjoner for å få dem realisert (Bjørgo & Horgan 2009, s. 3–4).

Poenget kan illustreres med Petter Nessers doktoravhandling (2011) om framveksten av militant islamisme i Vest-Europa fra 1990-tallet til 2010. Gjennom informasjon om nærmere 100 terrorplaner i Europa lagt av jihadistiske celler, viser han hvordan terrorceller blir til. Her er det igjen de mange veiene inn i ekstremisme som belyses. Og, noe som understrekes spesielt, at mens lederne ofte er motivert av politisk og religiøs ideologi, drives flertallet av rekrutter inn i radikale miljøer av misnøye, via bekjentskaper eller andre omstendigheter. Nesser (2011) skiller mellom entreprenørene, protesjeene, sosialt mistilpassede og tilfeldige rekrutter. Denne typologien er inspirert blant annet av Tore Bjørgos typologi av høyreekstreme – der Bjørgo skiller mellom de ideologiske aktivistene, medløperne, de sosialt frustrerte og eventyrerne (Bjørgo 1997).

Viktige poenger i vår sammenheng er at de som radikaliseres ikke nødvendigvis har sammenfallende sosial eller kulturell bakgrunn, at flere motiver kan være utløsende på individuelt nivå, og at radikalisering ikke nødvendigvis er å ligne med en skinnegående prosess der individer blir satt på, eller setter seg selv på, et spor i retning av stadig mer ekstreme holdninger, standpunkter og virkelighetsforståelser – som så til slutt tipper over i voldelige handlinger eller støtte til voldelige handlinger. I enkelte tilfeller foregår det slik. I andre tilfeller kan det være tilslutningen til den ekstremistiske gruppen som kommer først, dernest en type kognitiv radikalisering. Dette er viktig å ha med seg i et forebyggingsarbeid rettet mot å gjøre foreldre i stand til å se faresignaler og å ha strategier for å kunne håndtere dem.

3.2 Hva vet vi om å være foreldre i asylmottak?

Mennesker som søker om beskyttelse i Norge, har en lovfestet rett til et sted å bo mens de venter på at asylsøknaden deres blir behandlet. Et asylmottak skal være et botilbud som representerer verdighet, og som vi kan være bekjent av som velferdsstat, samtidig som det skal oppfylle myndighetenes krav om nøkternhet og kontroll (Berg 2012). Asylmottaket huser mennesker i forskjellige faser av sin asylsøkerprosess – fra de helt nyankomne, til de lengeventende med avslag på sine søknader om beskyttelse. Antall beboere på asylmottak varierer med asylankomster, men også med hvor lang tid det tar å behandle asylsøknader og hvor raskt det er mulig å bli bosatt i en kommune for de som får innvilget opphold.

Det er til enhver tid en rekke barn som bor og lever sitt liv i norske asylmottak. Dette er barn (under 18 år) som er kommet hit alene, og som derfor betegnes som «enslige

mindreårige asylsøkere». Og det er barn som er kommet hit med foreldre eller andre omsorgspersoner; i forskningslitteraturen betegnes disse gjerne som «medfølgende barn». Høsten 2015, den høsten dette forsøket med ICDP-veiledning til foreldre i mottak ble iverksatt, var preget av at det kom mange asylsøkere til Norge, og ved utgangen av 2015 bodde det 9214 barn i norske mottak.[11]

I det følgende skal vi tegne et lite bilde av hva et asylmottak i Norge er, hvordan boforholdene er, og hva vi har av forskningsbasert kunnskap om asylmottak som et sted å vokse opp og å være foreldre.

Foreldreskap på asylmottak

Forskningen på asylsøkeres hverdagsliv og levekår har økt i omfang de siste par tiårene. Flere norske studier beskriver mottak av flyktninger og asylsøkeres opplevelser av eksiltilværelsen. Mens de tidligste studiene av asylmottak med få unntak hadde søkelys på situasjonen til voksne asylsøkere, har det i den seinere tid kommet flere studier som setter søkelyset på barn – på deres levekår, utfordringer og perspektiver (Seeberg, Bagge & Enger 2006; Winsvold & Engebrigsten 2010; Lidén, Seeberg & Engebrigtsen 2011; Seland & Lidén 2011; Weiss 2013). I studier med oppmerksomheten på voksne asylsøkere, problematiseres i liten grad foreldrerollen eller foreldreskap, og hovedvekten av forskning på asylsøkende barn ser særlig på situasjonen for enslige mindreårige asylsøkere. Unntak er Lidén, Seeberg og Engebrigtsens (2011) studie av situasjonen for barn som kommer til Norge med foreldre eller andre omsorgspersoner, såkalt medfølgende barn, samt forskningen som ser på de minste barnas hverdag i asylmottak (se Seeberg 2009). Foreldrerollen behandles også her sekundært, men som en nødvendig og sentral faktor for å forstå de asylsøkende barnas levekår, muligheter og utfordringer. Som Lidén, Seeberg og Engebrigsten (2011, s. 154) påpeker, «vi kan ikke tenke innsats overfor mottaksbarn uten å inkludere et perspektiv på foreldrenes situasjon».

I Sverige er det gjennomført en studie som eksplisitt ser på foreldrerollen. Eastmond (2010) baserer seg på intervjuer med foreldre i asylsøkerfasen som har søkt beskyttelse i Sverige, og drøfter utfordringene i asylsøkerprosessen fra foreldrenes perspektiv. En hovedutfordring som trekkes fram er hvordan foreldre som søker asyl plutselig står alene med alle praktiske og moralske sider ved foreldreskapet. Ofte står dette i kontrast til situasjonen i hjemlandet, der man i større grad deler ansvaret for barneoppdragelse og foreldreskap (Eastmond 2010, s. 93). I tillegg belyses hvordan maktbalansen i familien forskyves, barna ansvarliggjøres og får/tar ofte større ansvar hjemme, for eksempel overfor yngre søsken (Eastmond 2010, s. 98). I tillegg bærer familier preg av at barna

[11] Beboere under 18 år. Tall hentet fra UDIs nettsider: https://www.udi.no/statistikk-og-analyse/statistikk/mottaksbefolkning-antall-beboere-i-mottak-etter- aldersgruppe-og-maned-2015/ (Lesedato: 12.01.17)

har rett til skolegang, mens foreldre kun mottar svært begrenset med språkopplæring og aktiviteter, noe som gjør at de lett passiviseres, og sliter med å få faste holdepunkter å organisere hverdagen rundt. Barna integreres derfor raskere i det nye samfunnet. Dette er også dokumentert i studier av norsk asylmottak. Lidén, Seeberg og Engebrigsten (2011, s. 157) viser til at slik ulik grad av assimilering familiemedlemmer imellom, er et velkjent sosialt fenomen i forbindelse med migrasjon. Det innebærer at foreldrene og barna tilpasser seg det nye samfunnet i ulik takt, og at barna ofte blir mye mer kompetente enn foreldrene, et fenomen som i internasjonal forskning på assimilering gjerne kalles dissonant akkulturering (se f.eks. Portes & Rumbrant 2001). Eastmond (2010, s. 99) belyser også hvordan opphold i asylmottak kan forskyve maktrelasjonen i parforhold – en relasjon som ofte blir glemt eller nedprioritert i en asylsøkerfase.

I møte med disse utfordringene velger foreldre ulike strategier. En vanlig strategi er, ifølge Eastmond (2010, s. 94), å beskytte barna fra det vonde. Å tilby barna trygghet var gjerne en sentral begrunnelse for å legge ut på reisen i utgangspunktet, og det kan oppstå skyld og skam når man ved ankomst i et trygt land ikke kan gi dem full trygghet. Foreldrene som ble intervjuet i den svenske studien gjorde barna tryggere gjennom å være fysisk nære, gi trøst og være til stede – og ved å unngå å snakke med barna om hva de hadde vært igjennom. Foreldrene valgte aktivt ikke å håndtere barnas minner om skremmende opplevelser, for ikke å gjøre dem opprørt (Eastmond 2010, s. 95). Dette harmonerer med funn fra forrige utprøvning av ICDP, som understreker behovet for å gi foreldre verktøy som gjør at de kan snakke med barna om det vanskelige de har vært med på sammen (Hundeide 2008) (se kapittel 2).

For å møte foreldre på asylmottak på en best mulig måte, understreker Eastmond (2010, s. 103) at foreldre må hjelpes til å forstå regler og rutiner i det nye landet de befinner seg i, og ikke minst få en bedre forståelse av asylsøkerprosessen. Det er et stort behov for systemkunnskap, og for å kunne være trygge foreldre må de være trygge på denne prosessen. I tillegg vektlegger både Eastmond (2010) og Lidén, Seeberg og Engebrigsten (2011) viktigheten av å gi ventetiden mening gjennom aktiviteter og/eller arbeid – for å unngå passivisering og motvirke maktforskyvningen som kan oppstå mellom barn og voksne i familien ved lengre opphold på asylmottak når barna integreres, mens foreldre blir hengende etter på grunn av manglende språkopplæring og aktiviteter.

Levekår for barn og foreldre i mottak

Seeberg et al. (2006) fokuserer på situasjonen til de minste barna på mottak og beskriver utfordringer for foreldreskap i mottak med hensyn til fire forhold: økonomi, sosiale nettverk, fysiske omgivelser, tid og rom. Denne tilnærmingen er like relevant ti år etter at artikkelen ble skrevet. *Økonomi* dreier seg om at basisbeløpet som utbetales personer på mottak, ligger langt under satsene for sosialhjelp. Et asylmottak skal være et nøkternt, men forsvarlig innkvarteringstilbud som sikrer beboernes grunnleggende behov og den

enkeltes behov for trygghet (RS 2008-031), men Seeberg et al. (2006) påpeker at den økonomiske standarden på mottak er langt mer «nøktern» og mindre «tilstrekkelig» enn standarden for befolkningen for øvrig, noe som utgjør én begrensning for foreldre som forsøker å ta seg godt av barna sine i mottak. For det andre er foreldres mulighet til å bygge opp og vedlikeholde *sosiale nettverk* svært begrenset. Mottaket huser mennesker fra hele verden, med hver sin historie, sine grunner for å være i Norge og erfaringer fra reisen. Det som forener dem, er at de alle har forlatt det de kjenner, at de befinner seg i et nytt land, og at de har en usikker framtid. Utover dette er forskjellene store og på et asylmottak finner man stor variasjon i landbakgrunn, forventninger, årsak til søknad om beskyttelse, familiekonstellasjoner, tradisjoner, kultur og levesett. Proba (2014, s. 112) finner at trangboddhet og manglende privatliv også kan føre til konflikter mellom beboere. I tillegg er det meget begrensede muligheter til å bygge nettverk med personer utenfor mottaket grunnet mangelen på tilgjengelige integreringsarenaer. Foreldre står derfor, som Eastmond (2010) også viser til, mer alene i foreldrerollen og med begrensede muligheter til å bygge og vedlikeholde sosiale nettverk. Den tredje faktoren Seeberg (2006) trekker fram som utfordrende for godt foreldreskap i mottak, er de *fysiske omgivelsene*. Hauge, Denizou & Støa (2015 s, 5) finner i sine casestudier av bokvaliteten ved norske asylmottak at flere mottak sårt trengte oppgradering og ikke burde vært brukt til beboelse. Mange bygninger var trekkfulle, trangbodde, og ikke egnet for barn. En levekårsundersøkelse fra 2015 synliggjør hvordan boligsituasjonen påvirker søvn, fysisk aktivitet og mulighet til å gjøre lekser (Berg & Tronstad 2015). For å møte barns rettigheter og behov stilles det krav til at mottak skal disponere egnede lokaler for en såkalt *barnebase*. Det finnes ingen konkrete retningslinjer for hva en barnebase er, i praksis er dette gjerne et rom på mottaket der det er leker, tegnesaker, puter og lignende, og der noen av mottakets ansatte gjerne er til stede i visse tidsrom i løpet av dagen. Minstekravet er at alle barn fra to år og til grunnskolealder skal ha et tilrettelagt tilbud på minst tre timer per dag, mandag–fredag. Tilbudet kan organiseres på ulike måter, blant annet avhengig av barnets alder og tilgang på barnehageplasser (RS 2011-011). Forskning viser at barnebasene ikke er et tilfredsstillende tilbud for barn, for eksempel melder mottakene selv at det ikke er mulig i form av en barnebase å gi et godt nok tilbud til barna med de krav og midler som ligger til denne driften i dag (Liden, Seeberg & Engebrigtsen 2011). Den siste faktoren Seeberg et al. (2006) vektlegger som vanskelig for å utøve godt foreldreskap i mottak, *tid og rom*, forstås hovedsakelig som et spørsmål om (mangelen på) døgnrytme og tilpassede rom for barn. Ifølge Andrews, Anvik og Solstads (2014) studie av hverdagslivet på mottak, er denne definisjonen fremdeles dekkende. De viser til hvordan hverdagen i liten grad er regulert, og flere beboere beskriver en tilværelse preget av passivitet og apati. Man har få faste holdepunkt eller gjøremål, og det at «ingenting» venter, gjør det vanskelig å stå opp og vanskelig å sove om natten når dagen har forløpt uten «gjøremål» (Andrews et al.

2014, s. 7). Trangboddhet og dårlig isolasjon gjør også at man i større grad enn i normale bosituasjoner må innrette seg etter andres døgnrytme (Berg & Tronstad 2016, s. 56).

En hovedutfordring for oppvekst og foreldreskap i mottak er psykisk helse. Tilværelsen som asylsøker innebærer en uavklart situasjon, med mye usikkerhet. Mens barn trenger forutsigbarhet og trygge rammer. Levekårsundersøkelser blant barn i mottak viser at en stor andel av barna ikke føler seg trygge der de bor, at to tredjedeler av barna bekymrer seg for framtiden, og at en høyere andel barn har sosiale og psykiske lidelser enn det som er funnet blant andre norske barn og ungdommer (Berg & Tronstad 2015, s. xi). Å leve i årevis på et asylmottak kan være belastende for barn og foreldre av flere grunner. Selv for foreldre som i utgangspunktet ikke er psykisk syke, kan livssituasjonen i mottaksperioden være så belastende at det går utover foreldrerollen (Kommunal og regionaldepartementet 2005, s. 5). En stor andel av barna i asylmottak skal være lenge i Norge, uavhengig av om de får oppholdstillatelse. Tiden på mottak er preget av flytting, både egen og andres. Barn i asylmottak opplever stadig at mennesker forsvinner fra livet deres, mens nye kommer til. Seeberg et al. (2006, s. 21) viser til hvordan midlertidighet og oppbrudd er permanente trekk ved hverdagslivet. Winsvold og Engebrigtsen (2010) ser nærmere på det returforberedende arbeidet med barnefamilier, og understreker at barn lider under foreldrenes redsel for å bli returnert. Barn av psykisk syke foreldre har vært en oversett gruppe innen helsetjenestene, og barn av asylsøkere med psykiske lidelser synes å være oversett av hjelpeapparatet (Kommunal og regionaldepartementet 2005).

Behov for foreldreveiledning i asylmottak

Selv om foreldre eller foreldrerollen i liten grad står i sentrum for norske studier av asylmottak og asylsøkere, belyser denne forskningen godt hvordan asylmottakets rammer begrenser, utfordrer og legger føringer for utøvelsen av et godt foreldreskap. Foreldre i mottak har behov for støtte langs mange dimensjoner: bistand til praktiske og juridiske spørsmål, bistand til å takle traumatiske opplevelser og håndtere usikkerhet og fortvilelse, og til å mestre foreldrerollen i et nytt land, på et nytt sted som ikke er særlig godt lagt til rette for familier. Foreldre skal midt oppe i sin egen usikkerhet fortsette å representere det trygge og det stabile for sine barn. Med dette som bakteppe har forskningsrapporter anbefalt foreldreveiledning som et viktig og rimelig tiltak å sette inn for å avhjelpe denne utfordrende situasjonen (se f.eks. Kommunal- og regionaldepartementet 2005; Lidén, Seeberg & Engebrigtsen 2011; Paulsen et al. 2015; Berg & Tronstad 2016). Lidén, Seeberg og Engebrigtsen (2011, s. 156) argumenterer for at «myndighetens viktigste oppgave er å organisere mottaket og reglene rundt asylsøkerne slik at asylsøkende foreldre får støtte til å håndtere foreldrerollen». Likevel er det få forskningsbidrag som sier noe mer om form eller innhold i slik veiledning. Lidén, Seeberg og Engebrigtsen (2011, s. 62) etterlyser en «systematisk evaluering av

både avlyste, utsatte og gjennomførte foreldreveiledningsprogrammer rettet mot foreldre i asylmottak», og anbefaler selv: «organisering av foreldregrupper som drøfter utfordringer ved foreldreskap i et nytt samfunn, samt gir foreldre økt selvforståelse og perspektiv på egne tradisjoner» (Lidén, Seeberg & Engebrigsten 2011, s. 107).

Det er liten tvil om at foreldre i mottak har sammensatte behov, og veiledning vil kunne imøtekomme langt fra de fleste, og kanskje heller ikke de mest alvorlige utfordringene de sliter med. Når det likevel anbefales i ulike forskningsbidrag, er det ikke slik at veiledning trekkes fram som den beste eller høyest prioriterte oppgaven for myndighetene å ta tak i med hensyn til foreldre i mottak. Det er snarere ett av en lang rekke forslag til forbedringer. Like fullt er det et tiltak det er tro på, sett i lys av både kunnskap om foreldreskap i mottak og de positive erfaringene fra tidligere forsøk (jf. Hundeide 2008).

«Foreldre i Norge»

I norske asylmottak benyttes et foreldreveiledningskurs kalt «Foreldre i Norge». Kurset tilbys mottakene gjennom Utlendingsdirektoratet (UDI), men det er frivillig for mottakene om de ønsker å tilby dette til beboerne. Når mottaket velger å bruke kursopplegget, gjennomføres det av mottaksansatte ved hjelp av tolk, eventuelt med assistanse fra samarbeidspartnere i kommunen, som helsesøster, lokalt barnevern, skole, barnehage eller andre. Kursopplegget «Foreldre i Norge» ble første gang lansert i 2009 og relansert i 2015, og er resultat av et samarbeid med Barne- og likestillingsdepartementet og UDI på den ene siden, og faggruppen ved Senter for Krisepsykologi i Bergen og Hero Kompetanse på den andre siden.[12]

Det er inndelt i sju moduler, og hver kursmodul skal ha en varighet på en halv dag – det vil si at kurset skal gjennomføres på tre og en halv dag. Det anbefales å gjennomføre modulene i løpet av en uke, alternativt i løpet av maksimum to uker: «Intensiteten er viktig for at foreldrene skal være i modus og tilstrekkelig skjerpet til å tilegne seg budskapet» (UDI 2015, s. 5). Modulene er: 1) Utdanning 1: utdanningssystemet og barnehagen/økologisk perspektiv og sosiale ferdigheter/språkutvikling og språkstimulering. 2) Utdanning 2: grunnskolen, SFO og støtteapparatet i skolen/videregående opplæring/barnevernet. 3) Barneoppdragelse – den norske måten. 4) Ungdomsliv. 5) Om å slå barn. 6) Partnervold. 7) Traumer.

Gjennomføring av kurset tar utgangspunkt i en 120 siders kursmanual. Det anbefales å avgrense deltakende foreldre til to språkgrupper og to tolker, men det påpekes at man også har fått det til å fungere med tre språkgrupper og tre tolker. Det beskrives ved hjelp av tegning og ord hvordan rommet der kurset avholdes kan møbleres. Tegningen viser et klasseromoppsett med kursholdere foran, to langbord med plass til

[12] Informasjonsskriv til UDI med flere – datert juni 2009. Tilgang gitt på forespørsel til UDI.

to foreldregrupper og en tolk ved hvert bord. Tegningen har et oppsett med fire foreldre ved hvert bord, men det understrekes at dette fint kan økes til seks foreldre ved hvert bord «uten å måtte øke antallet tolker» (UDI 2015, s. 7). Det vil si tolv foreldre på to ulike språk, norske kursholdere og to tolker. Alternativt tre språkgrupper, noe som vil kreve tre tolker. Alt skal foregå i samme rom. Kursdagene skal gjennomføres med en kombinasjon av innlegg fra kursholder og andre, gruppearbeid, dialog og diskusjon.

Målsettingen med kurset beskrives som et ønske om å snakke med foreldre om hvordan de kan «hjelpe til for at barna deres skal mestre livene sine på best mulig måte, og for at de skal kunne være til hjelp og nytte for andre. Foreldrene skal bli bedre kjent med det norske samfunnet både når det kommer til verdier, holdninger og funksjon». Videre skal kurset være til «hjelp og støtte» i en usikker situasjon: «Noen av foreldrene har opplevd traumer og barna kan ha vonde minner. De vil få råd og tips om hvordan de kan hjelpe barna sine med å bearbeide disse» (UDI 2015, s. 3). Kursmateriellet bærer preg av å være en innføring i norsk foreldreskap, og et eksempel er at man skal lære opp foreldre i «den norske åpenheten» i sine samtaler med barna. Videre påpekes det at: «Dette må vi klare uten at deltakerne får en følelse av å ligge flere tiår etter oss i utviklingen i barneomsorg. Samtidig skal vi overtale dem til å ta i bruk våre nye måter for åpen samtale med barn» (UDI 2015, s. 4).

Det vektlegges at opplegget kunne vært kalt foreldreveiledning, men at man har valgt å kalle det foreldrekurs fordi «vi ville legge opp til en likeverdig dialog». Det vises til at begrepet veiledning ikke brukes fordi: «Med veiledning dreier det seg om å finne veien, følge veien og komme i mål. Det vil i praksis si at vi som veiledere kjenner veien på forhånd». Videre argumenteres det for at man på kurs er «medansvarlig for å velge ut det som passer for deg, og for å reagere og spørre. Går du på kurs kan du lene deg litt mer tilbake, og du kan velge i alle hyller. Du er ikke kommet for å sluke, men for å se hva du kan bruke. Du er egentlig din egen sjef, selv om du ikke har hatt påvirkning på kursets innhold» (UDI 2015, s. 3). Her gjøres det altså en distinksjon der veiledning forstås som å lede folk inn på en forhåndsdefinert rett vei, mens kurs forstås som en slags meny den enkelte selv kan plukke det de ønsker fra. Oppgaven er altså på den ene siden ikke å drive veiledning, der foreldre skal ledes i en bestemt retning. Samtidig er det en overordnet ambisjon at foreldre skal overtales til å snakke åpent med barna sine også om vonde og vanskelige ting. Og at de skal settes inn i det norske samfunnets systemer, normer og regler. Noe det er et betydelig veiledningselement i.

Vi har ikke funnet noen evaluering av kursopplegget, men vi vil påpeke at dette er et opplegg for praktisk gjennomføring og med et innhold som skiller seg nokså fundamentalt fra ICDP-veiledningen – samtidig som det også er noen likhetstrekk. La oss starte med det siste, likehetstrekk: Grunntilnærmingen er lik, at det skal tas utgangspunkt i det foreldrene har med seg av kunnskap, praksiser, normer og verdier. Samtidig ligger det noen ambisjoner både i kurset og i veiledningen om å utgjøre en forskjell i disse foreldrenes liv. «Foreldre i Norge» vektlegger åpenhet, medvirkning

og ikke-vold, mens ICDP vektlegger hvordan foreldre kan få til god kommunikasjon og gode relasjoner med barnet ved å anerkjenne og forsøke å se verden fra barns og unges eget ståsted, samt hvordan det slik også dannes basis for at en regulerende dialog kan fungere.

En overordnet ambisjon for «Foreldre i Norge» er først og fremst å informere. Her inkluderes informasjon om utdanningssystemet, barnehagesektoren og barnevernet, kombinert med en intensiv innføring i foreldreskap og foreldrerolle på norsk.

Rammene for gjennomføringen av kurset og veiledningen er dessuten svært forskjellige. Gjennomføringen som anbefales for «Foreldre i Norge» synes godt tilpasset ambisjonen om å informere, men gir lite rom, plass og insitament til drøfting og diskusjon. Definisjonen av hva som menes med «kurs» viser dessuten at målet først og fremst er at de enkelte deltakerne aktivt skal velge hva de ønsker å ta med seg fra kurset. ICDP har, på sin side, refleksjoner som et bærende prinsipp i gjennomføring av veiledningen og en ambisjon om derigjennom å påvirke foreldres definisjon, relasjon og måte å forholde seg til eget barn på. Ved å legge vekt på å bruke morsmål framfor tolk, inviteres det antakelig også i større grad til dialog og refleksjon enn det et kursopplegg med ikke bare én, men to eller tre tolker, gjør.

4 Erfaringer fra planleggingsfasen

Utprøvingen av ICDP overfor foreldre som er bekymret for radikalisering og overfor foreldre i mottak, foregikk i praksis i to faser: Planleggingsfasen og gjennomføringsfasen. Dette kapitlet presenterer erfaringer fra planleggingsfasen.

Planleggingsfasen omfatter:

- tilpasning av ICDP til de to målgruppene foreldre
- rekruttering av kommuner til radikaliseringspiloten
- rekruttering av asylmottak til mottakspiloten
- rekruttering av veiledere til radikaliserings- og mottakspilot
- rekruttering av foreldre til radikaliserings- og mottakspilot

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) var som tidligere nevnt ansvarlige for gjennomføringen av begge forsøkene og for tilpasningen av ICDP til de to foreldremålgruppene. Når det gjaldt rekruttering var imidlertid ansvarsfordelingen forskjellig, i de to forsøkene: I radikaliseringspiloten rekrutterte ansvarlig i Bufdir kommuner ved å kontakte rådmenn/bydelsdirektører. I mottakspiloten hadde Bufdir en samarbeidspartner i rekrutteringen av mottak; Utlendingsdirektoratet (UDI). UDI er på statens vegne overordnet ansvarlig for drift av asylmottak i Norge, mens mottakene drives av private kommersielle aktører, ikke-profitt-organisasjoner (som Norsk Folkehjelp og stiftelsen Sana) og av kommuner.

Veiledere og foreldre ble i radikaliseringspilot rekruttert av ansvarlige i de aktuelle kommunene. I mottakspiloten ble veiledere rekruttert av ansvarlig i Bufdir, mens foreldre ble rekruttert i det enkelte utvalgte mottak.

Tabell 4.1 Oppgaver og ansvarlige i radikaliseringspilot og mottakspilot.

Oppgaver	Ansvarlige	
	Radikaliseringspilot	Mottakspilot
Tilpasse ICDP til de to målgruppene	Bufdir	Bufdir
Rekruttere kommuner/mottak	Bufdir	UDI/Bufdir
Rekruttere veiledere	Kommunene	Bufdir
Rekruttere foreldre	Kommunene	Mottakene

Fordi det var ulike ansvarlige for rekrutteringsarbeidet i de to pilotforsøkene, presenteres erfaringer fra dette arbeidet adskilt i dette kapitlet.

4.1 Tilpasning av ICDP til målgruppene

Hvilke tilpasninger av ICDP-programmet ble gjort, gitt de to målgruppene foreldre? Var det noe som ble trukket fra og lagt til, og i så fall hva? Hvordan er disse tilpasningene begrunnet?

Utgangspunktet for og det overordnede målet med ICDP vil være det samme, uavhengig av målgruppe. Dette er redegjort for i kapittel 2.2.

ICDP tilpasset radikaliseringspilot

Utgangspunktet for tilpasningen var standardversjonen av ICDP. Her legges det opp til åtte møter på halvannen til to timer, fordelt på åtte kvelder/dager. Åtte møter over åtte kvelder ble også rammen for radikaliseringspilot. Standardversjonen er basert på de åtte temaene for godt samspill. I versjonen som ble tilpasset radikaliseringspiloten ble det i stedet tatt utgangspunkt i de tre dialogene i samspillet mellom foreldre og ungdom: den emosjonelle-, den meningsskapende- og den regulerende dialogen.

Tilpasningen var målrettet for ungdomsforeldre med en spesifikk type utfordringer, men representerer også en tilpasning av programmet til ungdomsforeldre mer generelt.[13] Dette ble gjort ved å trekke inn ikke bare kulturell og sosial forståelse av det unge mennesket, men også biologi og kropp, gjennom å vektlegge dialogene og hva de krever av foreldres evne til å se verden fra ungdommens ståsted, samt av evne til både å rulle med og yte motstand i form av spørsmål som kan stimulere til refleksjon.

Det første møtet mellom foreldre og veiledere skulle være konsentrert om å skape trygghet og tillit i gruppen. Dette skulle gjøres ved å introdusere opplegg, presentere deltakere og veiledere, snakke om forventninger og dele erfaringer. Herunder også skam og stigma knyttet til radikalisering – og hvordan det var å være i en gruppe med andre foreldre hvor dette var tema. Det ble lagt til grunn at relasjonen mellom foreldre og ungdommene deres kunne ha låst seg, og det skulle vektlegges gjennom hele veiledningsfasen at foreldres forståelse av sin sønn eller sin datters ståsted var viktig som grunnlag for dialog.

På andre møte skulle det gås nærmere inn i utfordringer ungdom møter i samfunnet – herunder radikalisering, men gjerne også rus, problemer i skolen, psykiske utfordringer og forventningspress. Antakelsen var, forteller ansvarlig i Bufdir, at det blant foreldre

[13] Det ble i 2007 gjennomført et pilotprosjekt i samarbeid mellom bydel Grorud og ICDP Norge, der målet var å utvikle en ICDP-manual for omsorgsgivere med minoritetsbakgrunn som har ungdom. Dette skulle gjøres ved å holde ICDP-grupper. To slike grupper ble gjennomført. For erfaringer fra dette forsøket, se Schulerud & Fridjónsdóttir (2008). Den nye håndboka for ICDP-veiledere har også et kort kapittel om veiledning for foreldre til ungdom (Bufdir 2016, s. 134–136). Det er imidlertid, så vidt vi vet, ikke tidligere blitt gjort tilsvarende tilpasninger av ICDPs standardversjon til ungdomsforeldre, slik det ble gjort i dette forsøket.

var behov for økt kunnskap om utfordringer ungdom møter i dagens samfunn – et samfunn som har endret seg siden foreldrene var på samme alder.

Fra og med tredje møte skulle dialogene introduseres. Tredje møte skulle være konsentrert om den emosjonelle dialogen, foreldres syn på egne ungdommer, men også hvor viktig foreldre er som potensiell motvekt til innflytelse av negativ karakter. Samtidig skulle foreldre anerkjennes i at dårlige relasjoner er normalt, og at det for foreldre gjelder å endre synsvinkel; å se og forstå at det man opplever som negativt med sin sønn eller datter, kan snus på og forstås positivt: aggressiv kan bety sint, men også trist, usikker, frustrert, oppmerksomhetssøkende. Urolig og rastløs kan oppleves slitsomt, men samtidig forstås som et tegn på at det dreier seg om en aktiv og utforskende person.

I dette tredje møtet ble det også lagt opp til å introdusere et helt nytt tema i ICDP-sammenheng: Hvordan fungerer ungdomshjernen? Ungdomstiden er en periode hvor det skjer store fysiske og mentale forandringer. Med dette som grunnlag skulle man øke foreldrenes forståelse av at unge mennesker har mindre impulskontroll enn voksne, fordi den delen av hjernen som styrer impulser fortsatt er i utvikling.

Det fjerde møtet skulle også handle om den emosjonelle dialogen, hvordan den skapes og ivaretas, og repareres hvis relasjonen er dårlig. Samtidig skulle det knyttes an til krysskulturell tilhørighet – til at det kunne være foreldre i gruppene som hadde ungdommer med tilknytning til flere kulturer, mens foreldre ikke i utgangspunktet har samme erfaring selv. Ambisjonen var her å gi informasjon, slik at foreldre ble styrket i mulighetene til å forstå en sønn eller datter med flere ulike kulturelle ståsteder (se Salole 2013 for mer om begrepet krysskulturell).

I oppsummeringen fra tidligere nevnte forsøk med ICDP i asylmottak i 2007–2008, påpekes det blant annet at «flere» (det presiseres ikke om det her er snakk om foreldre eller veiledere) ønsker mer kunnskap om «ungdom og de problemer som ungdom med etnisk minoritetsbakgrunn vil oppleve i møte med norsk liberal ungdomskultur». Samtidig at dette er et «stort og vanskelig tema», som «lett kan sprenge grensen for resten av opplegget», og at det derfor arbeides med en egen tilpasning av ICDP-programmet for foreldre til ungdom (Hundeide 2008, s. 25). Nå ble dette realisert.

ICDPs standardversjon har de minste barna som utgangspunkt, og det har, forteller flere både i Bufdir og blant veiledere vi har intervjuet, blitt etterlyst en tilpasning av veiledningen til ungdomsforeldre. Lokalt er det også, enkelte steder, gjort slike tilpasninger gjennom en prioritering av veiledning til ungdomsforeldre. Det ble i 2007, i bydel Grorud, gjennomført et forsøk med å tilpasse ICDP-programmet for ungdomsforeldre med minoritetsbakgrunn (Schulerud & Fridjónsdóttir 2008). Bydel Søndre Nordstrand i Oslo, som deltok i radikaliseringspiloten, har i flere år hatt veiledningsgrupper for ungdomsforeldre og har gjennom dette gjort seg erfaringer. Mens Larvik, som også deltok i radikaliseringspiloten, er eksempel på en kommune hvor det er

arbeidet med veiledning av krysskulturell ungdom særskilt.[14] Erfaringene fra Larvik ble trukket inn i arbeidet med å tilpasse programmet til foreldre som fryktet radikalisering.

I møte fem og seks skulle den meningsskapende og utvidende dialogen ha oppmerksomhet. Hvordan få til den gode samtalen om vanskelige tema? Hvordan komme ut av et negativt samtalespor med krangel? Og hvordan hjelpe den unge til å utvikle tvil og egen refleksjon i møte med bastante teorier om hvordan verden bør forstås og håndteres? Begrepet «rulle med motstand» beskriver hvordan dette kan oppnås ved å lytte aktivt til den unges meninger, anerkjenne ståsted, men samtidig komme med spørsmål og motforestillinger som kan bidra til økt refleksjon. I stedet for å avvise og gå i klinsj med den unge, er altså strategien å søke å forstå hans eller hennes ståsted og møte vedkommende med refleksjon.

De to siste møtene (sju og åtte) skulle konsentreres om den regulerende dialogen. Det skulle diskuteres hvordan gode grenser settes og hvordan ungdommen kan støttes i å håndtere sterke følelser, opplevelser av urettferdighet og aggresjon. Hvordan ungdommen må lære å etablere sine egne grenser. Foreldrene skulle også snakke om hvordan de kunne bistå og støtte hverandre i fortsettelsen, og hva slags tilbud som fantes i det aktuelle lokalsamfunnet.

Den regulerende dialogen ble, som i ICDPs standardversjon, lagt inn til slutt, fordi, slik dette forklares av ansvarlige i Bufdir, det emosjonelle og meningsskapende må være solid på plass før man kan håpe på å regulere og inspirere til selvkontroll.

ICDP tilpasset mottakspilot

ICDP hadde altså, snart ti år tilbake, blitt forsøkt brukt i fem ulike asylmottak. Den gangen involverte forsøket, som ble drevet av ICDP-Norge, ti ulike veiledere og 26 deltakende foreldre. Veiledere ble i hovedsak rekruttert blant ansatte i mottakene, og gruppene ble ledet av veilederpar der den ene hadde minoritetsbakgrunn og den andre majoritetsbakgrunn. Det ble gjort en erfaringsoppsummering fra forsøket, som konkluderte med gode opplevelser blant både veiledere og foreldre, bevisstgjøring av foreldre, men også med at veiledningen ble en attraktiv og frivillig møteplass for foreldre i mottakene – der de kunne snakke sitt eget språk, dele kulturelle erfaringer og bygge bro til det norske samfunnet (Hundeide 2008, s. 3).

I tilpasningene av programmet som ble gjort til forsøket i 2007 ble det særlig vektlagt at veiledningsgruppene, slik det er i minoritetsversjonen av ICDP, skulle gjennomføres på foreldres morsmål, og at det derfor måtte finnes og utdannes veiledere som snakket disse språkene. Samtidig skulle det være med en norsk veileder som skulle «fungere

[14] FLEXid er et toårig kursopplegg rettet inn mot alle som har en flerkulturell identitet – ikke kun mot de som anses å være i risikosonen for sosiale problemer. Målet er å skape bevissthet om egen identitet og bakgrunn, ved å diskutere muligheter og utfordringer med å ha en sammensatt identitet. Opplegget brukes også i en del andre kommuner. Se: http://www.flexid.no/index.php (Lesedato 11.01.17)

som brobygger til det norske samfunnet» og til «forberedelse, gjennomføring, rapportering og evaluering av møtene» (Hundeide 2008, s. 4). Innholdet i veiledningen ble den gangen lagt tett opp til minoritetsversjonen av ICDP, og det ble avholdt tolv møter à to timer. Agendaen var først og fremst ICDP-temaene, men også kulturforskjeller, forholdet mellom norsk barneoppdragelse og foreldrenes barneoppdragelse, og utfordringer med å være bosatt i mottak. Etter dette forsøket er det ikke gjennomført ytterligere utprøving med ICDP i mottak basert på nasjonale initiativer, men dette kan likevel ha foregått lokalt.

Erfaringene fra forsøket i 2007 ble lagt til grunn når det skulle igangsettes et nasjonalt initiert forsøk i asylmottak. Minoritetsversjonen av ICDP ble nå, som i 2007, lagt til grunn. Målet var å rekruttere veileder med samme morsmål som foreldregrupper i mottak hadde – i et veilederpar der den andre skulle ha majoritetsbakgrunn. Det var imidlertid tvil knyttet til om foreldre i mottak ville rekke å gjennomføre tolv samlinger slik det legges opp til i minoritetsversjonen, før de ble bosatt i en kommune. Det ble derfor lagt opp til ti, ikke tolv, møter. Når minoritetsversjonen av ICDP har tolv møter, ikke åtte som i standardversjonen, er det fordi man skal ha mer tid til å snakke om kulturelle likheter og forskjeller i omsorg og oppdragelse, utfordringer knyttet til minoritetsfamiliers integrering i det norske samfunnet, og brobygging.[15]

Det ble, forteller ansvarlig i Bufdir, lagt vekt på at det skulle reflekteres omkring foreldres bakgrunn i møte med norske verdier og holdninger. Det skulle legges til rette for brobygging og forståelse, ved å anerkjenne foreldres utgangspunkt og ressurser i møte med det norske. Det ble imidlertid satt av noe mindre tid til dette enn i minoritetsversjonen, fordi antallet møter ble kuttet med to.

Det ble vektlagt fra Bufdirs side at foreldre i mottak kunne bære på traumer – noe man måtte være oppmerksom på i gruppemøtene. Her ble det særlig avgjørende å skape trygghet og tillit. Dette skulle gjøres blant annet ved å forsikre om at det som ble sagt i møtene ble værende der, og ikke gikk videre til norske myndigheter, ansatte på mottaket eller til andre. Et annet element som skulle bidra til trygghet var faste rammer om møtene, og at man fulgte det opplegget som ble presentert av veilederne for foreldrene innledningsvis.

En erfaring fra forsøkene med ICDP i asylmottak i 2007 var at det å skape tillit i gruppen enkelte steder hadde vært krevende. Dette ble knyttet til at veiledere var rekruttert fra mottaket, noe som kunne gjøre det krevende for foreldre å skille mellom veilederrollen og ansatt i mottak rollen. Derfor ønsket man i det nye forsøket ikke å rekruttere veiledere fra mottak, men fra kommunen hvor mottaket lå, eller fra en nabokommune. En annen årsak var at mottak i mange sammenhenger driver på korte kontrakter, og at det kan være forholdsvis stor gjennomtrekk av ansatte. Det var ønskelig å tilføre kompetanse til veiledere i kommunene som blir værende, uavhengig

[15] Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet: Håndbok for ICDP-veiledere, s. 122.

av at mottak etableres og bygges ned. Bufdir ønsket å bruke veiledere som allerede var opplært som ICDP-veiledere i kommunene og å utvide deres kompetanse.

Det ble fra Bufdirs side lagt en nokså detaljert plan for gjennomføring av ti møter og hva disse skulle inneholde. Det ble understreket at veiledere skulle følge opplegget, både fordi det var et mål å skape forutsigbarhet og trygghet rundt møtene og fordi dette var et forsøk som skulle evalueres – og da var det fordelaktig om møtene ble gjennomført omtrent på samme måte.

Den meningsskapende dialogen ble vektlagt. Igjen var dette knyttet til erfaringene fra 2007. Her hadde det blitt understreket hvor viktig det var at foreldre snakket med barna om hva som hadde skjedd før man ankom Norge og om hvorfor de var i mottaket. Foreldre ble også rådet til å fortelle barna det de visste om framtiden. Mye var riktignok usikkert, men ved å ha oppmerksomheten konsentrert om det man faktisk visste, at de nå var på et trygt sted og at familien skulle være sammen, kunne det skapes trygghet i usikkerheten. Erfaringen fra forrige forsøk var at foreldre lett glemte å snakke med barna i alt stresset, eller at de ikke ønsket å fortelle noe, fordi de ikke vil uroe barna. Mens barna likevel går rundt og tenker og funderer, og konstruerer sine egne forklaringer og tilnærminger.

Videre skulle det reflekteres omkring holdninger, verdier og kultur i foreldres opprinnelsesland og i møte med det norske samfunnet. Derfor ble det i den tilpassede versjonen lagt inn en del om barnehage, skole og forventninger til foreldre i Norge generelt, og knyttet til disse tilbudene spesielt. Det skulle også tas inn et annet tema som ikke vanligvis er en del av ICDP: kjønnsroller, oppgavefordeling og autoritet. Dette ble gjort erfaringene fra 2007 tilsa at «de temaer som synes å engasjere foreldre spesielt er kulturforskjeller – forskjeller mellom deres egen og den norske oppdragelseskulturen.» Og at «av kulturelle temaer som var særlig problematisk nevnte de[16] særlig kjønnsforskjeller; at menn og kvinner har forskjellige oppdrager-roller i deres kultur og at en også må ta hensyn til dette.» (Hundeide 2008, s. 22).

Det skulle snakkes med foreldre om at barna antakelig raskt gjennom barnehage og skole ville bli del av sammenhenger med andre kulturelle koder og regler enn det som var vanlig i hjemlandet. Det skulle diskuteres hva foreldre ønsket at familien skulle ha med seg fra «sin kultur» og hva de ønsket å ha med seg fra det «norske».

Det ble lagt mindre vekt på den emosjonelle dialogen. Dette ble gjort for å få plass til alt det andre innenfor ti møter. Antakelsen var at foreldre ville være opptatt av den regulerende dialogen. Samtidig ble det lagt til grunn at rammebetingelsene for regulerende dialog var svært dårlig, gitt bosituasjonen. Det skulle derfor fokuseres på planlegging, situasjonsregulering, hvordan foreldre håndterte å bo flere på et lite rom,

[16] Det refereres ikke til om «de» i denne sammenhengen er veiledere eller foreldre.

og (for de som ikke bodde desentralisert) å ha flere familier på gangen (som kanskje hadde andre regler enn dem). Hvordan komme forut for konflikter i en slik hverdag?

Siste møte skulle være repetisjon, og det skulle være fest!

4.2 Rekruttering av kommuner og asylmottak

Forsøkene skulle være begrenset. Det måtte altså rekrutteres *et utvalg* kommuner og mottak. I radikaliseringspiloten henvendte Bufdir seg til aktuelle kommuner/bydeler. I mottakspiloten henvendte Bufdir/UDI seg til asylmottak.

I det følgende gjennomgår vi hvilke kriterier som ble lagt til grunn når kommuner og mottak ble rekruttert, og hvordan rekrutteringen foregikk i praksis.

Rekruttering av kommuner i radikaliseringspilot

Det ble invitert med i alt ti kommuner/bydeler i radikaliseringspiloten: sju kommuner og tre bydeler i Oslo.

Kommunene ble valgt basert på et forskningsprosjekt som var i gang samtidig, også det initiert av regjeringens *Handlingsplan mot radikalisering og voldelig ekstremisme*. NIBR (By- og regionforskningsinstituttet ved Høgskolen i Oslo og Akershus) gjennomførte dette forskningsprosjektet på oppdrag for KS og Justis- og beredskapsdepartementet (se Lid et al. 2016). Forskningsprosjektet skulle undersøke hvilke utfordringer kommuner og lokalsamfunn sto overfor når det gjaldt radikalisering og voldelig ekstremisme, hvordan disse utfordringene best kunne forebygges og bekjempes lokalt, om det var behov for ny politikk og nye måter å gjøre ting på – eller om man allerede hadde de nødvendige verktøyene for å takle ekstremisme. Fem kommuner skulle omfattes av en casestudie. Disse var utpekt av KS: Oslo, Larvik, Fredrikstad, Sarpsborg og Kristiansand. Kommunene var valgt ut fra konkrete problemer med radikalisering knyttet til lokale miljøer eller enkeltpersoner. Kommunene omfattet geografiske områder som Politiets sikkerhetstjeneste (PST) hadde størst bekymring knyttet til. Kommunene var, når det gjaldt radikalisering, «blant de første som har erfaringer som andre kan lære av» (Lid et al. 2016, s. 52–53). I tillegg hadde de fem kommunene søkt å finne fram til gode måter å håndtere disse utfordringene på.

Bufdir valgte å invitere de samme fem kommunene til å prøve ut foreldreveiledning basert på ICDP overfor foreldre som fryktet radikalisering. De inviterte altså Larvik, Kristiansand, Fredrikstad, Sarpsborg – og tre bydeler i Oslo: Gamle Oslo, Søndre Nordstrand og Alna. I tillegg ble tre andre kommuner på det sentrale Østlandsområdet invitert: Bærum, Grimstad og Hamar. Disse ble valgt ut fra en kombinert tenkning, at det skulle være kjente utfordringer knyttet til radikalisering i kommunen og tilgjen-

gelige erfarne ICDP-ressurser i form av erfarne veiledere. At det skulle være mulig å rekruttere *erfarne* ICDP-veiledere lokalt blir understreket fra Bufdirs ansvarlige, man ønsket veiledere som ville være i stand til å håndtere grupper der foreldre kunne ha tøffe utfordringer. Og man la til grunn at erfarne veiledere ville takle slike krevende grupper bedre enn de med mindre erfaring.

Åtte kommuner/bydeler takket ja til å bli med: Larvik, Kristiansand, Hamar, Bærum, Grimstad, og Oslo-bydelene Alna, Gamle Oslo og Søndre Nordstrand. Fredrikstad takket først ja, men trakk seg deretter. Sarpsborg ga ikke tilbakemelding til direktoratet. [17]

Vi har telefonintervjuet den lokalt ansvarlige for forsøket i samtlige åtte kommuner/bydeler som var med.

Henvendelsen fra Bufdir til kommuner og bydeler ble sendt ut i brev 2. juli 2015. Adressater i kommunene var rådmannen, i bydelene bydelsdirektør. Innledningsvis refereres det i brevet til regjeringens handlingsplan og til at direktoratet har utviklet et «gruppeopplegg for foreldre som vi ønsker å prøve ut i utvalgte kommuner.» Det vises til at målet med tiltaket er å forebygge radikalisering og voldelig ekstremisme «ved å hjelpe foreldre som er bekymret for ungdommene sine til å ha eller få en god relasjon til dem.» I tillegg å bidra til etablering av nettverk av foreldre «som kan hjelpe hverandre til å være orientert om hva ungdommene foretar seg og ved å lage felles grenser». Når akkurat denne kommunen/bydelen får henvendelsen, begrunnes dette med at det lokalt er erfarne veiledere og trenere i ICDP. I brevet redegjøres det deretter for hva Bufdir forplikter seg til og hva som forventes av kommuner/bydeler. Bufdir forplikter seg til å:

- gi lønnskompensasjon til veiledere som driver gruppene
- arrangere todagers opplæring av veiledere og trenere
- følge opp veiledere i form av to dagssamlinger
- dekke reise- og oppholdsutgifter for veiledere og trenere i forbindelse med opplæring og oppfølging.

Kommuner/bydeler som sier ja til å være med, forplikter seg på sin side til å:

- forankre prosjektet i kommunen
- rekruttere foreldre til veiledningsgruppene
- stille lokaler til disposisjon for veiledningsgruppene
- stille veiledere og trenere til disposisjon
- følge opp tiltaket etter utløp av prosjektperioden

[17] Vi benytter i det følgende, når vi refererer til deltakende kommuner, ikke kommunens navn. Vi har erstattet dette med en bokstav fra alfabetet. Dette har vi gjort fordi vår oppgave ikke har vært å evaluere prosjektet i den enkelte kommune, men totalt. Dersom vi hadde referert til erfaringer fra enkeltkommuner og bydeler, ville det dessuten vært vanskelig å ivareta anonymiteten til veiledere og foreldre. Samtidig er det et poeng å vise at vi har funnet betydelig variasjonsbredde i hvordan tiltaket ble gjennomført.

Grunnet sommerferieavvikling drøyde det i noen tilfeller før kommuner og bydeler svarte. Nå i etterkant begrunner flere kommuneansvarlige beslutningen om å bli med, med lokale enkelttilfeller av ungdom som var blitt radikalisert og hadde reist ut som fremmedkrigere. Flere viser i tillegg til at de så på det som spennende og utfordrende å prøve ut foreldreveiledning, basert på ICDP, rettet mot denne målgruppen foreldre. Motivene for å bli med var altså ikke utelukkende et ønske om å bekjempe radikalisering, det var også et ønske om å prøve ut hvordan foreldreveiledning kunne virke i en slik sammenheng.

Samtlige deltakende kommuner/bydeler hadde lang erfaring med å drive foreldreveiledning med ICDP, men ikke overfor den nå aktuelle målgruppen. Kommuner/bydeler hadde gjennomgående heller ikke erfaring med å drive foreldreveiledning for ungdomsforeldre generelt. Kun en av bydelene/kommunene hadde lang erfaring med veiledning av ungdomsforeldre, herunder ungdomsforeldre som strevde.

Henvendelsen gikk altså til rådmann/bydelsdirektør. Den som deretter fikk saken i den lokale forvaltningen, og dermed ansvaret for å gjennomføre piloten, har vi kalt *kommuneansvarlig*. Kommuner som driver foreldreveiledning med ICDP har gjerne en ansvarlig for koordinering av arbeidet med dette lokalt. Dette kan for eksempel være tillagt en stilling i barnehagesektoren, helsestasjoner eller flyktningetjenesten.[18] De fleste kommuner/bydeler som deltok i radikaliseringspiloten utpekte ICDP-koordinator/kontaktperson som ansvarlig for forsøket lokalt. I én kommune var SLT-koordinator, det vil si den som koordinerer det rus og kriminalitetsforebyggende arbeidet opp mot barn og unge, den ansvarlige for radikaliseringspiloten.

I enkelte kommuner ble ansvaret for radikaliseringspiloten gitt flyktningetjenesten. I kommuner som gjorde dette, framgår det med tydelighet hvem man lokalt anså som den primære målgruppen: foreldre med innvandrerbakgrunn. En slik målgruppeforståelse var også utbredt i andre kommuner/bydeler. Bufdir hadde imidlertid ikke, i henvendelsen som ble rettet til kommunene, uttrykt seg på en måte som kunne tolkes som at radikalisering var lik islamisme og fremmedkrigere. Tvert om. Tilpasningen av ICDP til den aktuelle målgruppen foreldre ble gjort basert på standardversjonen av programmet, ikke på minoritetsversjonen. Men lokalt var det altså en tendens til å sette likhetstegn mellom radikalisering, islamisme og innvandrere.

Dette er ikke et unikt funn. I det tidligere nevnte forskningsprosjektet som undersøkte kommunenes rolle i arbeidet mot radikalisering og voldelig ekstremisme (Lid et al. 2016), ble det blant annet spurt om hvordan man lokalt forsto problemet. Det var en tendens til at risikofaktorene for at noen skal bli med i radikale eller ekstremistiske miljøer ble forstått som parallelle til at personer utvikler atferdsvansker i forbindelse

[18] Sjekk følgende fylkesvise oversikt over kontaktperson for ICDP i kommuner som tilbyr slik veiledning: https://www.bufdir.no/Familie/veiledning_til_foreldre/foreldreveiledning_landsoversikt/ (Lesedato 09.01.17)

med rus, kriminalitet og vold. Én forklaring ble framhevet: utenforskap. Unge med innvandrerbakgrunn ble oppfattet som særlig utsatte på grunn av ulike forventninger og kulturer hjemme og ute, noe som kan gjøre det vanskelig å utvikle en trygg egenidentitet og gjøre en sårbar for ekstremistiske miljøer som tilbyr en slik identitet (Lid et al. 2016, s. 80–82). Sosiale forhold, ikke religion, forstås altså som avgjørende. Men unge med minoritetsbakgrunn antas å være særlige aktuelle kandidater også innenfor en slik forståelsesramme.

De åtte kommunene/bydelene hadde alle erfaringer med å bruke ICDP overfor foreldre med innvandrerbakgrunn. Flere av dem gir også foreldreveiledning til nylig bosatte flyktninger/asylsøkere som gjennomfører et obligatorisk toårig kvalifiseringsprogram gjennom introduksjonsordningen.[19] Ambisjonen er at alle foreldre i introduksjonsordningen skal få et tilbud om veiledning. Dette søkes ivaretatt blant annet ved å lære opp nye veiledere på flere ulike morsmål, slik at de kan drive ICDP-veiledning på nylig bosatte foreldres eget språk. Foreldreveiledning er imidlertid ikke en obligatorisk del av introduksjonsprogrammet slik dette er nedfelt i introduksjonsloven, og det understrekes fra de aktuelle kommunene at de ikke alltid lykkes med å nå alle foreldre med et tilbud.

Det er mer varierende i hvilken grad de åtte kommunene/bydelene tilbyr ICDP til foreldre med majoritetsbakgrunn. I en kommune ble det sagt eksplisitt at ICDP i hovedsak er noe flyktningkontoret benytter. I flere kommuner/bydeler vises det til andre typer foreldreveiledning som brukes overfor foreldre flest, både Trygghetssirkelen og Marte Meo. I tillegg tilbyr enkelte kommuner De utrolige årene (DUÅ) og Parental Management Training (PMTO) til familier med barn som har utfordringer.

Tre av kommunene/bydelene gir ikke tilbud om ICDP til foreldre generelt. En kommune gir tilbud om ICDP gjennom barnevernet, i tillegg til at flyktninger får tilbudet. De øvrige fire gir tilbud om ICDP til foreldre generelt gjennom familiesenter, barnehager og/eller helsestasjoner. Men som det understrekes, dette er et frivillig tilbud. Deltakelse forutsetter at enten foreldre selv blir oppmerksomme på tilbudet og ønsker å delta, eller at de henvises fra barnehage, barnevern eller helsestasjoner. Kontakten mellom de som arbeider med ICDP i de åtte kommunene og skolene synes gjennomgående å være dårlig.

De aller fleste lokalt ansvarlige hadde selv god kjennskap til ICDP, flere var trenere, det vil si at de arbeider med å lære opp veiledere. Det finnes imidlertid også eksempler der den lokalt ansvarlige verken hadde særlig kjennskap til foreldreveiledning generelt eller til ICDP spesielt.

[19] Introduksjonsprogrammet gir rett og plikt til deltakelse i jobbtrening/norsk- og samfunnsfagopplæring for alle nyankomne utlendinger mellom 18 og 55 år som har fått innvilget asyl, er overføringsflyktning, eller familiegjenforent med en som har fått asyl/er overføringsflyktning. Rett og plikt gjelder for de som er bosatt i en kommune. Programmet kan vare i inntil to år, i særlige tilfeller i inntil tre år (Lov om introduksjonsordning og norskopplæring for nyankomne innvandrere).

I samtlige åtte kommuner/bydeler ble ansvaret for dette prosjektet plassert et stykke ned i den lokale administrasjonen. De ansvarlige var i stillinger som gjorde at de hadde kjennskap til lokale ICDP-veiledere og med relativt kort vei til foreldre. De var imidlertid avhengig av å samarbeide med andre sektorer og etater lokalt. At kommunen/bydelen skulle delta i prosjektet ble besluttet på ledernivå, men flere kommuneansvarlige påpeker at dette vedtaket ikke var forankret på mellomledernivå i enhetene de skulle samarbeide med om rekruttering av foreldre. Dette var i tillegg til lokalt ansvarlige for kriminalitets- og rusforebyggende arbeid, etater som barnevernet, skolene, flyktningetjenesten, NAV og politiet. Den kommuneansvarlige var, grunnet mangel på lederforankring i disse enhetene, avhengig av interesse og velvillighet fra enkeltpersoner i enhetene. Slik interesse og velvilje beretter kommuneansvarlige at de ble møtt med stort sett over alt. Interessen og velviljen ga likevel i liten grad resultater i form av at foreldre ble rekruttert til prosjektet. Hva det kan komme av, har både kommuneansvarlige og en del veiledere synspunkter på. Dette kommer vi tilbake til når vi i kapittel 4.3 skriver om rekruttering av foreldre.

Rekruttering av mottak i mottakspilot

Utgangspunktet for valg av mottak var at mottaket måtte ha en gruppe foreldre som snakket samme morsmål, og at det i kommunen hvor mottaket var lokalisert eller i en nabokommune, fantes en ICDP-veileder som også snakket dette morsmålet.

Ambisjonen var at det i samtlige veiledningsgrupper skulle være veiledere som snakket de aktuelle foreldrenes eget morsmål. Dette ble begrunnet med at man ønsket å gi foreldre rollemodeller, det vil si veiledere som selv hadde asylsøkererfaring. Men, enda viktigere, slike veiledere ville gjøre det mulig å drive arbeidet i gruppen på «hjertespråket», språket foreldrene var i stand til å reflektere på. Dersom det var helt umulig å finne egnede veiledere som snakket foreldres morsmål, ble det åpnet for at det kunne gjennomføres veiledning med hjelp av tolk.

UDI og Bufdir måtte altså koble foreldre i mottak og veiledere i kommunene. Dette beskrives av ansvarlig i Bufdir som «et puslespill». UDI tok kontakt med sine respektive regionkontor, der det ble valgt ut en kontaktperson for ICDP som skulle ta kontakt med mottak. Det ble også utarbeidet et informasjonsskriv fra UDI til «asylmottak og driftsoperatører».[20] Det ble understreket at det var frivillig for mottakene å delta.

Det ble i brevet som gikk ut fra UDI konkretisert hva som ble forventet av mottak i prosjektet. Listen har seks punkter og vedrører i hovedsak praktisk gjennomføring av veiledningen:

[20] Brevet er datert 25.08.2015 og har tittelen: «Invitasjon til å delta i prosjekt for å tilpasse og prøve ut foreldreveiledningsprogrammet International Child Development Programme (ICDP) for beboere i mottak.

- Det skal utnevnes en ICDP-kontaktperson i mottaket, eksempelvis barne- og ungdomsansvarlig.
- ICDP-veilederne skal bistås med planlegging av gjennomføringen av veiledningsgruppene.
- Det skal samarbeides med ICDP-veiledere i utvelgelsen og rekrutteringen av foreldre til veiledergruppene.
- Beboernes deltakelse i gruppen skal følges opp underveis, blant annet for å sikre kontinuitet.
- Det skal legges til rette for barnepass og transport i forbindelse med veiledningsgruppene.
- Forskere skal, eventuelt, bistås i evaluering av prosjektet.

Brevet fra UDI til asylmottak og driftsoperatører gikk altså ut i slutten av august 2015, og løpet av et par måneder, i en periode hvor antallet asylsøkere til Norge økte kraftig, ble det rekruttert i alt elleve mottak, plassert i elleve ulike kommuner: Sund mottakssenter, Voss mottakssenter, Heiane mottak i Stord, Haugalandet mottak i Haugesund, Heimly mottak i Lenvik, Hemsedal mottak, Trondheim mottak, Lillesand mottak, Risør mottak, Larvik mottak, Veumalleen mottak i Fredrikstad. Åtte av mottakene som var drevet av private kommersielle aktører, tre var drevet av stiftelser, ingen var drevet av kommuner.

De som fikk ansvaret for ICDP-prosjektet på mottaket har vi kalt *mottaksansvarlige*, i et flertall av mottakene var barnefaglig ansvarlig den som ble utpekt. Unntaket er enkelte mottak hvor mottaksleder var ansvarlig, og enkelte mottak der personer i andre stillinger ble gitt ansvaret.

Samtlige mottaksansvarlige forteller at de enten selv ble kontaktet med spørsmål om mottaket ville være med – eller fikk beskjed fra leder ved mottaket om at mottaket skulle være med på forsøket.

Hvorfor svarte de ja til å bli med? For å få et fullstendig bilde av dette, måtte vi ha intervjuet alle som var mottaksledere på tidspunktet henvendelsen kom. Det har vi ikke gjort. Vi intervjuet den som var ansvarlig for prosjektet i mottaket – noe som bare i noen tilfeller var leder. Derfor er svaret på spørsmålet: «hvorfor ble mottaket med?» som regel at de fikk en forespørsel som de svarte positivt på, at de redegjorde for foreldre med felles morsmål som var bosatt i mottaket, og at de deretter ble «plukket ut».

Vi får med andre ord ikke noe bilde av om utprøving av ICDP i mottakene ble sett på som en prioritert oppgave, som man gjerne *ville* delta i. Høsten 2015 beskrives som en stressende periode i norske asylmottak, som lettere kaotisk. Det kom mange nye asylsøkere. Dette tok, slik det beskrives, all oppmerksomhet – pluss litt til.

Mottaksansvarlige beskriver imidlertid ICDP-prosjektet som et godt tiltak, vel tilpasset behov for informasjon og veiledning som de til daglig møter hos foreldre. De beskriver hvordan oppgaven som barnefaglig ansvarlig omfatter å følge opp barn i asylmottaket i barnehage, skole og fritidsaktiviteter, og å samarbeide med helsepersonell om helsemessig oppfølging. Men at de også følger også opp foreldre som har mange spørsmål om praktiske ting – som påkledning og forkjølelser, og om barneoppdragelse. Barnefaglig ansvarlige snakker dessuten om at de har ansvaret for å holde kursopplegget «Foreldre i Norge» (se kapittel 3.2).

«Foreldre i Norge» er et kursopplegg som UDI er avsender av og som ansatte i mottak som regel holder, eventuelt med assistanse fra helsesøster og/eller lokalt barnevern. De fleste av de mottakene i pilotforsøket benytter «Foreldre i Norge», mange av dem har gjort det over flere år. Kursopplegget beskrives av de mottaksansvarlige som bra, flere henviser til at det er Magne Raundalen som har utarbeidet det, noe som forstås som et kvalitetsstempel. Samtidig er det også flere som mener at «Foreldre i Norge» er et svært intensivt opplegg, som ofte holdes over fire påfølgende dager, noe som gir store mengder informasjon til foreldre på kort tid. Kurset er derfor, vektlegger enkelte, mest informasjonsformidling, om barnehage og skole, om helse, om vold, om barneoppdragelse i Norge, om traumer. De ansatte i mottaket eller andre foreleser, og det blir oversatt av en eller flere tilstedeværende tolker til ett eller to språk, til foreldre som er tilhørere. Foreldre snakkes *til*, ikke med, påpekes det.

> Det er et flott og gjennomtenkt kurs hvor modulene er satt sammen av høyt kompetente mennesker. Men det er mer informasjon om hva foreldreskap i Norge er, hva som forventes. Det oppleves litt utdatert. (mottaksansvarlig)

> Jeg synes det er et godt program, men det er svært omfattende. Det er veldig stort. Mye informasjon. Det hadde vært gunstig med grupper i gjennomgangen av dette. Slik at man kunne sette i gang gruppediskusjoner. (mottaksansvarlig)

Mottaksansvarlige med kjennskap til ICDP beskriver ICDP som et tillegg til «Foreldre i Norge», et tillegg som gir noe annet, nettopp fordi det her er lagt opp til samtale og dialog på måter som, understrekes det, kan gi foreldre strategier og alternativer i relasjonen til sine barn. Flere påpeker betydningen av alternativer til å bruke vold i barneoppdragelsen.

Mottaksansvarlige som ikke kjenner ICDP beskriver også dette programmet, sett i relasjon til «Foreldre i Norge», som noe annet, men da uten å utdype hvordan det er annerledes.

Gjennom mottaksansvarliges refleksjoner rundt arbeidet som foregår i mottaket med barn og foreldre, framgår det også – indirekte – hvilke behov de mener piloten hadde forutsetninger for å kunne fylle.

Mottaket hadde altså definerte oppgaver i pilotprosjektet. De skulle utnevne en kontaktperson, eksempelvis barne- og ungdomsansvarlig. Dette ble gjort. Disse var invitert med på den første samlingen for veiledere i mottaksprosjektet som ble avholdt i Oslo og Tromsø i oktober/november 2015. De fleste mottaksansvarlige deltok, men ikke samtlige.

Mottaket skulle deretter bistå ICDP-veilederne i planlegging av gjennomføringen av veiledningsgruppene, og det skulle samarbeides med ICDP-veiledere i utvelgelsen og rekrutteringen av foreldre til veiledergruppene. Beboerne skulle følges opp underveis, blant annet for å sikre kontinuitet. Det skulle legges til rette for barnepass og transport. Oppgaveinstruksen var klar. Oppfølgingen var, skal vi se i kapittel 4.4, ikke like klar.

4.3 Rekruttering av veiledere og foreldre – radikaliseringspilot

En vesentlig del av planleggingsarbeidet besto i å få på plass veiledere og rekruttere foreldre. I radikaliseringsprosjektet hadde Bufdir definert rammene for forsøket i form av mål, målgrupper og en tilpasning av ICDP. Kommuner og bydeler ble rekruttert, nå var det hit ansvaret for rekruttering av veiledere og foreldre ble lagt.

Rekruttering av veiledere til radikaliseringspilot

Kommuneansvarlig skulle rekruttere veiledere lokalt. Som vi har sett, var de utvalgte kommunene/bydelene erfarne med ICDP. De fleste kommuneansvarlige hadde derfor flere mulige veiledere å velge blant. Kun én av kommunene måtte hente en veileder fra en nabokommune, på grunn av sykdomsfrafall.

Hvilke kriterier lå til grunn når veiledere ble valgt? I hovedsak to: At veilederne hadde lang erfaring som ICDP-veiledere og at minst én av dem var minoritetsspråklig. La oss ta det siste først. Som det framgår av tabell 4.2, hadde seks av åtte kommuner/bydeler i radikaliseringsprosjektet minst én veileder som var minoritetsspråklig. At dette ble vektlagt, forteller, noe vi også har vært inne på tidligere, hvilke foreldre man lokalt *antok* skulle rekrutteres til gruppene. Derfor behøvdes minoritetsspråklige veiledere. Flere nevner dessuten at de ønsket å jobbe gjennom de aktuelle veiledernes nettverk for å rekruttere minoritetsspråklige foreldre. Kun to kommuneansvarlige nevner at de også diskuterte muligheten for å rekruttere basert på høyreekstremisme. For øvrig ble det lagt til grunn at det mest aktuelle var å finne noen hvis barn var i ferd med å bli radikalisert basert på islamisme. At målgruppen primært var foreldre med minoritetsbakgrunn ble heller ikke endret da man etter hvert søkte foreldre til ungdom som opplevde ulike former for utenforskap, uten at det var grunn til å snakke

om radikalisering. Dette forstår vi i hovedsak som en følge av at man allerede var i gang med å lete blant minoritetsspråklige, og at dette fortsatte også med en videre definert målgruppe.

De aller fleste minoritetsspråklige veilederne var sertifisert som veiledere basert på minoritetsversjonen av ICDP, ikke standardvarianten som det ble tatt utgangspunkt i for veiledning radikaliseringspiloten. Flere av veilederne uten innvandrerbakgrunn hadde også opplæring i minoritetsversjonen. De var sertifisert i både standard- og minoritetsversjonen.

Bufdir vektla at veiledere skulle ha lang erfaring. De fleste hadde fra om lag ti års erfaring til ett eller to år. De fleste et sted midt imellom. Svært få av de rekrutterte veilederne hadde imidlertid erfaring med å veilede ungdomsforeldre. Slik erfaring fantes i hovedsak hos veiledere i en bydel hvor det hvert år gjennomføres to veiledningsgrupper basert på ICDP med ungdomsforeldre.

Ett sted ble det vektlagt å finne veiledere som skulle ha erfaring med å veilede foreldre i «en kritisk fase i livet». Antakelsen var at målgruppen for prosjektet ville gjøre det nødvendig å håndtere mødre og fedre med betydelige problemer. Altså var det viktig å finne noen som «hadde ballast nok til å stå i en heavy gruppe». Ingen av de øvrige kommuneansvarlige resonnerer på samme vis. Dette kan skyldes at man ved å vektlegge erfaring forventet at veiledere også ville kunne håndtere krevende situasjoner. Det er imidlertid ikke gitt at lang erfaring er det samme som erfaring med å håndtere foreldre i en kritisk situasjon.

Ingen av de rekrutterte veilederne hadde særlig kunnskap om radikalisering ut over det de hadde tilegnet seg ved å følge med på nyhetene. Mest kjennskap til dette hadde enkelte av de minoritetsspråklige veilederne, som enten hadde erfaringer med islamisme fra opprinnelseslandet eller hadde møtte dette i jobbsammenheng her i Norge. Radikalisering var et sentralt tema i opplæringen Bufdir inviterte veilederne til.

Det ble i alt avholdt tre samlinger for kommuneansvarlige/trenere og veiledere i radikaliseringsprosjektet, den første i september/oktober 2015, før arbeidet tok til. Et sentralt tema i denne samlingen, var radikalisering. Et annet tema var gjennomgang av tilpasningen som var gjort av standardversjonen av ICDP, planen veiledere skulle legge til grunn for de åtte veiledningsmøtene.

Det ble deretter i mars 2016 avholdt en underveissamling for å dele erfaringer, og en samling i oktober 2016 for å diskutere og evaluere.

Flere veiledere og kommuneansvarlige roser opplæringen som ble gitt gjennom det første seminaret. Flere trekker fram informasjonen om radikalisering som bra og noe de lærte av, på måter som de nå også benytter i jobben sin. Samtidig var dette kunnskap veilederne ikke nødvendigvis fikk bruk for i møte med foreldrene. En veileder beskriver opplæringen som «mest fenomenkunnskap» og sikter da særlig til delen om radikalisering, som vedkommende oppfattet som nyttig, men ikke relatert til hvordan møte foreldre med slike utfordringer.

Planen for de åtte samlingene beskrives av veilederne som «detaljert», «ganske ryddig og grundig». Mens enkelte veiledere mener de fikk mange gode tips til videosnutter og annet de kunne bruke som del av veiledningen, er det andre som mener at de måtte finne det meste selv. Enkelte beskriver dette som tungvint, andre mente det ga rom for tilpasning til den gruppen foreldre man traff – som en veileder sier det: «Da må man tenke litt selv, og det synes jeg er greit.»

Kunnskap om foreldre med radikaliseringsbekymringer etterlyses i opplæringen. Enkelte understreker at de ikke fikk vite så mye om hva de kunne forvente av de aktuelle foreldrene, hva det kunne innebære å møte dem og jobbe med dem, og tips til hvordan de kunne håndtere og takle denne oppgaven. En etterlyser søkelys på: «hvem er dere som skal stå der?», og «hva gjør dere i møtet med foreldre?».

I tillegg til opplæring i regi av Bufdir, skulle veilederne følges opp lokalt, både forut for veiledningsarbeidet, underveis og i etterkant. Hvordan veilederne opplevde at de ble fulgt opp, er varierende. Noen veiledere forteller at de ble fulgt opp tett, før og/eller etter hver gruppesamling, andre veiledere har knapt vært i kontakt med noen som skulle følge dem opp underveis. Enkelte steder beskrives et fast avtalt opplegg, med deltakelse på et fast antall planleggingsmøter underveis. I noen sammenhenger måtte trener trå til, da det ble sykdom i veilederteamet, og ett sted var kommuneansvarlig/trener en av to veiledere gjennom hele veiledningsperioden.

Rekruttering av foreldre til radikaliseringspilot

Kommuneansvarlige beskriver hvordan det ble søkt samarbeid med andre enheter i kommunen for å rekruttere aktuelle foreldre. Kommuneansvarlig tok som regel første kontakt med øvrige enheter på e-post. Deretter ble det holdt møter med politiet, med barnevern, skoler (et par steder også med minoritetsrådgiver på skoler), MOT, helsestasjoner, PPT. Der SLT-koordinator[21] ikke var inne i arbeidet fra starten av, ble det tatt kontakt og holdt møter med sikte på rekruttering. Prosjektet ble gjennomgående møtt med velvilje i øvrige enheter, men resultatet i form av rekrutterte foreldre var magert. Slik var det på tvers av kommuner. De fikk rett og slett ikke tak i foreldre i primærmålgruppen.

Flere kommuneansvarlige forteller hvordan tiden var i ferd med å renne ut og stresset økte. Det ble fra flere hold tatt kontakt med Bufdir for å få stadfestet at målgruppe-

[21] I Regjeringens Handlingsplan mot radikalisering og voldelig ekstremisme (2014) legges det opp til å drive det forebyggende arbeidet på de samme grunnprinsippene som generell forebygging av kriminalitet. Det vil si med kunnskapsbygging og samarbeid på tvers av samfunnssektorer og tidlig innsats. Her nevnes to ulike lokale samvirkemodeller for kriminalitetsforebygging: Politiråd og SLT. Det vises til at nærmere halvparten av landets kommuner har et SLT-samarbeid med rus- og kriminalitetsforebyggende arbeid. Et arbeid som i hovedsak er konsentrert om personer under 18 år, men der dette enkelte steder er utviklet til å dekke personer opp til 23 år.

fokus kunne utvides: «Hvis vi kan ta foreldre som er bekymra for barns utenforskap, så går det». Rekruttering av foreldre basert på en slik bredere målgruppe ble etter hvert iverksatt på tvers av kommuner og bydeler. Med dette som utgangspunkt ble det på nytt tatt kontakt med barnevern, skoler, politi og andre instanser. Dette ga resultater enkelte steder, mens det andre steder til slutt ble brukt egne eller veilederes nettverk for å rekruttere foreldre til veiledningsgruppen.

Foreldre som deltok ble altså rekruttert gjennom ulike kanaler: Ett sted ble de rekruttert gjennom flyktningkontoret – der kommuneansvarlig jobbet. Et annet sted gjennom en lokal innvandrerorganisasjon, et tredje sted gjennom moskeen, og et par steder fra en blanding av barnevern/skole og introduksjonsordning. Flere steder ble også veilederes nettverk flittig brukt. I bydelen hvor de hadde lang erfaring med å ha foreldreveiledning for foreldre til ungdom, brukte de til slutt framgangsmåten de vanligvis benyttet for å rekruttere ungdomsforeldre: å bruke familiesenteret i bydelen og gå brett ut med invitasjoner til ungdomsforeldre om informasjonsmøte om foreldreveiledning.

I én kommune fikk de ikke rekruttert foreldre, det ble derfor besluttet å invitere ansatte i boenheter for enslige mindreårige i stedet, ansatte som har en foreldrefunksjon overfor de bosatte. Tilbudet gikk ut til boenhetene, men det var frivillig for ansatte å melde seg på. Flere gjorde dette. Å rekruttere blant ansatte i bofellesskap for enslige mindreårige ble også diskutert i en annen kommune, men ikke gjennomført der. Når dette ble valgt, har det en dobbelt begrunnelse; ungdommene i boenhetene blir beskrevet som sårbare og særlig utsatt for radikalisering, altså er det viktig å styrke voksenpersoner i enhetene. Dessuten er ICDP også tidligere brukt for å styrke ansatte i offentlige institusjoner, særlig barnehageansatte. Det gjorde det nærliggende å tenke i slike baner også i dette prosjektet.

Hvorfor var det vanskelig å rekruttere foreldre? La oss se hva kommuneansvarlige og veiledere sier. Det pekes på at man i dette prosjektet ikke skulle rekruttere slik man pleier lokalt. De som jobber med ICDP, det være seg standard- eller minoritetsversjonen, skulle samarbeide bredt med andre deler av den lokale forvaltningen, dette var samarbeidskonstellasjoner det ble brukt en del tid på å få opp å stå gjennom e-posting, møter og samtaler. Prosjektet var forankret på ledernivå lokalt gjennom kontakten som ble tatt av Bufdir. Men deretter ble det, er vårt inntrykk, overlatt til ICDP-kontakt eller koordinator lokalt, som fikk i ansvar å koordinere arbeidet med andre enheter uten at dette var forankret på ledernivå i disse enhetene. Dette tok både tid og krefter, uten at det altså i første omgang ga resultater i form av rekrutterte foreldre.

Andre peker på at det generelt er krevende å rekruttere foreldre til ungdom. Ungdommene har for lengst vokst ut av helsestasjonene, og etter hvert som ungdommen forlater ungdomsskolen og går over i videregående skole opphører nesten foreldresamarbeidet. Skolen *ser* ikke foreldrene. I tillegg svekkes gjerne nettverk foreldre kan ha hatt med andre foreldre. En kommuneansvarlig reflekterer over forskjellen mellom å rekruttere foreldre med mindre barn kontra ungdom på denne måten:

> Småbarnsforeldre har et bredere nettverk og snakker mer med barna sine. Det er mer allment og opplagt at de ønsker å snakke med andre i en samtalegruppe. Idet de begynner på ungdomsskolen mister man det nettverket. Ungdommene selv er ikke interessert i at de skal møtes og snakke om dem. Det er en litt sånn naturlig ting, kanskje. Det blir tabu. Man føler seg avvist som foreldre. Det kan være vanskelig å snakke om. (kommuneansvarlig)

Mens foreldre til mindre barn beskrives som generelt *på* i foreldrerollen, beskrives ungdomsforeldre ikke som mindre på, men i en posisjon som reduserer evnen til å være på som foreldre. Dermed ser mange heller ikke selv hvor viktige de fortsatt er som foreldre, argumenteres det, eller foreldre mener selv de er viktige, men føler seg tilsidesatt i foreldrerollen. Alt dette er faktorer som kan bidra til at ungdomsforeldre generelt er vanskeligere å rekruttere – en erfaring som også ble gjort da ICDP ble forsøkt tilpasset for ungdomsforeldre med minoritetsbakgrunn i bydel Grorud (jf. Schulerud & Fridjónsdóttir 2008). Også i dette tilfellet var det foreldre med store utfordringer som skulle nås.

De som skulle rekrutteres skulle dessuten ha ungdommer som ikke var fylt 18 år. Foreldre med ungdommer som har fylt 18 år og som dermed er myndige, blir ikke lenger vurdert som aktuelle for foreldreveiledning. I tillegg er dette foreldre instanser som skole og barnevern ikke har samme mulighet til å følge opp. Samtidig refereres det til at politiet flere steder mente at ungdommer som det var knyttet størst bekymring for radikalisering til, i all hovedsak var over 18 år.

Og sist, men ikke minst, var det noe med rammer og begreper som ble brukt i dette prosjektet, som bidro til å skape avstand til samarbeidende enheter lokalt – og dermed også til foreldre: radikalisering og voldelig ekstremisme. Prosjektets overskrift og begrepsfestingen av primærmålgruppen tematiseres av samtlige kommuneansvarlige og flere veiledere. To kommuneansvarlige oppsummerer det kort og presist slik:

> Vi hadde en diskusjon om orda som ble brukt (...) radikalisering og ekstremisme... nei, vi har ingen foreldre som passer der. Opplevelsen av å melde på noen og videreformidle noen foreldre basert på de ordene, det var vanskelig. (kommuneansvarlig)

> Det som var vanskelig var rekrutteringen. Dette er et ømfintlig tema. Det var vanskelig å løfte for fagfolk og det er litt tabubelagt (for foreldre) å si at *det* vil jeg være med på. (kommuneansvarlig)

> Vår store hodepine var å få tak i foreldre. Dette (radikalisering) er noe folk ikke vil bli identifisert med. Vi vet at det er veldig skambelagt. (kommuneansvarlig)

Utfordringen med begrepene beskrives altså som todelt. For det første: Fagfolk i andre enheter ønsket ikke å henvende seg til foreldre de var i kontakt med under overskriften radikalisering og voldelig ekstremisme. De var, slik kommuneansvarlige tolker

dem, bekymret for å mistenkeliggjøre, stigmatisere og undergrave tillitsforholdet til foreldrene på måter som kunne ha negative konsekvenser for foreldrene og for deres relasjon til foreldrene. For det andre: Det ble lagt til grunn av foreldre selv ikke ville melde seg til et tiltak der primærmålgruppen ble definert slik den ble i dette tilfellet. Stigmatiseringsutfordringer i møte med foreldre er også tematisert i annet arbeid mot radikalisering, det påpekes for eksempel i britisk sammenheng at å bruke begreper som «anti-terrorisme» knyttet til forebyggende arbeid mot radikalisering bare bidrar til å forsterke mangelen på tillit mellom myndigheter og familier (Obe & Silverman 2014, s. 44-45).

En bekymring kan fort tolkes som en mistanke, som stempling.

> Denne kommunen er litt mindre enn middels stor. Vi har radikaliserte, men ikke så mange... og så tenker jeg det handler om at hvis foreldre er bekymra for radikalisering, så er det ikke så lett å si fra om det. Og så var det ikke så lett gjennom SLT-koordinator, for man skal helst være sikker, og det var mer usikkerhet enn sikkerhet, og hvordan ta kontakt med foreldre da? (kommuneansvarlig)

Begrep som radikalisering og voldelige ekstremisme ble da også i liten grad brukt loaklt overfor foreldre man håpet å få med.

> Vi laget et infobrev der vi formulerte det som utfordringer. Vi måtte være ærlige, men ikke stemple. Vi sa... ungdommer som sliter med skolen, ikke kommer til skolen, som er borti politisaker, sånne ting. (kommuneansvarlig)

> Det var velvilje over alt, men litt sånn blanda. Folk reagerer. De blir småredde når du snakker om radikalisering og ekstremisme. (...) Vi «pakket det inn». Vi understreket at hensikten er å forebygge, ikke at det var mistanke til dem (foreldrene). (kommuneansvarlig)

> Vi kunne si til skoleledere hva det handla om, men foreldre...? Så vi inviterte til gruppe for ungdomsforeldre som sliter mer enn vanlig.» (kommuneansvarlig)

> Jeg tenker at «ICDP for foreldre til ungdom» er en god «merkelapp». Jeg er usikker på om det er rett å bruke begrepene radikalisering og voldelig ekstremisme hvis vi ønsker å rekruttere bredt. (veileder i logg)

I én kommune kalte de opplegget «ICDP del II», i en annen kommune knyttet de rekrutteringsarbeidet til en «generell bekymring». Når flere helt fra starten i rekrutteringsarbeidet nølte med å snakke til foreldre de forsøkte å få med om at dette var en gruppe som ledd i forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme, kan det tolkes som tilbakeholdenhet – basert på at dette var krevende for den som skulle framføre budskapet. Men det kan også tolkes slik kommuneansvarlige gjør, som et ønske om ikke å mistenkeliggjøre.

Målet med tiltaket var forebygging, men primærmålgruppen signaliserte *ikke* et bredt forebyggende tiltak. Tiltaket var, for å sitere brosjyren som ble utarbeidet av Bufdir: «ment for foreldre som er bekymret for at ungdommen deres tiltrekkes av radikalisering og voldelig ekstremisme». Det vil i praksis si foreldre som selv har en mistanke om at barna deres har sluttet seg til ideer og virkemidler av ekstremistisk karakter. Dette er bekymringer de færreste foreldre har, og som de færreste foreldre har grunn til å ha, det var snakk om en smalt definert målgruppe. I et par sammenhenger fortelles det at man lokalt var i kontakt med foreldre hvis barn det var knyttet konkrete bekymringer om radikalisering til. Men at det her var utfordringer knyttet til hvordan man skulle ta kontakt:

> Skoleledelsen visste om hva gutten sa på skolen og sånn, men på grunn av taushetsplikt og sånn så kunne ikke *jeg* gå rett til foreldrene (...) lærer spurte foreldrene direkte og informerte om gruppa, men foreldrene takka nei. (kommuneansvarlig)

Andre foreldre med konkrete radikaliseringsbekymringer var imidlertid i utgangspunktet positive til å delta, men trakk seg i siste liten. Dette forklares blant annet med at foreldrene ikke var klare for å dele sine problemer med en hel foreldregruppe, der det også var med foreldre som ikke hadde tilsvarende alvorlige bekymringer. Dette reiser spørsmål ved forholdet mellom tiltakets allmennforbyggende mål/virkemiddelbruk og primærmålgruppen.

Målet var forebygging, den primære målgruppen var foreldre med alvorlige bekymringer, virkemiddelet var foreldreveiledning som del av en gruppe. Dette hang ikke sammen. Blant dem vi har intervjuet er det enkelte som mener individuell veiledning ville vært et bedre virkemiddel overfor den primære målgruppen:

> Jeg tror det er lettere å jobbe med individer enn i en gruppe. Nå sier ikke jeg at man ikke kunne ha godt av å møtes i en gruppe, for eksempel foreldre som har barn som reiser til Syria, men da har den personen allerede dratt... jeg tror man kan finne støtte i hverandre der, men i bekymringsfasen er det kanskje vanskelig... jeg tror det er vanskelig. (kommuneansvarlig)

For de som skulle rekruttere foreldre var det vanskelig å vite hvem som er bekymret, det står jo ikke – slik en kommuneansvarlig beskriver det – risset inn i panna til folk. Målgruppen, slik den er formulert, betinger langt på vei at foreldre selv tar kontakt og spør om hjelp og veiledning.

Som vi beskriver i kapittel 1.1 og 3.1. er det tidligere arbeidet med foreldre knyttet til voldelig ekstremisme. Det som fungerte i EXIT-prosjektet var imidlertid å føre sammen foreldre hvis barn hadde blitt del av en høyreekstrem gruppe eller organisasjon, slik at foreldre kunne bistå ungdommene og hverandre med å få dem ut igjen (Bjørgo et al. 2009). Det vil si slik den kommuneansvarlige over resonnerer: grupper for foreldre hvis ungdom har reist til Syria, eller hvor mistanker om radikalisering er

blitt bekreftet på andre måter, de kan kanskje ha nytte av hverandre i en gruppe. De er dessuten mye enklere å finne fram til og snakke med om dette. Da handler det ikke om mistanker, men om reelle hendelser. Foreldre som kun har mistanke om at det er noe galt fatt, er vanskeligere å finne, rekruttere og føre sammen i en gruppe. I alle fall hvis det er snakk om en gruppe der de ikke bare møter likesinnede med alvorlige bekymringer, men også foreldre som ikke deler dette problemet. Det var altså rett og slett dårlig samsvar mellom målet for tiltaket, virkemiddelet og den primært definerte målgruppen for tiltaket.

I tillegg refereres det av enkelte til at man lokalt stilt overfor mistanker om radikalisering, kan oppleve at foreldrene selv er en del av bekymringen:

> (...) hadde verden vært sånn at vi har ti foreldre som er kjempebekymra for radikalisering, slik at vi kan rekruttere basert på dem som ringer, så hadde det jo vært enkelt. Men det er mer sånne bekymringer som kommer inn om utspill og ytringer fra ungdom, og da er ofte foreldre en del av bekymringen. (kommuneansvarlig)

> Noen foreldre er helt enige med ungene sine... det er vanskelig. Og så da... når ungene har reist, da hjelper det ikke med ICDP-kurs. (kommuneansvarlig)

Dersom for eksempel skolen har begrunnet bekymring for en ungdom, knyttet til vedkommendes oppførsel, meninger og eventuelt klesdrakt, og sier fra om det til andre instanser i kommunen – som barnevernet, kan det være slik at også foreldrene er en del av bekymringen. Kanskje støtter de ungdommens synspunkter, kanskje er det andre forhold. Da er det, understreker flere, ikke slik at foreldreveiledning nødvendigvis er et velegnet virkemiddel. Og som en veileder uttrykker det, det kan hende at politi og skole tenkte: «Foreldreveiledning mot radikalisering???!! Er de blitt helt gærne?»

Som nevnt: Etter hvert ble målgruppen utvidet til også å omfatte foreldre med mindre spesifikke bekymringer. Vår antakelse er at flere av foreldrene som deltok i veiledningsgrupper knapt vet at gruppen de har deltatt i, primært var et tiltak i en handlingsplan mot radikalisering og voldelig ekstremisme. Slik er det imidlertid ikke over alt, enkelte steder ble dette kommunisert eksplisitt og tydelig. For eksempel i bydelen som til slutt holdt informasjonsmøte, slik de pleier, når de skal rekruttere ungdomsforeldre til foreldreveiledning:

> Vi brukte et slikt informasjonsmøte (overfor foreldre), og vi var helt tydelige på at akkurat denne gruppa var en pilot som det var kommet penger til fra handlingsplanen mot radikalisering og vold. Det var ingen av foreldrene som leet på et øyelokk over den ordbruken. Seks foreldre ble med. (kommunesansvarlig)

Det er noe annet å fortelle foreldre som har møtt opp på et informasjonsmøte hvor pengene til tiltaket kommer fra, enn å ta kontakt med enkeltforeldre fordi man mener at akkurat de bør være med i en gruppe for foreldre som frykter radikalisering. Men tematikken og fenomenet radikalisering behøver det verken være knyttet skam eller

tabu til, erfarte veiledere som snakket om dette i veiledningsgruppene. Dette kommer vi tilbake til i kapittel 5. Det som gjorde det vanskelig, var måten radikalisering var knyttet direkte til målgruppen for prosjektet på.

Hva slags utfordringer hadde så foreldrene som ble rekruttert til veiledningsgrupper i radikaliseringsprosjektet? En kommuneansvarlig oppsummerer dette på en måte som kan være dekkende for tilsvarende erfaringer flere steder lokalt.

> Kommuneansvarlig: Vi fant vel ut at det var noen av disse som var med, som ikke var direkte innafor tema… men absolutt familier som strevde med ungdommene sine mer enn vanlig. Men de var nok ikke der at de var redd for at ungdommene skulle reise til Syria eller noe.
>
> Intervjuer: Hva sleit de med?
>
> Kommuneansvarlig: Ny i Norge og å passe inn på skolen. Ha én kultur hjemme og én på skolen, en del sånne ting. Dette er noe mange sliter med, men her var det noen ungdommer som sleit spesielt med å tilpasse seg. Men ting de sliter med var vanlig ungdomsproblematikk som kanskje er et sjokk for innvandrerfamilier å møte på. At en 9. klasse skal på hjemme-alene- fest, seksualundervisning på skolen, innetider, noe som er vanlig for oss, men ikke så vanlig hvis man kommer fra en annen kultur.

Her synliggjøres det hvordan det å ha bekymringer for ungdommene sine kan handle om mange ulike ting – og at det dessuten er slik at hva foreldre bekymrer seg over, langt fra er universelt. Det kan være knyttet til hvem foreldrene er, til deres bakgrunn, deres egne erfaringer, livssyn, kunnskap, oppdragerstrategier. Temaer og spørsmål som ble aktualisert i mange av foreldreveiledningsgruppene var bekymringer som ligner de som ble diskutert i veiledningsgrupper i asylmottak. Delvis som en følge av innholdet i planen som var lagt for de åtte samlingene, delvis som en følge av hvilke veiledere som ble benyttet, og delvis som en følge av at foreldre selv tok opp dette i gruppene.

Men så var det ikke slik over alt, for rekrutteringskanalene som ble benyttet gjorde at det også ble med en del foreldre som *hadde* alvorlige bekymringer og konflikter med sine ungdommer uten at dette nødvendigvis handlet om radikalisering. En del foreldre ble rekruttert gjennom barnevernet, eller gjennom andre kanaler, men samtidig med bekymringer barnevernet var inne i. I enkelte grupper var det noen slike foreldre, og i én gruppe hadde nær samtlige foreldre slike bekymringer.

Vi har, basert på intervjuer med Bufdir, med veiledere og kommuneansvarlige, definert fire ulike grader av ungdomsforeldrebekymring som var representert i veiledningsgruppene:

1. Foreldre uten store bekymringer
2. Foreldre som er generelt bekymret
3. Foreldre som er bekymret basert på problemer som kan være tegn på utenforskap

4. Foreldre til ungdom som uttaler ting og/eller har kontakt med miljøer som gir grunn til bekymring for radikalisering.

Kategori 1 er ungdomsforeldre som ikke er særlig bekymret, men som mener de kan trenge råd og veiledning fordi det å være ungdomsforeldre er nytt for dem – de var i tillegg ungdomsforeldre i et nytt land.

Kategori 2 er foreldre med generelle bekymringer – av typen at ungdommene ikke kommer hjem til avtalt tid, ikke er ivrig med lekser, kommer hjem ruspåvirket en gang imellom, har vært involvert i slåsskamper.

Kategori 3 er ungdomsforeldre med alvorlige bekymringer – av typen som blir oppsummert slik av en veileder i en logg: «Utfordringer med rus, barnevern, sliter på skolen, utenforskap og atferd. Psykisk». Det vil si ungdom som kan ha droppet ut av skolen, men der problemene kan være flere enn det. Dette er former for utenforskap som kan lede til radikalisering, men som langt fra behøver å ende der. Sosialantropologen Viggo Vestel har basert på intervjuer med unge og voksne som har eller har hatt ekstremistiske synspunkter, søkt å forklare hvorfor noen radikaliseres. En slik årsak til radikalisering er det han beskriver som: «utenomideologiske forhold med stor bevegende kraft». Dette konkretiseres ved å vise til mobbing, problemer i familien, eksistensielle kriser, mangel på arbeid, involvering i kriminalitet og eventuelle andre ting som skaper forvirring og fortvilelse – og som krever en eller annen form for løsning (Vestel 2016, s. 236). Behovet for å finne en løsning på slike utfordringer kan gjøre at ungdommene er lett å lede, av andre. Dermed kan de bli radikalisert, men de kan også bli rekruttert til kriminalitet, eller til rus. Poenget her er at foreldre med bekymringer i kategori 3 har store utfordringer.

Kategori 4 er primærmålgruppen for radikaliseringsprosjektet. Som det framgår av tabell 4.2, var det ingen foreldre i kategori 4 i veiledningsgruppene.

Foreldre som deltok var i hovedsak i kategori 2 og 3. Om man nådde målgruppen, svarer kommuneansvarlige og veiledere litt ulikt på. Det avhenger av hvem de, snart ett år etter at veiledningen ble holdt, oppfatter at var den *egentlige* målgruppen for tiltaket. Primærmålgruppen ble i praksis forlatt allerede i rekrutteringsprosessen. Gruppen som så skulle rekrutteres var foreldre med «ungdom i faresonen», men hva er det? Dette kan være ungdom i både kategori 2 og 3. Og det var disse foreldrene som i all hovedsak *ble* rekruttert. På det tidspunktet rekruttering basert på beskrivelsen «ungdom i faresonen» ble iverksatt, hadde man allerede orientert seg mot grupper av foreldre med minoritetsbakgrunn – i organisasjoner, i moskeen, i nettverk, gjennom flyktningkontor og introduksjonsordning, og man hadde – ikke minst – rekruttert en rekke minoritetsspråklige veiledere. Altså endte man med foreldre med bekymringer i kategori 1, 2 og 3. og i fem av åtte kommuner var det kun snakk om foreldre med minoritetsbakgrunn. I to grupper var det også med foreldre med majoritetsbakgrunn. I den tredje gruppen var det, som tidligere nevnt, ansatte i mottak for enslige mindreårige – med både minoritets- og majoritetsbakgrunn.

Tabell 4.2 Foreldre og veiledere. Radikaliseringspiloten.

Kommune	Antall foreldre (mor/far)	Problem-kategori	Veileders bakgrunn	Veiledning på morsmål, med tolk eller på norsk
A	2 fedre 2 mødre Minoritets-bakgrunn	2	2 kvinner med majoritets-bakgrunn	tolk
B	8 mødre Minoritets-bakgrunn	1 og 2	2 kvinner med majoritets-bakgrunn/1 kvinne med minoritetsbakgrunn	tolk (en av deltakerne)
C	6 mødre Minoritets-bakgrunn	2 og 3	1 kvinne med majoritets-bakgrunn/1 kvinne med minoritetsbakgrunn	morsmål
D	Ansatte i boliger for enslige mindreårige. Majoritets- og minoritets-bakgrunn		1 mann med minoritets-bakgrunn/1 kvinne med majoritetsbakgrunn	norsk
E	7 mødre og 1 far Minoritets-bakgrunn	1 og 2	3 med minoritetsbakgrunn (2 kvinner og en mann)	morsmål
F	5 mødre og 1 far Minoritets- og majoritets-bakgrunn	2 og 3	1 kvinne med majoritets-bakgrunn/1 mann med minoritetsbakgrunn	norsk (deltakere med ulik landbakgrunn)
G	4 mødre og 3 fedre Minoritets- og majoritets-bakgrunn	3	2 menn med majoritets-bakgrunn	norsk (deltakere med ulik landbakgrunn)
H	4 mødre og 2 fedre (to ektepar) Minoritets-bakgrunn	I hovedsak 2, kanskje noen over i 3	1 kvinne med majoritets-bakgrunn/1 kvinne med minoritetsbakgrunn	morsmål
Totalt	36 mødre 9 fedre I hovedsak minoritets-bakgrunn		8 kvinner med majoritets-bakgrunn 5 kvinner med minoritets-bakgrunn 2 menn med majoritets-bakgrunn 3 menn med minoritets-bakgrunn	2 grupper med tolk 3 grupper på norsk 3 grupper på morsmål

4.4 Rekruttering av veiledere og foreldre – mottak

I mottaksprosjektet var ikke kommuner involvert ved at prosjektet var forankret i ledelsen i kommunene mottaket lå i. Asylmottak ble, som vi har sett, rekruttert gjennom UDI/Bufdir, og foreldre ble så rekruttert i mottaket. Veiledere ble rekruttert ved at ansvarlig i Bufdir tok direkte kontakt med koordinator eller kontaktperson for ICDP i kommunen, i flere tilfeller også direkte med aktuelle veiledere.

Rekruttering av veiledere til mottakspilot

Ambisjonen var, som redegjort for i kapittel 4.1 og 4.2, at veiledningsgruppene i de utvalgte asylmottakene skulle holdes på foreldrenes språk. Derfor ble det rekruttert mottak der det var et tilstrekkelig antall foreldre som snakket samme språk til å kunne danne en veiledningsgruppe (i hovedsak var dette arabisk), og derfor ble det lett etter veiledere som snakket samme språk i kommunen hvor mottaket lå eller i en nabokommune. I tillegg ble det i rekrutteringen av veiledere vektlagt egen erfaring som asylsøker og/eller tidligere erfaring fra å arbeide med flyktninger og asylsøkere.

Man lykkes ikke med å finne minoritetsspråklige veiledere til alle veiledningsgruppene. Som det fremgår av tabell 4.2 ble litt over halvparten av gruppene, seks av elleve, gjennomført på morsmål. Det ble snakket arabisk i samtlige seks grupper på morsmål, i en av gruppene ble dette kombinert med et annet morsmål. I de øvrige fem veiledningsgruppene ble det benyttet tolk. I tre av disse gruppene ble veiledningen gjennomført av to norskspråklige kvinner, i de to øvrige av en kvinne med majoritetsbakgrunn og en kvinne med minoritetsbakgrunn – men med et annet morsmål enn det foreldrene i veiledningsgruppen snakket.

Gangen i rekrutteringsarbeidet var, ifølge ansvarlig i Bufdir, at mottakene ble rekruttert først, og at det deretter ble rekruttert veiledere basert på språket foreldre i mottaket snakket. Enkelte av de ansvarlige i mottakene oppgir imidlertid at de oppfattet det slik at de skulle rekruttere foreldre som snakket arabisk, noe som kan tyde på at det enkelte steder kan ha vært motsatt.

Veiledere som ble rekruttert forteller at de ble rekruttert ved at ansvarlig i Bufdir selv tok kontakt, eller ved at de ble kontaktet av ICDP-ansvarlig/kontakt eller trener i kommunen. I enkelte tilfeller var dette en kontakt som kom overraskende, fordi de av flere grunner ikke hadde hatt ICDP-grupper på noen år. I disse tilfellene ble forespørselen som regel begrunnet med at dette prosjektet krevde noe særskilt, enten en minoritetsspråklig veileder på et bestemt språk, eller en norskspråklig veileder som kunne ha veiledning sammen med en minoritetsspråklig – alternativt at vedkommende selv hadde erfaring som asylsøker. Veilederne som ble satt sammen i par, kjente hverandre fra før i sju av tilfellene, mens de ikke kjente hverandre i fire. I tilfeller hvor veiledere ikke kjente hverandre fra før, var de gjerne bosatt i ulike kommuner.

De aller fleste av de rekrutterte veilederne hadde til daglig arbeidet sitt i en kommune, som barnehageansatte, helsesøstre, ansatte ved flyktningkontoret, på læringssenter eller annet. Avtalen med Bufdir ble gjort ved at de selv tok kontakt med arbeidsgiver og spurte om de kunne påta seg dette oppdraget. Ansvarlig i Bufdir forteller at en del av veilederne ikke fikk gjennomføre veiledningen som del av jobben sin. Da ble det laget avtaler direkte mellom veileder og Bufdir om oppdraget. Tilsvarende avtaler ble etablert dersom veileder ikke var ansatt i offentlig sektor.

De rekrutterte veilederne hadde, de fleste av dem, noen års erfaring som ICDP-veiledere. Men dette varierte. Enkelte hadde svært lang erfaring, andre hadde lite erfaring. De fleste var sertifiserte veiledere basert på minoritetsversjonen av ICDP, men det var også to erfarne veiledere som kun var sertifiserte i standardversjonen. Disse fikk opplæring i kulturperspektiver som er knyttet til minoritetsversjonen som del av mottakspiloten.

Samtlige veiledere og mottaksansvarlige ble invitert til et todagers seminar i regi av Bufdir i Oslo/Tromsø i oktober/november 2015. De fleste deltok. Programmet for seminaret besto av en presentasjon av prosjektet, samt en gjennomgang av planen for de ti møtene som skulle avholdes. Deltakerne fikk også høre innlegg som skulle gi innsikt i asylsøkerprosessen, mottakstilbud og det å leve i asylmottak, innlegg om traumer og hva traumereaksjoner hos foreldre kan gjøre med deres omsorgsevne, vanlige traumereaksjoner hos barn og hvordan ICDP kan brukes i møte med traumatiserte barn og foreldre. Når vi nesten ett år seinere spør veiledere om utbyttet av denne samlingen, er det flere som trekker fram innleggene om traumer som noe de lærte mye av – flere understreker også at dette er noe de har hatt god bruk for i jobben sin. Andre vektlegger at de fikk ny kunnskap om asylsøkerprosessen og mottakslivet, noe som var nyttig å ha med seg i møte med foreldrene i mottaket.

For veilederpar som ikke kjente hverandre fra før, var denne første samlingen også første anledning til å treffes. I tillegg ble disse innledende samlingene et treffpunkt for mottaksansatte og de som skulle veilede i det enkelte mottaket.

Veiledere ble samlet på nytt i februar/mars 2016 i henholdsvis Bergen og Oslo. De fikk da faglig veiledning på ICDP-oppdraget, og de delte erfaringer. På disse samlingene skulle veilederes behov stå i sentrum. Dette skulle være en anledning til å kunne ta opp spørsmål og diskutere ting de strevde med. I tillegg var det mulig for veiledere å ta kontakt med ansvarlige i Bufdir dersom de møtte problemer underveis i veiledningsprosessene. Ansvarlig i Bufdir forteller at få veiledere tok kontakt.

Mottaksansvarlige var ikke invitert til samlingene i februar/mars 2016, fordi hovedsaken skulle være erfaringsdeling basert på arbeidet i veiledningsgruppene, noe mottakene ikke skulle være involvert i. Dette er noe mottaksansvarlige gjennomgående uttrykker forståelse for. Flere mottaksansvarlige forteller at selv om de forsikrer beboerne om at de er uavhengige, er det mange som tror at de er UDI sine folk – at de er

«spioner», og at det de bosatte i mottaket gjør og sier i ansattes nærvær kan bli brakt videre til UDI og bli del av deres asylsak.

De aller fleste mottaksansvarlige forstår derfor beslutningen om at de ikke skulle involveres i arbeidet i veiledningsgruppene. Det er likevel flere som understreker at de også gjerne ville vært del av det faglige – og da særlig hatt mulighet til å være til stede i veiledningsgrupper og på nevnte erfaringssamling. Dette fordi de mener dette var en god mulighet til å tilegne seg ny innsikt, men også fordi det kunne gjort det enklere å følge opp foreldrene seinere, etter at veiledningsgruppene var ferdig gjennomført.

Dermed hadde de aller fleste mottaksansvarlige et rent praktisk oppdrag knyttet til gjennomføringen av gruppene. I mottak der veiledningsgruppen hadde møtene sine i lokaliteter utenfor mottaket, dette gjelder i fem tilfeller, synes dette å ha ført til at kontakten mellom mottaksansvarlige og veiledere rant ut i sanden. I de seks mottakene hvor veiledningsgruppen hadde møtene sine i mottakets lokaler, fortelles det om variert grad av kontakt og blandede erfaringer når vi spør veiledere og mottaksansvarlige: Enkelte steder forteller veiledere at mottaksansvarlig fulgte godt opp når det gjaldt praktisk tilrettelegging, andre steder er det frustrasjon fra veiledere som mener mottaket ikke fulgte godt opp. Enkelte steder forteller mottaksansvarlig at de fulgte med og snakket med foreldre både under og etter veiledningene, hjalp dem med hjemmelekser og svarte på spørsmål. Andre steder var det ingen slik kontakt mellom mottaksansvarlig og foreldre som deltok i veiledningsgruppe.

Rekruttering av foreldre til mottakspilot

Rekruttering av foreldre sto på mottakets oppgaveliste. Men mottaket skulle samarbeide med veiledere om oppgaven. Dette ble ikke gjort overalt. Mens ett mottak ga veiledere tilgang til oversikter over aktuelle beboere og ba veilederne velge, var det flere andre mottak hvor veiledere ikke var involvert i foreldrerekruttering overhodet. De fikk tildelt en gruppe foreldre, uten noen nærmere begrunnelse, og hadde lite informasjon om foreldres bakgrunn ved oppstart. I en tredje gruppe mottak var det noe kontakt med veiledere om valg av foreldre. Samarbeidet om rekruttering av foreldre var altså i hovedsak svært begrenset.

I tilfeller hvor kontakt mellom mottaksansvarlig og veiledere ikke ble opprettet i forkant av at veiledningsgruppene ble igangsatt, begrunnes dette med at det ikke ble ansett som nødvendig (da gjerne fra mottaket) eller at det tenkte man ikke på (da gjerne fra veiledere). I en del mottak ble slikt samarbeid altså ikke sett på som nødvendig, og blant en del veiledere ble det i planleggingsfasen ikke reflektert over at kontakten med mottaket var fraværende. Alle veiledere visste at de skulle veilede en gruppe, når det startet, og på hvilket språk. Og i noen tilfeller hvor det skulle benyttes tolk, var det veiledere som skaffet en tolk til veie.

Kriteriet som ble lagt til grunn ved rekruttering av foreldre var framfor alt at de skulle snakke samme språk. I flere mottak blir det oppgitt at det var en begrenset mengde bosatte foreldre i samme språkgruppe. Samtlige foreldre som delte det aktuelle morsmålet ble derfor spurt om de ville være med. I andre mottak var det flere foreldre som snakket det aktuelle språket enn det var plasser i veiledningsgruppen, da måtte det gjøres valg. Det ble avholdt informasjonsmøter for foreldre i flere av disse mottakene ved hjelp av en ansatt i mottaket eller, unntaksvis, veiledere.

De aller fleste foreldre som fikk informasjon og ble forespurt, sa ja. Det oppgis fra mottaket at det ble understreket at deltakelse var frivillig. Likevel var det få forespurte foreldre som takket nei.

I tilfeller hvor foreldre takket nei, forklarer mottaksansvarlig dette i hovedsak som en følge av to årsaker: At foreldre hadde ventet svært lenge på behandling av sin asylsøknad og derfor ikke var motiverte for tiltaket, eller at foreldre var nyankomne og derfor ikke mottakelige for tiltaket.

I enkelte tilfeller synes det også som det har vært et aspekt av behovsvurdering knyttet til rekrutteringen av foreldre. I ett mottak understrekes det eksplisitt at dette var tilfellet. Behovene som ble vektlagt var knyttet til barn med psykisk eller fysisk funksjonsnedsettelse og barnevernssaker. Det ble imidlertid ikke kommunisert til foreldre at en behovsvurdering var grunnen til at akkurat de fikk tilbudet om veiledning:

> De som var rekruttert fikk ikke vite at de var valgt fordi de hadde større utfordringer enn andre – men at de var valgt ut, at de var heldige. (mottaksansvarlig)

I andre mottak synes det også å ha vært elementer av behovsvurdering inne i bildet, uten at dette sies like eksplisitt. Det ble også i disse tilfellene vektlagt i kommunikasjonen med foreldre at de fikk dette tilbudet ikke fordi de hadde særskilte behov, men fordi de var de heldige utvalgte til et attraktivt og godt tilbud som gis foreldre i Norge.

Dette tolker vi dels som en videreføring av et universelt prinsipp når det gjelder foreldreveiledning generelt i Norge, dels som uttrykk for særtrekk ved mottakskonteksten. Mottaksansvarlige er klar over foreldres bekymringer i møte med et samfunn de ikke kjenner generelt og norsk barnevern spesielt. Mottaksansvarlige ønsket ikke at foreldre skulle gå til veiledningsgruppene ytterligere bekymret. Det ville være et dårlig utgangspunkt.

I enkelte mottak oppgis det at de hadde et ønske om å rekruttere foreldre basert på behovsvurdering, men at de opplevde at det ikke var rom for å gjøre det slik: «Vi hadde en klar formening om hvem vi mente hadde behov for et slikt tilbud og ville helst tilby til dem. Men de ville ha arabisktalende.»

Bufdir mål om å gi veiledningen på foreldres morsmål etablerte en ramme for forsøket som la tydelige føringer i mottakets rekruttering av foreldre. Mottakets frihet i rekrutteringsarbeidet ble gjennomgående opplevd som sterkt begrenset.

I forkant var det understreket fra UDI at opplegget primært var ment for foreldre som ikke hadde fått avslag på sin asylsøknad. De aller fleste foreldre som deltok var da også i ventefasen. I et par av mottakene bestemte de seg for å satse kun på «de nye familiene». Mens det i andre mottak var deltakende foreldre som hadde fått avslag og anket, samt foreldre som hadde fått endelig avslag – men som ikke hadde blitt returnert. Mottaksansvarlig begrunner dette med at uansett hva som skjer, gjelder det å gjøre det beste ut av situasjonen her og nå. Å styrke foreldre beskrives som nødvendig uansett hvor familien skal bo i framtiden:

> Det bor folk her som har fått avslag. Noen velger å reise hjem med frivillig retur. Noen tenker det er umulig. De er jo uansett foreldre. Å jobbe på mottak, da må man tenke at hver dag er viktig for barn og foreldre. Jeg kan ikke tenke at hun skal flytte så det kan jeg utsette eller droppe. Barn har jo så kort tid. (mottaksansvarlig)

Målsettingene for mottakspiloten var, som vi har sett i kapittel 1.1, flere. Men hovedmålet kan oppsummeres som at foreldre skulle styrkes i forståelse av egen rolle og i relasjonen med barna – herunder få alternativer til å bruke vold. Dette er mål det kan argumenteres med er viktige i mottak, det er viktig ved en potensiell framtid som bosatt i Norge, men det er også, argumenteres det fra mottaksansvarlige, viktig dersom familien returneres. Kanskje er forholdet foreldre-barn ekstra viktig dersom det skjer. I sitatet ovenfor vektlegges «her og nå». Flere foreldre som var med i pilotforsøket hadde vært i mottak lenge, enkelte i mange år. Og «barn har jo så kort tid», vektlegger denne mottaksansvarlige. Sett fra barnas perspektiv, slik hun gjør i dette tilfellet, gir det ingen mening å vente med foreldreveiledning til familien får opphold og blir bosatt i en kommune.

Som vi også tidligere har vært inne på, var det de fleste stedene liten, enkelte steder nær fraværende, kontakt mellom mottak og veiledere. Dette til tross for at styrket kontakt mellom mottak og lokalsamfunn var ett av målene i prosjektet, og til tross for at et slikt samarbeid var del av mottakenes oppgaveliste.

Når dette ikke skjedde, kan det opplagt ha sammenheng med manglende prioritering fra mottakets side i en svært travel periode i norske asylmottak. Samtidig oppfattet kanskje heller ikke mottakene at de ble oppmuntret til å få i stand slikt samarbeid. Føringene for hvilke foreldre som skulle velges ut var såpass styrende at mottak ikke så poenget i å diskutere rekruttering med veiledere. Mottakene ble invitert med på de innledende samlingene i pilotforsøket, men de ble ikke invitert til samlingene for veiledere som ble avholdt underveis, og de fikk tydelig beskjed om at de ikke skulle være til stede i veiledningsgruppene. Mottaksansvarlige ble invitert til den siste oppsummerende samlingen i juni 2016. De meldte seg på fra ett mottak, men ingen deltok.

Når mottakene ikke ble involvert i arbeidet i veiledningsgruppene, var dette basert på erfaringene fra forsøket som ble gjennomført i mottak ti år tilbake. Faglige vurderinger ble lagt til grunn. Men dette hensatte mottaket i rollen som tekniske

arrangører. Veilederne var på sin side enten rekruttert gjennom kommunens ICDP-kontakt/koordinator/trener, eller direkte fra Bufdir. Deres deltakelse var derfor ikke godt forankret i kommunens virksomhet. Enkelte veiledere hadde dessuten tilhold i nabokommuner. Dermed oppfattet heller ikke veiledere at det var deres oppgave å initiere og få i gang samarbeid med mottaket.

Tabell 4.3 Foreldre og veiledere – mottakspilot.

Mottak	Foreldre	Hovedkriterium ved rekruttering av foreldre	Veilederes bakgrunn	Veiledning på morsmål eller med tolk
A	10 foreldre: 4 par, 2 enslige	Språk: amharisk	2 kvinner 1 med majoritets- og 1 med minoritetsbakgrunn	tolk
B	12 foreldre	Språk: arabisk	2 kvinner 1 med majoritets- og 1 med minoritetsbakgrunn	tolk
C	8 foreldre: 4 par	Språk: arabisk	2 kvinner, begge med majoritetsbakgrunn	tolk
D	10 foreldre: 4 foreldrepar 1 onkel 1 kvinne uten barn med barnefaglig bakgrunn	Språk: arabisk/ nyankomne	1 kvinne med majoritets-bakgrunn 1 mann med minoritets-bakgrunn	morsmål
E	9 foreldre	Språk: arabisk	2 kvinner, begge med majoritetsbakgrunn	tolk
F	6 foreldre: 2 par, 1 enslig far, 1 enslig mor	Språk: arabisk	2 kvinner 1 med majoritets- og 1 med minoritetsbakgrunn	morsmål
G	10 foreldre: 5 fedre og 5 mødre (ikke nødvendigvis par)	Språk: arabisk	2 kvinner, begge med majoritetsbakgrunn	tolk
H	11 foreldre: 5 par, 1 enslig mor	Språk: arabisk	2 kvinner 1 med majoritets- og 1 med minoritetsbakgrunn	morsmål
I	8 foreldre: 3 par, 1 beste-foreldrepar	Språk: arabisk	2 kvinner, begge med minoritetsbakgrunn	morsmål (to ulike morsmål ble benyttet)
J	8 foreldre: 4 mødre og 4 fedre	Språk: arabisk/ behov	2 kvinner 1 med majoritets- og 1 med minoritetsbakgrunn	morsmål
K	5 foreldre: 3 mødre og 2 fedre	Språk: arabisk	1 kvinne med majoritets-bakgrunn 1 mann med minoritets-bakgrunn	morsmål
I alt	97 foreldre/ omsorgspersoner Ca. halvparten kvinner/menn		13 kvinner med majoritets-bakgrunn 7 kvinner med minoritets-bakgrunn 2 menn med minoritets-bakgrunn	6 morsmål 5 med tolk

Tabell 4.4 Bufdirs samlinger knyttet til mottakspilot og radikaliseringspilot.

Hensikt	Tidspunkt	Sted	Inviterte
Planlegging, radikalise-ringspilot	August 2015	Oslo	Kommuneansvarlige
Oppstart- og opplærings-samling radikaliseringspilot	Oktober 2015	Oslo	Kommuneansvarlige, trenere, veiledere
Oppstart- og opplærings-samling mottakspilot	Oktober/november 2015	Oslo og Tromsø	Mottaksansvarlige og veiledere
Underveissamling radikali-seringspilot	Mars 2016	Oslo	Kommuneansvarlige, trenere, veiledere
Underveissamling mottakspilot	Februar/mars 2016	Oslo og Bergen	Veiledere
Avsluttende samling mottakspilot	Juni 2016	Gardermoen	Mottaksansvarlige (ingen deltok) og veiledere
Avsluttende samling radikaliseringspilot	Oktober 2016	Oslo	Kommuneansvarlige, trenere, veiledere

4.5 Planleggingsfasen oppsummert

Tilpasning av ICDP-programmet til mottakspilot ble bygget på erfaringer fra forsøk med ICDP i utvalgte mottak nær ti år tilbake. Tilpasning av ICDP-programmet til radikaliseringspilot var mer av et nybrottsarbeid. Tilpasning i mottakspilot bygget på minoritetsversjonen av ICDP, tilpasning i radikaliseringspilot på standardversjonen av ICDP. I radikaliseringspiloten var det med andre ord ikke forutsatt at nær samtlige foreldre kom til å ha minoritetsbakgrunn. Men slik ble det altså, ikke ved en tilfeldighet, men ved at det de fleste stedene lokalt ble søkt rekruttert foreldre med minoritetsbakgrunn. Radikalisering og voldelig ekstremisme ble med andre ord lokalt forstått som et problem primært knyttet til minoritetsmiljøer.

Lid et al. (2016) som har undersøkt det generelle lokale arbeidet mot radikalisering og voldelig ekstremisme, påpeker også dette. I tillegg påpeker de to andre forhold som ble tydelige i radikaliseringspiloten; *identifiseringsproblemet* og *kontaktproblemet*. Identifiseringsproblemet er knyttet til at det er vanskelig å identifisere sårbare individer, hvem det er som bør følges opp og gis et tilbud. Slik var det også når det gjaldt rekrutteringen av foreldre i radikaliseringspiloten. Primærmålgruppen her var foreldre som hadde mistanke om at sønn eller datter var trukket inn i miljøer de ikke burde være i. Å identifisere disse foreldrene og komme i kontakt med dem, viste seg vanskelig som ledd i et allmennforebyggende tiltak med overskrift radikalisering og voldelig ekstremisme. Å invitere foreldre på mer generelt grunnlag blir beskrevet som enklere.

Et annet argument for å basere rekruttering av foreldre på en mer allmennpreventiv strategi, er at foreldreveiledning kan være for seint i det øyeblikket noen «er i ferd med

å reise til Syria». Det må skje før, påpekes det. Enda et moment understrekes; dersom foreldre virkelig har et alvorlig problem som radikalisering, er det å være med i grupper med foreldre som ikke deler samme problem, ikke nødvendigvis noe de ønsker.

Å rekruttere foreldre basert på definisjonen av primærmålgruppen var den *store* utfordringen i planleggingsfasen i radikaliseringspiloten.

I mottakspiloten var det ingen tilsvarende utfordring knyttet til rekruttering av foreldre. Foreldre skulle rekrutteres i mottak, basert på at flere tilhørte samme språkgruppe. Nær samtlige grupper ble gjennomført på arabisk. Språkkriteriet ved utvelgelse la klare føringer for hvilke foreldre som kunne velges ut i det enkelte mottak. Dermed ble det en automatikk i utvelgelsen, mens enkelte mottaksansvarlige påpeker at de gjerne ville gjort tydeligere behovsvurderinger. Noe som må forstås med basis i at dette var et eksklusivt tilbud. De fleste mottakene benytter UDIs foreldreveiledningsopplegg «Foreldre i Norge», noe mottaksansvarlige beskriver som et informasjonsopplegg (vi deler den beskrivelsen, se kapittel 3.2.) ICDP-piloten ble forstått som en mulighet til veiledning som var dialog- og refleksjonsbasert, noe mottaksansvarlige gjennomgående beskriver som ønskelig.

Siden utvelgelsen av hvilke foreldre som skulle være med ble forstått som lite komplisert, av flere som gitt, ble det fra mottakets side i de fleste tilfellene ikke gjort bestrebelser på å samarbeide med utpekte veiledere i planleggingsfasen. Dette var en av flere faktorer som gjorde samarbeidet svakt eller fraværende også i gjennomføringsfasen. Mottaket var ikke tiltenkt en faglig rolle, og de ble i praksis rene tekniske arrangører på en måte som gjorde at deltakende foreldre i en betydelig andel av mottakene ikke ble fulgt opp mellom hvert veiledningsmøte.

Vi har i kapittel 4 også oppsummert bakgrunnen til veiledere og foreldre som ble rekruttert til radikaliseringspilot og mottakspilot. Det er allerede påpekt at nesten alle foreldre, i begge forsøkene, hadde minoritetsbakgrunn. I tillegg var hovedtyngden av foreldre i radikaliseringspiloten mødre, mens det i mottakspiloten var større blanding av mødre og fedre – fordi det i flere mottak ble rekruttert par. I mottakspiloten er det i tillegg eksempler på både onkel og besteforeldre. Sammenligner vi med andre forskningsprosjekter som er gjort på foreldreveiledning, er det radikaliseringspiloten som har mest typisk kjønnssammensetning på foreldresiden (jf. Bråten & Sønsterudbråten 2016). Det typiske er at mødre er i flertall i foreldreveiledning. Slik sett skiller mottakspiloten seg ut med den betydelige andelen fedre.

På veiledersiden er det også et tungt flertall av kvinner. Og siden dette ble særlig etterspurt i mottakspiloten, er det flere veiledere med minoritetsbakgrunn enn det vi antar at hadde vært tilfellet hvis vi hadde sammenlignet med 22 tilfeldig utvalgte ICDP-grupper som gjennomføres i norske kommuner.

I radikaliseringspiloten er det på den annen side flere menn på veiledersiden enn det vi vil forvente å finne i generelt orienterte ICDP-grupper.

5 Erfaringer fra gjennomføringsfasen

I dette kapitlet vil vi ta for oss gjennomføringen av veiledningsgruppene. Hvordan fungere veiledning basert på ICDP i praksis i de to pilotene?

Som vist til i kapittel 4, innebærer de to pilotene i praksis to utgaver av minoritetsveiledning, én basert på standardversjonen av ICDP og én basert på minoritetsversjonen. Foreldre og utfordringene deres er imidlertid forskjellige. Mens en god del av foreldrene i asylmottak var helt nye i Norge og hadde barn i alle aldre, var foreldre i radikaliseringspiloten mer etablert i Norge og hadde barn i tenårene. Samtidig er det mange likhetstrekk på tvers av de to pilotene når vi utforsker gjennomføringsfasen. Dette er likhetstrekk som både skyldes oppleggene og bakgrunnen til foreldre som deltok i veiledningen, derfor behandler vi erfaringene fra de to forsøkene sammen i dette kapitlet.

Når vi skal se nærmere på gjennomføringen av gruppene, kan det gjøres på flere måter. En tilnærming ville være å gjennomgå veiledningene i foreldregruppene slik disse ble gjennomført i praksis, sett opp mot hvordan dette ble planlagt i tilpasningene som ble gjort av ICDP til målgruppene (jf. kapittel 4.1). Vi har valgt ikke å gå kronologisk og sammenlignende til verks. Dette har vi gjort av tre grunner:

For det første har veilederne gjennomgående selv tilpasset veiledningen til sine foreldregrupper (dette gjelder særlig radikaliseringspiloten), og hva som har skjedd i møter en, to og sju, lar seg vanskelig sammenligne på en strukturert måte på tvers av veiledningsgrupper.

For det andre har vi gjennomført intervjuer med veiledere og foreldre relativt lenge etter at selve veiledningen er gjennomført, og det er rett og slett vanskelig for mange å huske hvordan de ulike møtene forløp. Vi kunne ha lent oss på loggene som veiledere i begge pilotforsøk har levert til Bufdir fra arbeidet i gruppene, men loggene er av såpass varierende karakter at det vanskelig lar seg gjøre å sammenligne på tvers av veiledningsgruppene på en god måte.

For det tredje – og viktigst – finner vi at det veiledere og foreldre vektlegger i våre intervjuer med dem, ikke er hvordan enkeltmøter ble lagt opp, hva som ble prioritert, men relasjonene i gruppen. Beskrivelsene og vurderingene av hva som foregikk, vektlegger relasjonen mellom de som veileder og de som blir veiledet. Beskrivelser og vurderinger er fulle av hvordan dynamikken i gruppen huskes.

I dette kapitlet tegner vi derfor et bilde av gjennomføringsfasen basert på beskrivelser og vurderinger fra begge pilotene, og med vekt på det relasjonelle. Men gjennom

dette berøres også enkelttemaer i veiledningene, og det gjøres eksplisitte vurderinger av både mål og måloppnåelse. Vi avslutter derfor kapitlet med å drøfte betingelser for gjennomføring av en foreldreveiledningsgruppe basert på ICDP når rammer, mål og målgrupper er som i disse forsøkene, hva som bør være på plass for at dette skal oppleves som møter som fungerer. Vi innleder med et kort tilbakeblikk på hvem veiledere og foreldre er, og hva de beskriver som sine motiver for å bli med på disse to forsøkene.

5.1 Hvem var veilederne?

En ICDP-gruppe er grunnleggende sett et møte mellom foreldre og veiledere. Derfor er det, for å forstå relasjoner i gruppene, viktig hvem veiledere og foreldre var. Vi starter kapitlet med å si noe om hvem veilederne i de to pilotene var.

Som vist i kapittel 4, var det en overvekt av kvinnelige veiledere i begge pilotene, kun ett veilederpar besto av to menn. Blant foreldrene var det mer kjønnsblandet, og særlig i mottakspiloten var det flere fedre med. Det var likevel en overvekt av kvinner også her. Denne kvinnedominansen er ikke unik, men kan finnes igjen i foreldreveiledning generelt sett (Bråten & Sønsterudbråten 2016).

Veilederne som gjennomførte grupper på mottak jobbet, som beskrevet i kapittel 4, i all hovedsak i kommunen der mottaket var lokalisert. Vi finner blant annet en styrer i barnehage, lege, morsmålslærer, førskolelærer, flere helsesøstre og en lærer. Noen jobbet direkte med flyktninger eller beboere på mottak, flere hadde en form for jobberfaring fra flyktningetjenester.

I piloten som skulle forebygge radikalisering, var yrkesprofilen blant veiledere relativt lik, men likevel med en litt annen sammensetning. Her finner vi blant annet en som jobbet i kriminalomsorgen, en norsklærer for minoritetsspråklige, en som jobber i bolig for enslige mindreårige, en imam, en ansatt på fritidsklubb og flere pensjonister.

Per i dag er det omtrent 3700 personer i Norge som har mottatt opplæring slik at de kan gjennomføre ICDP-grupper for foreldre. Det finnes ingen samlet offentlig tilgjengelig oversikt over hva slags bakgrunn disse veilederne har, men det er grunn til å tro at yrkesbakgrunnen til veilederne i aksjon i disse to pilotene ikke i vesentlig grad skiller seg fra ICDP-veiledere generelt. Det er i utgangspunktet et krav om at ICDP-veiledere skal ha helse- og sosialfaglig bakgrunn og/eller pedagogisk bakgrunn. Det jenkes imidlertid på disse kravene når det rekrutteres og læres opp veiledere i minoritetsversjonen av ICDP, fordi det da vektlegges at veileder snakker et annet morsmål enn norsk (og norsk i tillegg). Når det rekrutteres veiledere til minoritetsversjonen, vektlegges det dernest realkompetanse og at de som velges skal være i posisjon til å lede en foreldreveiledningsgruppe på sitt morsmål lokalt. Det vil si at de bør ha en posisjon som ressurspersoner blant den delen av lokalbefolkningen som snakker samme morsmål.

I den grad vi i de to pilotforsøkene kan anta at vi sitter med et «skjevt» utvalg av veiledere, kan det være at disse veilederne i større grad enn andre har erfaring fra arbeid med minoriteter.

Veilederne som gjennomførte gruppene i asylmottak hadde i større grad enn i gruppene rettet mot å forebygge radikalisering, relevant arbeidserfaring, gitt tematikken og gruppen de skulle veilede. Veilederne for gruppene på mottak hadde ofte jobbet på mottak eller i tjenester tett tilknyttet mottak. Og kanskje enda mer vesentlig, og som vi skal komme tilbake til seinere i kapitlet, hadde mange av veilederne boerfaring fra mottak – og delte i så måte viktige erfaringer med foreldrene.

Til sammenligning er det ingen av veilederne i radikaliseringspiloten som framhever at de har erfaring med å jobbe forebyggende mot radikalisering. Dette har naturlige forklaringer. Antall lokale årsverk som arbeider med mottak og integrering av nyankomne, er betydelig høyere enn antall lokale årsverk som arbeider med forebygging av radikalisering.

Det var, som vist i kapittel 4, en sterk overvekt av foreldre med minoritetsbakgrunn i begge pilotforsøk. Flere veiledere hadde selv erfaring som asylsøkere eller erfaring fra å jobbe med flyktninger og asylsøkere. Veiledernes erfaring med ICDP varierte. Veilederne med lengst erfaring var blitt sertifiserte i 2005, mens det var to av veilederne (mottakspiloten) som hadde denne veiledningen som en del av sin sertifisering for å kunne ha grupper basert på minoritetsversjonen av ICDP. Begge disse hadde lang erfaring som veiledere basert på standardversjonen av ICDP.

Hva var veiledernes motivasjon?

Hvorfor valgte veilederne å være med i pilotene? Flertallet beskriver at de aldri var i tvil om at de ønsket å være med. Et fåtall forteller at de hadde noe tvil, dette henger enten sammen med praktiske avveininger eller tvil knyttet til rammer og mål for prosjektet. Det siste gjelder utelukkende veiledere i radikaliseringspiloten. Som en av veilederne uttrykte det: «De måtte jobbe litt for å få oss med, for når vi hørte om radikalisering så ble vi litt: wow!». Tvilen var knyttet til om foreldreveiledning var en relevant metode for å bekjempe radikalisering. En veileder formulerte sin tvil slik:

> Veileder 1: Akkurat på det her så ble jeg kobla på først, også sa jeg at for meg er det utrolig viktig hvem jeg har som makker i dette her, for det blir ikke noe «walk in the park».
>
> Intervjuer: For da var foreldrene allerede rekruttert?
>
> Veileder 1: Nei, nei. Ikke i det hele tatt. Det var bare overbygningen av hva dette handlet om, så skjønte man at: når man har utfordringer i en vanlig ICDP-gruppe så [...].

Veileder 2: Når jeg leste «radikalisering» og «voldelig ekstremisme», så er det klart at da er du på trafikklys «rødt», tenker jeg. Da blinker det noen lamper mot deg som tilsier at «radikalisering – hva er det?» – jo, det handler om at folk tyr til vold for å oppnå et mål. Og da å skulle sitte i en foreldreveiledningsgruppe og snakke med foreldre spesifikt om de to tingene, uten at vi hadde på forhånd blitt presentert for så mye annet enn at «det er i et ICDP-format». (...) Noe av det første jeg tenkte: «vi er i førstelinjen og driver med foreldreveiledning, hvorfor skal vi gå inn i sånne typer ting?»

Det som illustreres her, er at selv om veilederne ønsket å være med i prosjektet, opplevde flere det som å ta et steg inn i noe nytt og usikkert. Dette skiller seg tydelig fra hvordan veiledere som deltok i piloten på asylmottak resonnerte. Ingen av veilederne her uttrykte tvil om at foreldreveiledning var egnet for å bistå foreldre og barn i mottak. Det var, som vi skal komme tilbake til seinere, ulike syn på når i en asylsøkerprosess det er mest optimalt å tilby veiledning, men ingen uttrykte tilsvarende skepsis til prosjektets mål og mandat. Dette kan henge sammen med at det ikke er første gangen ICDP tas i bruk i mottak, og at erfaringene fra forrige forsøk var gode (Hundeide 2008).

Når det gjelder motiver for å bli med, er det ingen klare forskjeller mellom de to pilotene eller mellom veiledere med minoritets- og majoritetsbakgrunn. Gjennom intervjuene med alle veiledere er det tre hovedmotiver som peker seg ut: i) å få ny relevant erfaring, ii) en grunnleggende tro på ICDP og iii) et ønske om å utgjøre en forskjell – gjerne tett koblet til egne erfaringer som ny i Norge.

i) Ny relevant erfaring

Flere av veilederne peker på at de ønsket å erverve seg *nye relevante erfaringer* de kunne ha nytte av seinere, og da i all hovedsak i jobbsammenheng. Kunnskap om radikalisering og forebygging ble for eksempel trukket fram som relevant av veiledere som jobbet med ungdom og enslige mindreårige.

> Ungdommene jeg jobber med kommer fra utlandet. Jeg har tenkt at dette kan jeg bruke i min jobb. Det er godt med mer kunnskap om hva man driver med. (veileder)

Denne veilederen og flere andre som deltok i radikaliseringspiloten mener at elementer fra opplæringen, som kunnskap om ungdommers hjerne, om radikalisering og om oppvekst mellom ulike kulturer, vil være direkte relevant i deres arbeidshverdag. Den samme vurderingen gjør seg gjeldende blant veiledere i piloten i asylmottak, men er noe mindre utbredt. Dette henger antakelig sammen med at veilederne i mottakspiloten i flere tilfeller hadde erfaring fra arbeid med flyktninger eller asylsøkere, eller selv hadde erfaring med å være i en slik situasjon. Flere med slik erfaring påpeker at kunnskap om asylsøkerprosess og det mottaksspesifikke var kjent, mens kunnskap om traumer var mer nytt, og viktig. Mens veiledere med helse- og omsorgserfaring gjerne

oppgir det motsatte, informasjon om traumer var kjent fra før, mens det de fikk vite om asylsøkerprosess og mottaksliv var mer nytt og nyttig.

Blant de som var motivert av muligheten til å erverve seg ny kunnskap, synes det gjennomgående som at forventningene ble innfridd. Men som nevnt i kapittel 4, var det, spesielt i radikaliseringspiloten, flere som mente at opplæringen i forkant ikke nødvendigvis var anvendbar i møtet med foreldrene i deres gruppe.

ii) Tro på prosjektet og ICDP

En annen gruppe veiledere formulerte sin motivasjon som en *tro på ICDP som program*. Noen så pilotene som en mulighet til å utvide egen veiledererfaring, andre knyttet det tettere til programmet: det var en mulighet til å utvide ICDPs nedslagsfelt. Disse veilederne mente at ICDP kunne virke for målgruppene. I flere intervjuer kom det opp formuleringer av denne typen:

> Jeg hadde stor tro på dette prosjektet fra starten.

> Jeg er glad i arbeidet med ICDP, jeg har det i hjertet mitt.

Alle veilederne mener ICDP er et godt verktøy i møte med foreldre flest, likevel går det et skille mellom veiledere som uttrykker seg på måter som sitert over – at de har ICDP i hjertet sitt – og veiledere som forholder seg mer nøkternt til programmet. De nøkterne presenterer ICDP som ett verktøy blant flere som kan være relevante i møte med foreldre. De overbeviste legger til grunn at ICDP nærmest kan løse hvilken foreldreutfordring som helst. Under er to sitater som illustrerer disse ulike tilnærmingene:

> Så har jeg vel tenkt at uansett hvilke utfordringer du står i som forelder, så tenker jeg at ICDP er et godt foreldreveiledningsprogram. Uansett hvilke utfordringer du står overfor. (veileder)

> Jeg var ganske sånn at: jeg skal ikke begrenses nå av den rammen her for å møte en foreldregruppe som trenger noe så spesielt, også skal jeg miste muligheten fordi jeg liksom må følge en mal, som jeg i utgangspunktet er skeptisk til. (veileder)

Disse to sitatene representerer ytterpunktene i synet på ICDP blant veiledere vi har intervjuet. I det ene ytterpunktet trekkes programmet fram som et verktøy som kan virke uavhengig av utfordring. I det andre ytterpunktet uttrykkes det tvil om programmet er riktig svar i møte med enhver foreldregruppe – og uavhengig av problem. Ingen uttrykker generell skepsis til programmet, men enkelte problematiserer altså utfordringer og målgrupper.

De fleste veiledere plasserer seg mellom disse to ytterpunktene, der et flertall heller mot å ha svært stor tro på programmet. For enkelte veilederne var troen på programmet et hovedmotiv for å være med.

> Klarer vi å styrke programmet med alle typer undersøkelser og rapporteringer, så tenker jeg at det er bra for programmet. For jeg tror aldri programmet vil bli slakta, man kan være kritisk, men jeg tror aldri det vil bli slakta. Det er så godt. (veileder)

Som dette sitatet illustrerer, reflekterte noen veiledere også rundt at prosjektene skulle evalueres i ettertid, uten at dette beskrives som et motiv for å delta.

iii) Ville utgjøre en forskjell

Et siste motiv som går igjen blant veiledere i begge prosjektene, er et *ønske om å utgjøre en forskjell.* Selv om dette ikke ble eksplisitt løftet av særlig mange veiledere når de ble spurt om hva som motiverte dem til å si ja, kommer det tydelig fram i en rekke samtaler at dette var et underliggende motiv for flere. Flere var bekymret for den vanskelige situasjonen foreldre på mottak og foreldre som er bekymret for ungdommene sine er i, kombinert med en tro på at veiledning og de som veiledere kunne bidra til å gjøre situasjonen bedre. Som en veileder uttrykte det: «Du er jo den gleden de (foreldrene) får». Dette ønsket om å utgjøre en forskjell kom også til uttrykk ved at flere veiledere engasjerte seg utover det ICDP krever. Noen veiledere hadde kontakt med foreldre som deltok i veiledningen via telefon og/eller sms. Dette kunne være av praktiske hensyn, for å minne om hjemmeoppgaver og oppmøtetidspunkt, men denne kanalen ble også brukt av flere foreldre til å konsultere veiledere om andre utfordringer i hverdagen.

Veileder: I etterkant av møtene så har de sendt meg mange spørsmål. Hva de kan gjøre i ulike situasjoner etc, til min mobil. Jeg ringte dem ofte opp. Det var ofte ikke nok med en sms. Jeg oversatte alle oppgavene til [deres språk] fordi noen ikke forsto innholdet.

Intervjuer: Hva synes du om at det ble slik ekstra arbeid utenfor selve ICDP-gruppen?

Veileder: Jeg tok også kontakt. Sendte alle en sms «ikke glem at det er kurs i morgen». Jeg tror det er viktig. Jeg har erfaring på at det ofte er sånn at det er noen som sier de har glemt leksa. Da er det ingen unnskyldninger når de har kontaktet meg. Jeg fulgte nok kanskje opp denne gruppa spesielt mye fordi de har større bekymringer enn andre foreldregrupper jeg har hatt. De vet ikke hva slags framtid som venter dem.

Som dette utdraget fra en samtale med en veileder som gjennomførte veiledning på et asylmottak illustrerer, var ekstra kontakt en strategi som ga resultater både i form av oppmøte, gjennomføring av oppgaver og økt tillit. Men det reflekterer også en form for personlig engasjement som strekker seg utover det man er pålagt som veileder. Det er eksempler på veiledere som strekker seg enda lenger for å hjelpe foreldrene de blir kjent med i gruppene. Det var for eksempel veiledere i radikaliseringspiloten som bisto

foreldre i kontakt med barnevern og skole. Men som vi skal komme tilbake til, var det stor variasjon i hvor nær relasjon veiledere ønsket å ha og fikk med foreldre de veiledet.

Når veilederne skulle beskrive hvor ønsket om å hjelpe og utgjøre en forskjell kommer fra, er det, på tvers av de to pilotene, flere som viser til egne erfaringer som ny i Norge, og mangel på hjelp i krevende faser i foreldreskapet. For veiledere i mottakspiloten kunne det være egen boerfaring fra mottak som var avgjørende, de har selv kjent på kroppen hvordan det er å leve i og oppdra barn på et asylmottak. For veiledere i radikaliseringspiloten knyttes ønsket om å bistå i stor grad til erfaring med å være minoritet, ny i et land og oppdra barn i krysningen mellom to kulturer. Her er et eksempel:

> Dette hang sammen med at jeg kom som flyktning selv som alenemor til Norge, med (flere) barn å forsørge. Jeg visste ingenting. Kunne ingenting om Norge og regler og sånn. Jeg visste hvordan jeg skulle oppdra barna mine, men kunne ikke kulturkoder i Norge. Jeg visste ikke om det. Jeg fikk liksom en forklaring på hva dette skulle handle om og da sa jeg at ja, det er jeg interessert i, for jeg vet hvor usikker jeg var når jeg kom hit til Norge. Og jeg skulle ønske at jeg kunne hatt et sånt tilbud selv når jeg kom hit. Men det fikk jeg ikke. Men det vil være en glede for meg å kunne hjelpe andre i samme situasjon å få det. Derfor ble jeg med. (veileder)

Det er likhetstrekk mellom motivet «tro på prosjektet» og dette, likevel er det et skille mellom å engasjere seg fordi man har tro på ICDP, og å engasjere seg fordi man har et ønske om å hjelpe foreldre. Alle veiledere vektla ikke ett av disse tre motivene, mens andre oppga samtlige. Ser man intervjuene med veiledere under ett, var hovedmotivasjonene for å bli med i prosjektet altså i) ønske om relevant erfaring, ii) tro på ICDP, og iii) et ønske om å utgjøre en forskjell.

Hva var veiledernes mål, og ble de nådd?

I intervjuene med veiledere ønsket vi også å få innsikt i hva de anså som målet med veiledningen og hvordan de vurderte måloppnåelse. Her var det ganske tydelige forskjeller mellom de to pilotene. Dette reflekterer at den ene piloten ble oppfattet å ha ett overordnet siktemål: å forebygge radikalisering, mens piloten på mottak ikke på samme måte var utviklet rundt én konkret målsetning (se kapittel 4).

Selv om det, som presentert i kapittel 4, var utfordrende å rekruttere foreldre som var bekymret for at ungdommene deres var på vei inn i ekstremistiske miljøer, beskriver flertallet av veiledere i radikaliseringspiloten målet som forebygging av radikalisering.

Hvordan vurderer de så måloppnåelse? Samtlige veiledere mener at man ikke klarte å treffe målgruppen, dersom man definerer målgruppen strengt: foreldre som er bekymret for at ungdommene deres er på vei inn i ekstreme/radikale miljøer. Samtidig er det refleksjon knyttet til om en slik streng definisjon av målgruppen er hensiktsmessig. Flere veiledere understreker at man i et forebyggende perspektiv må sette inn tiltak

overfor foreldre og ungdom som er i risiko – før problemene utvikler seg. Med det utgangspunktet opplever veiledere i varierende grad at de har bidratt til å forebygge radikalisering. Som en veileder sier: «Målet var å forebygge, og det har vi fått til». Måloppnåelse blir da vurdert basert på at de har gitt foreldre kunnskap om ungdomstid generelt og radikalisering spesielt. Spesielt kunnskap om ungdommers hjerne blir vektlagt av veiledere. I flertallet av gruppene var dette et tema som engasjerte, og veiledere forteller hvordan flere foreldre manglet grunnleggende forståelse av pubertet og ungdomstid. Dette reflekteres også i foreldreintervjuer. En far vi intervjuet ble spurt om å komme med eksempler på hvordan kurset hadde endret hans foreldreskap, og han ordla seg på denne måten:

> Ja, jeg har et eksempel. Jeg har en sønn som er 13 år og før [ICDP-gruppen] hadde vi store problemer med å kommunisere. Men i kurset lærte jeg at barn som er 13 år er liksom mellom barn og voksne. De får hormoner og endrer seg fysisk og psykisk. Og vi har lært at de har en spesiell måte å kommunisere på da. Og det har gjort at jeg har lært meg å tilpasse meg når jeg kommuniserer med han. Noen triks liksom. Det har vært veldig nyttig for meg. (far)

Kunnskap om ungdomstid, ungdoms behov og utvikling blir her understreket som avgjørende for å skape gode relasjoner mellom foreldre og ungdom. Kunnskap om ungdomshjernen og om potensielle farer og risikoer ungdom kan bli utsatt for, er nyttig kunnskap for foreldre, uavhengig av utfordringer og familiens bakgrunn. Som påpekt i kapittel 4.1, ble det også, i tilpasningen av programmet til radikaliseringspiloten, lagt inn at det skulle reflekteres rundt det krysskulturelle – det vil si å ha sin ungdomstid i et land med andre normer og muligheter enn i foreldrenes hjemland. Vi ser både av logger og av intervjumaterialet med veiledere og foreldre at dette er blitt snakket mye om gjennom veiledningssamlingene, og vi skal komme tilbake til dette flere ganger. Her vil vi påpeke at det i denne refleksjonen også er en kunnskapskomponent knyttet til hvordan det er for ungdom å vokse opp med ett bein i foreldrenes hjemlandskultur og ett bein i ulike utgaver av norsk kultur. Foreldrene mangler egne erfaringer med å vokse opp under slike vilkår, og for at foreldre skal bli i stand til å se verden fra ungdommenes ståsted, kan kunnskap om hvordan dette kan arte seg være avgjørende. Enkelte veiledere er opptatt av denne kunnskapen og disse perspektivene, og de synes å ha brukt en god del tid på dette i sine grupper. Her er en veileder som vektlegger dette, og som reflekterer sett fra krysskulturell ungdoms ståsted:

> De (ungdommene) sier at når de er i for eksempel Somalia, der sier de (de som er bosatt i Somalia), hvor er *du* fra? De lengter hjem når de er der. Og hvor er hjemme? Det er *her*. Men de (ungdommene) blir preget av det som skjer rundt, av ordbruken i media. Når de hører begreper som norskpakistansk gjeng… hvilke ord bruker vi voksne? Det har mye å si. Og når de har en debatt på skolen… før var det sånn at

> skolen sa *dere* muslimer, ja men hvem er dere da? Islam og religion definerer ikke deg. Jeg hører på ungdommene at skolene er i ferd med å endre seg, det er blitt bedre, men det er hjemmefra de får det. Ord og begreper... at de er ikke norske, de er arabere, somaliere, de (ungdommene) må passe på vår *kultur*, sier foreldre. Da sliter tredje- og fjerdegenerasjon med hvor de hører hjemme. Og dette kommer i tillegg til alt det andre de går gjennom i ungdomsperioden. (veileder)

Denne veilederen legger vekt på at ungdommer med foreldre og besteforeldre med opprinnelse i et annet land med andre skikker, har en tilleggsutfordring. Ikke bare er hjernen og kroppen i en voldsom utvikling, i tillegg må ungdommene forholde seg til ulike verdisett, normer og skikker. Det er ulike standarder hjemme og ute, mellom familie/slekt og venner/skole/fritidsaktiviteter for hva som er godt, verdifullt og verdt å strebe etter.

Dette må foreldre ha kunnskap om, understreker flere veiledere. Men hvordan dette er tatt opp og vektlagt, har variert med veileders egen bakgrunn, ståsted og perspektiver. Dette skal vi komme tilbake til.

Veiledere har imidlertid til felles at de vektlegger informasjon om hva det vil si å være ungdom generelt, og i Norge i 2016 spesielt, som avgjørende for relasjonen mellom foreldre og deres ungdom. Og verdien av disse relasjonene er altså noe som veiledere reflekterer rundt i lys av målet om forebygging av radikalisering. En veileder ordlegger seg på denne måten:

> Jeg tenker det er fint. Om man har informasjon så ligger kunnskapen der. Ikke det at man skal lete etter tegn og sånn, men at man er der for barna. Ser barnet som menneske og ikke objekt. Det burde være et tilbud for alle. Ikke bare innvandrere. Nordmenn kan bli konvertert, og kristne kan være ekstreme. (veileder)

En slik logikk bygger på at barn og ungdom som blir sett og anerkjent av sine omsorgspersoner er vanskeligere å rekruttere inn i ekstreme miljøer. Flere veiledere viser til det de oppfatter som forbedret omsorgsevne hos foreldrene de veileder. Et eksempel er en mor som ved oppstart ikke klarte å si én positiv ting som sønnen sin, men som i løpet av ukene veiledningen pågikk, gradvis snakket mer og mer positivt om sønnen. Flere veiledere beskriver hvordan foreldre blir tryggere på seg selv og sin omsorgsevne og at de får en voksende erkjennelse av sin egen verdi for barna. Veiledere forteller om foreldre som forstår at de er viktige for barna sine, selv om barna er i ferd med å vokse opp og bli selvstendige.

I radikaliseringspiloten ser vi, oppsummert, at veilederens mål med veiledningen – gitt den målgruppen de fikk, var å få til refleksjon som skulle gjøre foreldre bedre i stand til å ha gode dialoger med sine ungdommer og at foreldre skulle bli tryggere i rollen. Samtidig, at et viktig premiss for å kunne oppnå dette, var å tilføre foreldre kunnskap om ungdomshjernen, om utfordringer ungdom møter i det norske samfunnet – men

også om utfordringer i det flerkulturelle. Dette er kunnskap veiledere mener at de fikk formidlet og som foreldre verdsatte.

Målene med foreldreveiledning i mottak var flere, noe som antakelig er grunnen til at veilederne er mer delt i sine syn. Tre ulike målsettinger dominerer i veiledernes beskrivelser: Veiledningen skal i) gi foreldre en arena for å snakke om foreldrerollen, ii) forbedre foreldrenes omsorgsevner og/eller iii) bidra til integrering.

Veiledere som vektla at ICDP skulle gi foreldre en arena for å snakke om foreldrerollen, understreket at foreldre i asylmottak sjelden har anledning til å fokusere på omsorgsrollen. Rollen som asylsøker er dominerende ved ankomst i Norge, og rollen som omsorgsgiver tas for gitt eller ignoreres. Samtidig befinner foreldre seg i en situasjon der omsorgsoppgavene blir mer krevende. I noen intervjuer ble betydningen av å kunne sitte ned og snakke sammen trukket fram som det aller mest sentrale. En veileder viser til hvordan det grunnleggende er å «gi dem noe positivt», der veiledningens mål er å bidra med «en god opplevelse for deg som forelder, gi deg noe godt». Interessant nok settes dette opp mot behovene til norske foreldre som er med på ICDP-grupper fordi de vil «lære». Foreldre på asylmottak anses å befinne seg i en unntakstilstand, «her møter vi folk i krise – og det fremste vi kan håpe på å oppnå er at de skal bli trygge i rollen». En veileder som argumenterte på en lignende måte understreket at:

> Vi hadde ikke veldig store ambisjoner om at de skulle gå derfra og ha en helt annen måte å være på overfor ungene sine. (veileder)

Ambisjonen er altså å skape en trygg arena for samtale, et hyggelig og oppbyggende møte i det som beskrives som en svart asylhverdag. En annen veileder uttrykte det slik: «det er jo begrenset hva du klarer å ta inn».

Jevnt over beskriver alle veilederne god måloppnåelse i lys av målet om å skape en god arena med vekt lagt på foreldreskap og omsorgsrollen.

Andre veiledere vektla målet om endring i omsorgspraksis som sentralt. Veiledere som vektla dette understreket også gjerne at dette var en universell målsetning med ICDP-veiledning. Veilederne operasjonaliserte dette målet litt ulikt, men å fremme positive og utviklingsfremmende oppfatninger av barnet, og motvirke stigmatiserende og stagnerende oppfatninger (sensitiveringsprinsipp nummer 2) er spesielt tydelig i veiledernes beskrivelser. Her er et eksempel:

> Redefinering av ungene, det er kanskje det viktigste av alt. Det viktigste foreldrene får hjelp til er å se barnet sitt på en annen måte. (...) den redefineringen tror jeg hjelper alle. (veileder)

Hvordan beskriver veilederne måloppnåelse i lys av dette? Det er noe variert, men et flertall av intervjuer og logger viser til eksempler på foreldre som endrer syn på egne barn. Flere understreker små tegn: «det noe med at ICDP er jo ikke med på å revolusjonere, men det er mer de små refleksjonene, de små stikkene liksom, hvorfor man

gjør som man gjør». Endringer beskrives som at foreldre skal «få refleksjoner, hvor man blir bevisst på egen handling». Men flere veiledere reflekterer over om endringene er varige. Som en veileder understreker: «jeg vet jo ikke hva som skjer etter ICDP».

En siste form for målsetting i intervjuer med veiledere, er å bedre integreringen. Veiledere vektlegger da hvordan man som asylsøker ankommer et land der man ikke kjenner normer for barneoppdragelse, ikke kjenner systemet og strukturene rundt barn og unge. Man befinner seg i en sårbar og krevende livssituasjon, der man venter på svar på et grunnleggende og eksistensielt spørsmål: hvordan blir min og mine barns framtid? For å klare å leve gode liv i denne ventetiden og ikke minst etterpå, er det flere som understreker at det er behov for kunnskap om system og om synet på barn, barndom og oppdragerstrategier i Norge. ICDP-veiledningen som ble gjennomført beskrives som ett bidrag i en slik sammenheng.

5.2 Hvorfor bli veiledet?

I en forveiledningsgruppe er det to hovedaktører, de som veileder og de som blir veiledet. Nå skal vi se nærmere på motivene hos de som ble veiledet – foreldrene.

I kapittel 4 ble de ulike foreldregruppene presentert. Hva vet vi om foreldrenes motiver for å bli med i veiledningsgrupper? Vi finner tre hovedmotiver: i) at man ble invitert med av noen man stolte på, ii) et ønske om å få mer informasjon om barneoppdragelse i Norge, og iii) et ønske om hjelp.

Invitert med

Foreldrene i radikaliseringspiloten ble, som presentert i kapittel 4, rekruttert gjennom ulike kanaler. Enkelte foreldre framhever rekrutteringsmetoden som avgjørende for at de valgte å bli med. Dette gjelder særlig de som ble rekruttert av noen de kjente fra før. Noen mente at de ikke ville blitt med dersom de hadde blitt invitert med av noen de ikke kjente, eller dersom de hadde kommet over informasjon selv. Andre mente at problemet snarere lå i at de før invitasjonen kom, ikke hadde fått informasjon om slike tilbud. En informant pekte på at hun ikke var klar over at slike tilbud fantes i Norge.

> Jeg ble glad med en gang jeg fikk vite at det fantes denne muligheten. Vi har sett på TV sånn reklame for sånne kurs i Frankrike og England på en somalisk TV-kanal. Om foreldreveiledningsprogram. Ikke hele kurset på TV da, men reklame for det. Men vi visste ikke at det fantes i Norge. (mor)

Dette sitatet er fra et fokusgruppeintervju i radikaliseringspiloten der gruppa var enige om at det var stor etterspørsel etter veiledning blant ungdomsforeldre. Det ble i dette

intervjuet etterspurt når neste kurs skulle arrangeres, fordi foreldrene hadde en rekke bekjente som også ønsket å delta. Men i den aktuelle kommunen er det ikke gjennomført lignende ICDP-grupper for ungdomsforeldre i etterkant av pilotprosjektet, så etterspørselen er så langt ikke møtt.

Overfor foreldre i asylmottak ble det i rekrutteringen vektlagt at tilbudet var frivillig. Men det var svært få som takket nei. I intervjuer med mottaksansatte blir dette forklart med at tilbud som gjelder barna alltid er populære – fordi foreldre som regel ønsker å gjøre ting som gagner barna. Ingen intervjuer med foreldre på mottak bestrider at tilbudet var frivillig. Men i lys av intervjuene og generell kunnskap om mottakssituasjonen, er det verdt å stille spørsmål ved hvorvidt deltakelse i realiteten *opplevdes* frivillig. Mange foreldre som ble rekruttert var nyankomne, det vil si at de hadde vært kort tid i Norge og kjente systemene dårlig. Som vi kommer tilbake til, bekrefter intervjuer med foreldre at en av få ting de visste om Norge før ankomst, var at det finnes et barnevern «som tar barna fra foreldre som oss». Og flere foreldre oppgir at de ble med fordi det var en mulighet til å lære hvordan de kunne unngå dette skremmende og uforklarlige barnevernet. I enkelte tilfeller ble dette også brukt som rekrutteringsstrategi i mottaket: «dette er kunnskap om hvordan du kan være forelder i Norge for å unngå barnevernet». Gitt den lave systemkunnskapen hos mange av foreldrene, er det sannsynlig at flere opplevde det som en nødvendighet å delta i gruppene. For som flere av veilederne uttrykte, det var flere foreldre som lenge (og kanskje gjennom hele veiledningen) mistenkte dem for å være spioner for barnevernet.

I en vurdering av om ICDP bør tilbys alle foreldre i asylmottak, er spørsmålet om frivillighet høyaktuelt. Et viktig spørsmål er om ICDP-veiledning i mottak i så fall skal være obligatorisk eller frivillig? Her var veilederne uenige. Enkelte mente det var en god idé å inkludere veiledning som en obligatorisk del av det som nyankomne asylsøkere skal gjennom den første tiden i Norge. En forutsetning var da at veiledningen ble presentert på en måte som ikke bidro til mistenkeliggjøring. Andre veiledere mente det var grunnleggende at ICDP er et frivillig tilbud. Spørsmålet som i så fall må vurderes, er hvordan dette kan tilbys på en måte som gjør deltakelse ikke bare frivillig i prinsippet, men også i praksis.

Flere kommuner har, som tidligere nevnt, ICDP som del av introduksjonsprogrammet for nyankomne flyktninger og innvandrere. Foreldreveiledning er ikke pålagt gjennom introduksjonsloven, og lokalt varierer graden av frivillighet. Mens det i enkelte kommuner i praksis er nær obligatorisk å delta, har andre kommuner foreldreveiledning som en form for valgfag.

I radikaliseringspiloten var det flere som vektla rekrutteringen som avgjørende for at de ble med. En de stolte på at ville dem vel, inviterte dem med. I asylpiloten ble det understreket at deltakelse skulle være frivillig. Det er ingen grunn til å betvile at dette ble formidlet til foreldre, vi mener likevel det er grunn til å spørre om deltakelsen i alle sammenhenger var reelt frivillig. Å være i mottak med en uavklart asylsøknad, skaper

en særegen avhengighetssituasjon, der foreldre kan være opptatt av å gjøre det de tror forventes av dem.

Informasjon om barneoppdragelse i Norge

Et annet motiv som er utbredt blant foreldre i begge pilotene, er at de ble med for å tilegne seg mer informasjon om barneoppdragelse i Norge. Det var, slik det framgår i kapittel 4, også i radikaliseringspiloten en tydelig overvekt av foreldre med minoritetsbakgrunn. Og det var blant disse foreldrene flere som oppga ønsket om informasjon som viktig for å bli med, mens dette naturlig nok ikke ble oppgitt av foreldre som selv var født og oppvokst i Norge. En gjennomgang av intervjuene viser at informasjonsmotivet hovedsakelig henger sammen med to faktorer: i) frykt for barnevernet, og ii) nysgjerrighet på ulikhet.

Frykt for barnevernet

Barnevernet tematiseres i svært mange intervjuer og beskrivelser av gjennomføringen av veiledningsgrupper i begge pilotprosjektene. Mange veiledere beskriver hvordan dette opptok mer tid enn de hadde sett for seg, fordi foreldre var svært opptatt av det. Dette poenget styrkes i våre møter med foreldre. Blant minoritetsforeldre med kort botid dreide opptattheten av barnevernet seg om frykt. Dette ble trukket fram som et eksplisitt motiv for å delta av foreldre både på mottak og i piloten som skulle forebygge radikalisering. En historie som går igjen i foreldres beskrivelser av tiden før de ankom Norge, er at de på et tidspunkt på reisen hører fra andre at det i Norge finnes noe som heter barnevern, og at dette barnevernet tar fra deg ungene dine dersom du ikke oppdrar barna på en «norsk måte». En mor som deltok på gruppeveiledning i radikaliseringspiloten fortalte om sin kunnskap om barnevernet før hun ankom Norge:

> Jeg kom til Norge i 2011. Før det var jeg på veien som flyktning, og hørte at det fantes barnevern i Norge. Jeg lurte alltid på hva dette barnevern var. Hvordan ser det ut? Hva er det? Så kommer de på mottaket da, for å møte oss etter at jeg har kommet til Norge. Da ser jeg at det bare er to kvinner. Så jeg tenker OK, det er mennesker. Det er ikke noe mer enn det. Det går mye rykter om barnevern. (mor)

At det går rykter om barnevern blant migranter på vei til Norge, på asylmottakene og i minoritetsmiljøer, ble bekreftet både av foreldre og veiledere. Dette er også dokumentert i tidligere forskning (Paulsen et al. 2015). Flere foreldre anså ICDP som en opplæring i norsk barneoppdragelse som kunne bidra til at de «unngikk barnevernet». Dette ble, som tidligere nevnt, også brukt som bevisst rekrutteringsstrategi i minst ett av mottakene som var med.

Frykten for barnevern beskrives av foreldre som en faktor som gjorde det vanskelig å være foreldre i Norge. Flere beskriver hvordan dette har påvirket deres omsorgspraksis.

Forelder: I fjor [før deltakelse i ICDP] så var det sånn at vi hadde feil informasjon. Vi trodde at om man ikke gir barna alt de ønsker seg, så kommer barnevernet. Det gjør at vi ikke har oppdratt barna våre slik vi ville. For vi var redde for at barna skulle gå til barnevernet da.

Intervjuer: Så det påvirket deres oppdragelse? Redselen?

Forelder: Ja, veldig. Altså vi er veldig forskjellige da. Vi har forskjellig kultur. Vi har grenser om hvordan vi skal oppdra barna våre. Men her fikk vi vite at det ikke er sånn. Her må dere gjøre som barna vil. Hvis ikke så kommer barnevernet. Det var sånn at det kom en norsk dame bort til meg og spurte, hvorfor er det sånn at barna deres... det føles som om de har mer makt enn dere? En norsk dame spurte meg om det. Og det stemmer. For vi har vært slaver for barna våre. Vi tenker at de må få det som de vil, hvis ikke går det utover oss som foreldre. Det var det vi trodde da.

Det tegnes et bilde i dette sitatet og i andre intervjuer, av foreldre som er så redde for barnevernet at de endret sin omsorgspraksis på måter de opplever som feil, fordi de trodde det er slik man må gjøre det i Norge. En typisk forestilling handler om at i Norge settes det ikke grenser for barna, og at foreldre derfor opererer med langt færre og mer utydelige grenser i barneoppdragelsen enn det de ville gjort i hjemlandet. En kombinasjon av lav systemkunnskap (om barnevern) og lav kunnskap om norske normer for barneoppdragelse, bidrar til at (ofte feilaktige) rykter skaper frykt, som igjen påvirker foreldrerollen i negativ retning. For flere av foreldrene var dette den utløsende faktoren for at de takket ja til å være med i en foreldreveiledningsgruppe.

Nysgjerrighet på ulikhet

Et annet motiv for deltakelse nært knyttet til frykten for det ukjente, er nysgjerrighet. Flere foreldre beskriver frykt for barnevernet, uten å knytte dette direkte til egen motivasjon for å delta på ICDP-veiledning. Men lite kunnskap om norske normer for barneoppdragelse, skaper et ønske om å forstå mer om hvordan man ser på barn og grensesetting i Norge. Det skaper nysgjerrighet og undring. En mor uttrykte seg på denne måten:

> Jeg ville være med for å bli kjent med hvordan barneoppdragelse i Norge er. Og nordmenn har sagt at dette gikk de på for å oppdra barna sine. Det var hovedmålet mitt. Jeg var nysgjerrig på om det var sånn at man ikke kunne sette grenser for barn og si nei i Norge. Jeg har fått dette inntrykket. (mor)

ICDP-gruppe ble oppfattet å være en måte å tilegne seg mer kunnskap på. Flere vektla også behov for å diskutere kulturelle forskjeller i barneoppdragelse og få et grep om hva de viktigste skillelinjene mellom hjemlandets og norske normer og norsk kultur består i.

Hjelp til å takle en utfordrende situasjon/ relasjon

Et tredje motiv som oppgis fra foreldre var ønsket om hjelp. Blant foreldre som deltok i piloten som skulle forebygge radikalisering, handlet det om hjelp til å forbedre relasjonen til sin ungdom, mens det for foreldre i mottak handlet om behov for hjelp under omstendighetene de befant seg i på mottaket.

Blant det vi i kapittel 4 omtaler som foreldre i kategori 3 – foreldre som har alvorlige bekymringer for sine ungdommer, var det flere som i hovedsak var motivert av å ville ha en bedre relasjon til dem. Enkelte foreldre oppgir at de har forsøkt å søke hjelp hos barnevernet, men opplevde hjelpen de fikk som kritikkverdig. En forelder opplevde å ikke bli tatt på alvor og trodd om sønnens utfordringer, en annen beskrev kontakten med barnevernet som «en vits». En far beskriver hvordan han søker råd hos barnevernet om hvordan han kan gjenopprette relasjonen til datteren sin, men han får ingen råd han kan bruke. Så hører han om ICDP-piloten for ungdomsforeldre:

> Jeg fikk høre om det via (...). Hun datteren min hadde jeg noen utfordringer med. Når jeg snakket med dem spurte dem (barnevernet) «Hva vil du vi skal gjøre?». Herregud. Hadde jeg visst det så hadde jeg jo gjort det selv. Hun sa at dette kunne hjelpe. Ja, om det kan hjelpe så kaster jeg meg på, jeg. (far)

Graden av utfordringer hos foreldrene som deltok i radikaliseringspiloten varierte, som vist i kapittel 4, og behovene varierte deretter. Noen foreldre hadde behov for hjelp til å komme i kontakt med ungdom som var forsvunnet fra hjemmet og som de hadde mistet kontakten med, andre hadde behov for hjelp til å sette grenser for ungdom med mer vanlige utfordringer. Men for flere av foreldrene var et hovedmotiv for deltakelse at de selv hadde behov for hjelp.

Foreldre i radikaliseringspiloten knyttet behovet for hjelp til relasjonen med sitt barn. Foreldre på mottak knyttet behovet for hjelp til livssituasjonen. Flere foreldre understreket at et asylmottak ikke var en egnet oppvekstarena. Utfordringer som gikk igjen, var det å bo tett på andre mennesker, å leve med begrensede midler og ikke minst usikkerheten for egen framtid, men også bekymringer for slekt og venner som befant seg i utrygge områder i andre deler av verden. Hjelpen de søkte var i mindre grad oppdragertips, men dreide seg i større grad om små og store utfordringer ved mottakslivet: alt fra hvordan komfyren kan fikses slik at det blir mulig å lage mat til barna, til hvordan selve venteperioden kan håndteres og kortes ned. Som vi skal komme tilbake til, var det stor forskjell i hvordan disse mer sammensatte behovene ble møtt.

5.3 Hvordan beskrives endringer?

Selv om opplegget i de to pilotene skilte seg noe fra hverandre i innhold, er det likevel enkelte av de samme elementene foreldre trekker fram fra veiledningene som spesielt lærerike og/eller gode. Fire faktorer vektlegges som spesielt viktige: i) kunnskap om foreldreskap i Norge, ii) positiv grensesetting, iii) se barnet på en positiv måte og iv) muligheten til å møte andre i samme situasjon.

Når foreldre bes om å reflektere over eventuelle endringer i foreldrerolle og omsorgspraksis i etterkant av veiledningen, er det i hovedsak endringer knyttet til disse fire faktorene som beskrives.

Kunnskap om Norge førte til økt trygghet

Som vist var ønsket om mer kunnskap om Norge og foreldreskap i Norge et motiv for flere foreldres deltakelse i disse pilotene – herunder kunnskap om barnevernet. Dette vektlegges også når foreldre forteller om gjennomføringen av veiledningen. Flere foreldre la vekt på at de i sin første tid i Norge var utrygge. Som en mor sa: «i et nytt land er det lett å se andre som fiender». Denne mistilliten, kombinert med frykt og lite kunnskap om barnevernet, beskrives av foreldre som å ha negativ innflytelse på foreldreskapet. Noen foreldre viste til hvordan dette kunne føre til stor usikkerhet: «kanskje jeg gjorde feil når jeg kom til Norge». Når foreldre så bes om å forklare hva de ser som det viktigste de fikk ut av veiledningen, er det nettopp kunnskap om Norge og systemet som trekkes fram, kunnskap om barnevern, om barnehager, om skoler. Om hva som forventes og hvor mye som skal til før en eventuell omsorgsovertakelse blir aktualisert. Denne kunnskapen har gjort dem tryggere i sin foreldrerolle. Flere foreldre beskriver hvordan barna tidligere har spilt på deres frykt og gjort dem utrygge i sin foreldrepraksis:

> Jeg har fire barn, og tre av dem er rolige og fine. Jeg kranglet mye med han siste. Nå har jeg lært triks på hvordan jeg kan takle han. Jeg har lært å se han bedre. Og jeg tør å sette grenser for han. Før var jeg redd for at han skulle melde meg til barnevernet. (mor)

En annen mor beskriver en situasjon som oppsto etter at hun hadde deltatt på ICDP-veiledningen:

> Jeg har en venninne som bor i Oslo, og hun har to barn. Hun ene er 11 år gammel. Og jeg hører jenta si: «du har gjort det og det, jeg skal ringe til barnevernet». Så tenkte jeg «hvordan kan du si det til moren din?». Så jeg sa der og da: «Ring barnevernet, jeg kan være ditt vitne». Hun ringte ikke. Fordi det var bare tull, hun

gjorde moren sint. Og hun vet at moren er redd for barnevernet. Men jeg er ikke redd, og jeg sa: «Ok, ring nå. Jeg er her.» Men hun ringte ikke. (mor)

Beskrivelser av foreldre som er blitt tryggere, er også å finne i veiledernes observasjoner formidlet i logger og intervjuer. Endringene som beskrives handler ikke om en overgang fra fysisk avstraffelse til positiv grensesetting, de handler ofte om foreldre som er blitt trygge på at det er ok i det hele tatt å sette grenser. Denne kunnskapen ga enkelte foreldre en bekreftelse på at deres måte å oppdra barna på, ikke var i konflikt med norske lover og normer. Som en mor sa:

Jeg var en mamma som var så usikker på meg selv. Jeg var redd for at jeg satte for strenge grenser for barna mine. Barna sa hele tiden at jeg var strengere enn alle andre, og jeg var redd for at jeg ikke gjorde det beste for barna mine. Jeg er alene med tre barn og jeg har store problemer fordi jeg er så usikker. Jeg ville ha hjelp. Jeg ville vite hvor streng jeg kunne være. Om jeg gjorde det riktige for barna. Mange ting i kurset var kjent for meg. Men det hjalp meg. Virkelig. Det viktigste var bekreftelsen: du gjør ting riktig. Bekreftelse fra veilederne på at jeg gjør ting rett. (mor)

Foreldre vektlegger altså kunnskap om norske normer for barneoppdragelse, norske systemer rundt barn, og kunnskap om barnevernet. Dette reflekteres også til en viss grad i logger og intervjuer med veiledere, men vektingen av kunnskapsutbyttet er tydeligst i samtalene med foreldre. Samtidig etterspurte flere foreldre mer kunnskap. I et fokusgruppeintervju var det enighet om at de trengte et «barnevernskurs». Og i flere intervjuer ble flere kurs etterlyst fordi de kjente til andre som ønsket og hadde behov for dette, og da spesielt kunnskap om barnevern og hvordan den norske velferdsmodellen er bygget opp rundt barn. Som en mor uttrykte det:

Vi kommer fra en annen verden. Alt er nytt, alt er liksom så stor kulturforskjell. Barna klarer seg egentlig mye fortere fint enn oss voksne. Det som gjelder integrasjon: at vi må følge reglene her i Norge. Så da må vi jo vite hva som er riktig. Det blir mye mindre stress da. Jeg er roligere etter kurset. Jeg har fått svar på spørsmål. (mor)

I intervjuene viser foreldre for eksempel til hvordan de før veiledningen oppfattet foreldresamtaler på skolen som en klage, fordi de var vant til at man kun ble kalt inn til skolen når det var oppstått problemer. Andre framhever at de fikk vite at fritidsaktiviteter fungerer som en viktig sosial arena for barn i Norge, at barn blir bedt om å se voksne i øynene fordi det er et tegn på respekt, og at det er helt normalt at barn overnatter hos sine venner. Ikke å ha kunnskap om barndom i Norge og ikke kjenne normer for norsk barneoppdragelse, gjør det vanskelig å manøvrere i foreldrerollen. Å tilegne seg slik kunnskap, å få mulighet til å stille spørsmål og reflektere rundt forskjellene, vektlegges av foreldre som et viktig resultat av å delta i veiledning.

Den regulerende dialogen førte til bedre samspill

Enkelte foreldre vektlegger råd og tips om grensesetting som viktig lærdom fra veiledningen, de viser til den regulerende dialogen. Enkelte foreldre som deltok hadde ikke barna sine i Norge for øyeblikket, og en far reflekterer rundt hvorvidt det å ha fått veiledning vil endre han som far, på denne måten:

> På en måte må jeg oppgradere oppdragelsen av barna mine. Det vil si at jeg må gi dem mer frihet, men med mer kontroll. Hvordan regulerer man det, det er det som er trikset. (mor)

Når det gjelder nøyaktig hva som er «trikset», er det ikke alltid like åpenbart hva enkelte foreldre mener. Andre er konkrete og beskriver for eksempel hvordan de har fått tips om å sette grenser på en positiv måte.

> Det å sette grenser er veldig viktig. Jeg lærte at hver og en får snakke for seg selv, at man ikke avbryter hverandre. Jeg har lært at jeg må la barna snakke ferdig. Så kan jeg si det jeg mener etter det. Også er det til slutt den voksne som bestemmer. Altså de må vite at jeg bestemmer samtidig som jeg gir dem lov til å uttrykke sine følelser. (mor)

Å gi barnet rom til å komme med sine meninger og følelser, og innsikt i hvordan man selv påvirker barnet i konfliktfylte situasjoner, er noe som ble nevnt av flere, som i dette intervjuet:

> Intervjuer: Ok. Hvordan har dere brukt dette når dere har kommet hjem til ungene deres, kan dere gi noen eksempler på hvordan dere bruker det [dere har lært] i praksis?
>
> Forelder 1: Det er mange eksempler, men først og fremst at vi lærte å bruke en «indre stemme» og komme til barna og snakke med dem. De føler noen ganger at du koker, men du må roe seg ned, justere deg og begynne i et rolig tempo.
>
> Forelder 2: Du får aldri noe av barna dine hvis du begynner å bli sint eller... Sier du det på en rolig måte, da hører de. Og da hører de *alt*.

Videre beskriver flere foreldre hvordan de har gått bort fra å bruke press som strategi for å få barna til gjøre som de vil, for eksempel å gjøre lekser. De forsøker nå i større grad å motivere barnet. De som beskriver disse nye måtene å kommunisere med barnet på, sier at det også er en endring i hjemmet, de forteller at det har blitt roligere, mindre søskenkrangel og færre konflikter. En mor reflekterer rundt hvorfor disse endringene har oppstått og sier at «ingen voksen liker at noen dikterer oss og veileder, eller veileder ja, men ikke press». Flere foreldre beskriver hvordan de aktivt forsøker å se ting ut fra barnets perspektiv på måter de tidligere ikke har gjort.

Kunnskap om den regulerende dialogen, hvordan man kan sette grenser, høre på barna og søke å se ting fra barnets perspektiv, blir løftet fram av foreldre som viktige resultater fra veiledningen. Dette er noe de mener de har tatt med seg inn i sin hverdag, og som har gjort samspillet med barna bedre.

Den emosjonelle dialogen – førte til bedre samspill

Det tredje elementet foreldre vektlegger, er den emosjonelle dialogen. Flere foreldre beskrev hvordan de nå justerer seg til barnet. En far fortalte for eksempel hvordan han har lært mer om «hvordan man kan oppføre seg med barna, og at man må lytte til dem». Han forklarte hvordan han hadde testet ut «still-face» med minstejenta si. Still-face er et eksempel som benyttes som ledd i veiledningen, ved at veiledere viser en film eller dramatiserer hvordan et lite barn reagerer på foreldres ansiktsuttrykk og holdning. Dersom foreldre er aktivt møtende, er barnet fornøyd og pludrende. Dersom foreldre framviser et steinansikt og en avvisende holdning, begynner barnet å gråte. Faren fortalte at han syntes dette var merkelig, men at han så forsøkte det på minstejenta si, og at hennes reaksjoner var akkurat som på filmen. Hun kommuniserte med han når han var smilende og opptatt av henne, og sa tydelig fra når han viste mangel på interesse og snudde seg vekk. Som en annen uttrykte det:

> Jeg hadde aldri visst at jeg måtte faktisk behandle, eller kommunisere med babyer før kurs. Det kurset har gitt meg masse, egentlig. Jeg har lært veldig mye, hva vi skal gjøre med en baby. (far)

Andre igjen fortalte at de i større grad enn før lyttet også til større barn – og hvordan de hadde testet det ut i praksis og tatt dette inn som en del av sin hverdagspraksis. Noen foreldre reflekterer rundt hvordan den emosjonelle dialogen («det nederst på trekanten») er det viktigste, for som en mor sier, «alt begynner fra nederst». En mor beskriver hvordan dette har ført til at de har bedre samspill og har det lettere hjemme.

> Vi lærte å kommunisere med barnet. Vi lærte at liksom, av og til er det vanskelig hjemme ikke sant, vanskelig å snakke med barna. Så kurs hjelper oss å komme i dialog, få de til å åpne seg. For når de er 13 år, eller 10 år, så er puberteten i gang, ikke sant, og da er det hormoner som snakker. Da er det vanskelig å forklare. Og etter kurset fant vi en bedre kommunikasjon. Alt er lettere, roligere. (mor)

Denne beskrivelsen av hjem som er roligere, er noe som går igjen i intervjuer med foreldre som deltok i piloten som skulle forebygge radikalisering. Blant foreldrene på mottak er slike beskrivelser fraværende. Det er åpenbart at utfordringene med å skape et godt samspill og godt miljø i familien påvirkes av sammenhengen foreldre inngår i. Det synliggjøres at omstendighetene i mottaket påvirker foreldreskapet. Dette kan

være en viktig årsak til at foreldre som deltok i mottakspiloten gjennomgående ikke beskriver tilsvarende endringer som foreldre i radikaliseringspiloten.

Møter med andre foreldre ga nettverk og økt trygghet

Et siste element som vektlegges på tvers av gruppene, er at foreldre møtte andre i samme situasjon. Dette førte for det første til en ny trygghet, skapt av en erkjennelse av at man ikke er alene om problemene man kommer opp i med barna sine. For det andre ga det for flere en utvidelse av nettverket – flere fikk nye venner gjennom gruppeveiledningen, slik som en mor som hadde deltatt i radikaliseringspiloten uttrykte det:

> Men vi har blitt venner med alle sammen, etter at kurset er ferdig er vi sammen også, vi feirer bursdager sammen, så vi har blitt veldig gode venner. (mor)

Selv blant foreldre som ikke har møttes i etterkant av gruppeveiledningen, beskrives nettverket av foreldre som en ressurs. For enkelte har dette vært viktigere enn innholdet i veiledningen. Slik som denne faren beskriver:

> Det som er det fine er at som forelder så har du din unge, og han er sånn som han er. Og vennene dine de har sine unger. Men det er sjelden du har venner med samme problemet. Når du møter foreldre med samme utfordringer så er det fint. Men det der. Selve opplegget rundt. Sånn ICDP. Det vet jeg ikke hvor effektivt eller bra i seg selv var. Men det å møte andre, liksom. Det var fint da. Vite at du ikke er alene om det. (far)

Betydningen av fellesskap som oppstår vektlegges også i tidligere evalueringer av ICDP (Hundeide 2008; Tørnes 2007; Prell-Hutmacher 2006). I den svenske offentlige utredningen *Foreldrestöd for alla* (SOU 2008: 131) ble det foretatt en kartlegging av hva slags støtte foreldrene ønsket. Man fant at foreldre ønsket et nettverk de kunne rådføre seg med og diskutere med. Dette var et ønske blant foreldre flest. Foreldrene som har deltatt i pilotene skiller seg på ulike måter fra en «typisk norsk forelder», enten ved at de bor på asylmottak, har minoritetsbakgrunn og kort botid i Norge, eller ved at de strever med store utfordringer med sine ungdommer. Men flere av disse understreker altså et tilsvarende behov for å møte andre foreldre, og da gjerne foreldre som har problemer som ligner deres. Veiledningsgruppen kan ha vært første gangen de er i en samling med foreldre der de representerer gjennomsnittet.

5.4 Møtet mellom veiledere og foreldre

Vi har nå sett veilederes og foreldres beskrivelser av egen motivasjon for å delta i gruppene, hvordan de vurderer målet med veiledningen og hvorvidt veiledningen har innfridd. Veilederståsted og foreldreståsted er behandlet hver for seg. Det er imidlertid liten tvil om at et komplett bilde av gjennomføringen av veiledningsgruppene fordrer at man løfter fram og problematiserer møtet mellom de som veileder og de som blir veiledet. Hvordan fungerte veiledning i grupper i de to pilotene? Oppleves dette ulikt fra foreldreståsted kontra veilederståsted? Hva er likt på tvers av veiledningsgrupper, og hva er forskjellig?

Veilederne leder gruppene, de sitter i førersetet med hovedansvaret for at møtene skal fungere. Vi skal i det følgende se hvordan veiledere på tvers av grupper innenfor de to pilotene reflekterer ulikt over relasjoner og gruppedynamikk, egen rolle i dette samspillet og hvordan de håndterer relasjoner som «lugger».

Med utgangspunkt i intervjudata fra veiledere og foreldre kan vi på et overordnet nivå konkludere med at gruppeveiledning som metode har fungert godt. Samtlige grupper beskrives som fine eller gode på måter som har ført til positive endringer, lik de vi har beskrevet. Det er også forholdsvis bred enighet om at gruppeveiledning som metode har vært et godt valg i møte med disse foreldremålgruppene. Blant veiledere som har møtt foreldre med tøffere utfordringer enn gjennomsnittet i utvalget, problematiseres imidlertid forholdet mellom individ- og gruppeveiledning, og det uttrykkes behov for å supplere gruppeveiledningen med andre tilpassede opplegg. I enkelte grupper har også foreldre fått individuell oppfølging i det kommunale hjelpeapparatet, men dette synes mest å være et resultat av veiledernes vurderinger og kjennskap til kommunens tilbud for øvrig.

I veilederintervjuer der vi har spurt om det i forarbeidene til prosjektet ble utviklet rutiner for varsling dersom man kom over foreldre som trengte ekstra hjelp, barn som var utsatt for omsorgssvikt eller situasjoner der liv og sikkerhet sto i fare, var det ingen som kunne vise til slike rutiner. Det ble imidlertid gjennomgående understreket at rutiner for taushetsplikt og opplysningsplikt også gjelder slike oppdrag. I lys av det noe haltende samarbeidet mellom kommune, mottak og veiledere i prøveprosjektene, er dette noe å ta med seg videre i en eventuell utvidelse av disse prosjektene.

Hvis vi så ser oss tilbake og inn i gruppen, beskriver veiledere og foreldre gjennomgående stemningen i gruppene på måter vi vil oppsummere som «god». Likevel framkommer til dels store forskjeller når veiledere blir spurt om å beskrive gruppene og dynamikken mer i detalj.

For å strukturere analysen av dynamikker og relasjoner i veiledningsgruppene, har vi valgt å definere tre ulike *idealtypiske relasjoner*. Idealtype er en analytisk konstruksjon som brukes i samfunnsvitenskapen. En idealtype er basert på typiske egenskaper ved et sosialt fenomen, egenskaper som skiller en utgave av et sosialt fenomen fra en

annen. Slik bidrar definisjon av idealtyper basert på empiriske data til å synliggjøre og begrepsfeste forskjeller som synliggjøres i et empirisk materiale (jf. Widerberg 2001, s. 123–125). Idealtyper er utviklet basert på et empirisk materiale, men de er ikke beskrivelser av virkeligheten. De er analytiske verktøy som kan bidra til å løfte fram forskjeller og hva disse handler om.

De idealtypiske relasjonene vi har definert er basert på faktiske relasjoner i veiledningsgrupper i de to pilotene, slik disse er formidlet til oss i intervjuene med veiledere. Men idealtypene er ikke beskrivelser eller karakteristikker av gruppers fungering som sådan. I de fleste gruppene ville man antakelig kunne finne eksempler på samtlige idealtypiske relasjoner. Vårt utgangspunkt for å definere de idealtypiske relasjonene er forskjeller i veilederes beskrivelser på tre punkter:

1. Hvordan gruppen beskrives.
2. Hvordan gruppedeltakere som utfordrer veiledere beskrives.
3. Hvordan forholdet mellom foreldre og veiledere både i og utenfor selve gruppesettingen beskrives.

Med utgangspunkt i variasjoner rundt disse tre forholdene identifiserer vi tre idealtypiske relasjoner, som vi har valgt å gi betegnelsene: *nærhetsrelasjonen, proffrelasjonen* og *streverelasjonen*. Vi vil under gi en kort presentasjon av de tre idealtypiske relasjonene, bygget på eksempler i beskrivelser av relasjoner i grupper som ble gjennomført i radikaliseringspilot og mottakspilot.

Nærhetsrelasjonen

Nærhetsrelasjonen er preget av emosjoner og omsorg. Når veileder beskriver foreldre i gruppen, er det utelukkende i positive ordelag. Veileder i nærhetsrelasjonen beskriver gode foreldre, men krevende livssituasjoner. Superlativene dominerer når det vises til gruppen av foreldre de har møtt, for eksempel slik: «Jeg blir alltid så ydmyk når jeg tenker på det de la i gruppene.» «De imponerte meg» og «Gruppa var ivrig, smilende og nikkende».

Når veileder i nærhetsrelasjonen beskriver utfordrende foreldre i gruppen, som for eksempel foreldre som tar mye plass, er ufin mot andre foreldre, ikke gjør hjemmearbeidet eller på andre måter påvirker gruppen i negativ retning, ses dette på som en ekstra utfordring. Veileder reflekterer over *hvorfor* denne forelderen er krevende, og beskriver gjerne disse som foreldre med ekstra store behov for å bli møtt, sett og anerkjent. Under følger et forkortet utdrag fra intervju med en veileder, som illustrerer denne tilnærmingen:

Veileder: Vi fikk en som var veldig traumatisert og deprimert (...)

Intervjuer: En som var veldig prega?

Veileder: Ja. Han dominerte gruppa litt, så vi måtte passe ekstra på at alle ble hørt. Også unngikk han å møte opp, så vi måtte hente han (...). Du skjønte at det var en mann som sleit og vi ønsket å hjelpe, du blir jo engasjert i gruppa di.

Intervjuer: Nådde dere fram til han?

Veileder: Ja, vi gjorde faktisk det. Vi trodde jo ikke det, men den siste dagen så sa han at han kunne tenke seg et nytt kurs. I starten så han bare problemer, men etter hvert løsninger. Han kom og takket oss på slutten, og sa at vi hadde åpna øynene hans og at han hadde lyst til å ta en gruppe til. *Det* var den største seieren.

Dette er et eksempel på hvordan utfordrende deltakere beskrives i det vi har kalt nærhetsrelasjonen. Dominerende foreldre som tar mye plass er en utfordring som går igjen i flere beskrivelser av grupper, men måten slike foreldre omtales på, er forskjellig. I nærhetsrelasjonen beskrives slike foreldre som spesielt motiverende, dette handler om at veiledere mener denne moren eller faren har spesielt store utfordringer og derfor også spesielt store behov for å bli møtt, noe veilederen gjerne vil få til. Dette kommer for eksempel til uttrykk når en veileder karakteriserer en krevende og dominerende far som endret seg i løpet av veiledningen, som «lykkepunktet vårt». Hvordan gjøres dette? En veileder beskriver det slik: «Det gjelder å *møte* de man treffer, se dem. Ikke definerende.»

I nærhetsrelasjonen er måten veileder og foreldre – der vi har snakket med disse – beskriver hverandre på, som i et nytt vennskap. Ofte er det også kontakt mellom veileder og foreldre utenfor selve veiledningsmøtene. Veileder er ekstra tilgjengelig og gir foreldre sitt mobilnummer, slik at de har noen å rette spørsmål til. I den grad en slik kontakt brukes for å stille spørsmål om andre ting eller be om hjelp til mer praktiske ting som ligger utenfor foreldreveiledningen, beskriver veileder dette som en tillitserklæring.

Veileder i nærhetsrelasjonen er ofte, men ikke nødvendigvis, motivert av egne erfaringer som forelder, og bruker aktivt egne erfaringer – også negative erfaringer – i møte med foreldre.

Proffrelasjonen

Veileder i proffrelasjonen beskriver også foreldre i positive termer. Men veileder ordlegger seg på en annen måte enn veileder i nærhetsrelasjonen, ved at tilnærmingen er mer analytisk og profesjonalisert. Foreldre kan for eksempel beskrives som: «foreldre med

krevende problematikk» som må møtes på en respektfull måte. En veileder uttrykte seg slik om å møte foreldre:

> Vi ser at det aller viktigste vi gjør er å skape en følelse av individuell tilhørighet, individuell respekt. Ikke sammenligning, men ydmykhet i forhold til at alle lever i forskjellige virkeligheter. Det er en grunn til at folk har det som de har det. Og når vi skaper det rommet en av de aller første gangene, helst aller første gang, så gjør det veldig mye med gruppa. (veileder)

Som i nærhetsrelasjonen er det en aktiv refleksjon fra veileder knyttet til å forstå foreldre og deres situasjon, ikke definere dem. Men i proffrelasjonen er det også, som sitatet ovenfor illustrerer, en aktiv refleksjon rundt hvordan man som veileder påvirker relasjonen. Et annet eksempel på dette er en veileders beskrivelse av det første møtet i foreldreveiledningen. Veilederparet besto i dette tilfellet av en med minoritets- og en med majoritetsbakgrunn. De to var blitt enige om at den minoritetsspråklige i all hovedsak skulle ha ansvaret for å gjennomføre dette første møtet, veileder med majoritetsbakgrunn skulle holde seg i bakgrunnen. Det beskrives så hvordan foreldrene som deltok ankom rommet og plasserte seg langt unna de to veilederne, flere med ytterjakkene på. Veileder forteller at de nokså umiddelbart snakket seg imellom om hva som var årsaken, og kom til at det kunne ha sammenheng med usikkerhet overfor veileder med majoritetsbakgrunn. Hvordan kunne det håndteres? Veilederparet valgte å gi majoritetsveileder en mer framtredende plass i dette første møtet, slik at foreldrene skulle få sjansen til å bli litt kjent med og kunne utvikle et forhold til henne helt fra starten av. Veileder med majoritetsbakgrunn måtte tre ut av rollen som tilbaketrukket og dermed som potensielt fremmed og mystisk, hun måtte *inn i* relasjonen mellom foreldre og veiledere. Og det ble, basert på den refleksjonen, gjort en endring i opplegget underveis i første møte.

I proffrelasjonen beskrives også ekstra utfordrende foreldre. Men der veileder i nærhetsrelasjonen beskriver en man «blir engasjert i», beskriver veileder i proffrelasjonen en utfordring som må håndteres. I beskrivelser av utfordrende deltakere er det i proffrelasjonen en bevissthet om ikke å definere og sammenligne:

> Det (ville) vært helt naturlig for meg å si det høyt, at: «du har din måte å gjøre det på, (sier navn) har sin måte å gjøre det på». For meg er det veldig viktig at (deltakere) kjenner at det er helt ok at (deltakere) har helt forskjellig form, at (deltakere) har forskjellig historie og forskjellig temperament «og alt det der» (...) og «vi har hver vår måte...» og så videre. Det blir så urettferdig for mennesker, eller uetisk for mennesker, å kjenne at: «Du burde prøve å være så stille som henne» eller «hun burde prøve å snakke så mye som deg». (veileder)

Utfordrende foreldre beskrives i proffrelasjonen som foreldre som med sin bakgrunn og sin «bagasje» har et spesielt utgangspunkt, som ikke kan eller skal sammenlignes med de øvriges. Det er mindre relevant hvorfor en forelder er utfordrende, og mer relevant at dette må anerkjennes og respekteres der og da, og det må håndteres i veiledningsgruppen – slik at den fungerer som gruppe. I proffrelasjonen vektlegger veileder aktive grep, som å fordele taletid og strukturere deltakernes og veilederes taletid, slik at alle slipper til. I proffrelasjonen er veileder åpen om at foreldre ikke skal definere hverandre og gjøre sammenligninger seg imellom. Krevende foreldre beskrives i proffrelasjonen ikke som ekstra viktige å nå ut til, men som en faktor som gjør at man må være bevisst på hvordan man strukturerer opplegget i gruppen, slik at alle foreldre får noe ut av møtene.

I den grad veileder i proffrelasjonen har kontakt med foreldre utenfor gruppesettingen, er det gjennom formelle kanaler – som at de melder om utfordringer til mottaket eller gjennom å sluse foreldre med behov inn i det kommunale tjenesteapparatet. Dette beskrives som en selvfølgelig del av oppdraget, og ikke som et spesielt engasjement for den enkelte.

Streverelasjonen

Streverelasjonen lugger, her er det noe som butter. Men veileder i streverelasjonen kommer ikke til klarhet i hva det er som gjør at det butter. Utfordringer beskrives som at foreldre ikke møter, de gjør ikke hjemmeoppgavene, de åpner seg ikke og deler ikke erfaringer og problemer, medveileder hører ikke hva veileder sier/forstår ikke hva veileder mener. Veileder i streverelasjonen har de beste intensjoner og vil vel, men sliter med krevende og utforutsette situasjoner. En veileder beskrev gruppeveiledningen på denne måten:

> Noen av deltakerne ble ustabile. At de ikke kom. De finner ikke roen med å være der. En mann (...) forsvant fra mottaket. Det betyr kanskje at han var i en sårbar situasjon. Det er ikke så lett å håndtere. Vi synes ikke det var enkelt. Vi opplevde at han hadde hodet sitt et annet sted. (veileder)

Veileder i streverelasjonen beskriver i hovedsak foreldre i positive ordelag, men i beskrivelser av foreldre som har vært utfordrende, dominerer det negative, som at en forelder var «dominerende og belærende», «tok opp mye plass». Eller:

> Jeg hadde noen ganger lyst til å slå han i hodet med noe hardt, men nå er ikke jeg voldelig da. Vi fikk aldri svar på det vi spurte om. (veileder)

Veileder i streverelasjonen tenderer i noen sammenhenger til å beskrive foreldre som en gruppe, som for eksempel denne gruppen foreldre i et mottak som beskrives som mest opptatt av levestandarden på mottaket – noe veileder beskriver som en avsporing:

De måtte jo få snakke om det, men vi måtte dra fokus tilbake, man er foreldre uansett hvor man bor, og det skal vi ha fokus på nå. Hvor mye skulle de få sitte og klage? (veileder)

De er ikke snille med hverandre innen kulturen. Det er hemmende for ungdoms utvikling. (veileder)

De ønsket nok veldig å identifisere seg med den vestlige verden. (veileder)

I streverelasjonen utfordres veileder på måter som beskrives som slitsomt, som avsporinger, som hinder. Beskrivelsene omfatter at foreldre som er kilde til dette, gjerne defineres ved å sammenlignes med andre foreldre som beskrives positivt.

I streverelasjonen gir forklaringer som lanseres på hvorfor relasjoner ikke fungerer liten forståelse av hva det er som butter, og forklaringene bidrar heller ikke til at relasjonen endres underveis i veiledningen. Den vedvarer.

Veileder i streverelasjonen har liten eller ingen kontakt med foreldre utenfor veiledningsmøtene. I den grad man har slik kontakt, er det fordi man treffes tilfeldig. Dette omtales som hyggelig, men nærmere kontakt utenfor gruppen beskrives også som ubehagelig. Veileder i streverelasjonen har distanse.

5.5 Makt til å definere og anerkjenne

Vi har, basert på empiri fra veilederintervjuer, definert tre idealtypiske relasjoner. Vi har sett at de bygger på ulike tilnærminger fra veileders side, ulike beskrivelser av individer, grupper og relasjoner, ulike forståelsesrammer. Et hovedskille mellom nærhetsrelasjonen og proffrelasjonen på den ene siden og streverelasjonen på den andre, er i) i hvor stor grad veilederen reflekterer over sin egen innvirkning, og ii) om de i møte med foreldre i hovedsak definerer dem eller anerkjenner dem.

Anerkjennelse slik det her forstås, betegner en relasjon der man bestreber seg på å forstå den andres perspektiv på måter som skaper likeverdighet i relasjonen. Man bekrefter den andres oppfatning av virkeligheten som gyldig og har en åpenhet for sider ved den andres forståelse også når denne er svært avvikende fra ens egen. Den norske pedagogen Berit Bae mener at anerkjennelse innebærer at jeg lar den andre få være ekspert på sin egen opplevelse (Bae 1992). Det betyr for eksempel at man alltid skal ta seg tid til å høre hva en person har å si før man kommer med sin respons. Kontrasten til anerkjennelse er å definere den andre ut fra sine egne perspektiver.

Det som kjennetegner streverelasjonen er en tilnærming til foreldrene som er definerende. Med dette menes at veileder i beskrivelser av foreldre bruker sitt eget ståsted som utgangspunkt i sin tilnærming til den andre, noe som etablerer en avstand mel-

lom meg og deg, oss og dem. Foreldre forstås gjerne som del av en kultur eller gruppe, ikke som individer og aktører. Dette kommer til syne ikke bare i negative beskrivelser av «andre», men også i positive omtaler av enhetlige grupper. Eksempler på positive, men definerende beskrivelser av grupper, er for eksempel at «jeg har vært overrasket over at de er så begeistret over den vestlige kulturen».

Foreldre som beskrives som å skille seg ut ved at de står nærmere veileders eget utgangspunkt, beskrives også gjerne som gode/bedre foreldre. For eksempel ble det vist til en forelder med høy utdanning og god forståelse for veilederens resonnementer slik: «han var nok en veldig god barnefar».

Når forskjeller mellom å definere og å anerkjenne framstår ekstra tydelige i disse to pilotprosjektene, kan det ha sammenheng med at det i flere grupper er to veiledere med majoritetsbakgrunn som møter en gruppe der det utelukkende er foreldre med minoritetsbakgrunn – og ikke bare det, men også mange som akkurat har ankommet Norge, eller har bodd her i relativt kort tid.

I mottakspiloten skulle det, som forklart i kapittel 4, snakkes om kultur. Minoritetsversjonen av ICDP ble lagt til grunn, og der vektlegges dette. I tillegg skulle det, basert på erfaringer fra forrige gang ICDP ble prøvd ut i asylmottak, eksplisitt snakkes om kjønnsroller. Hensikten var dels å beskrive, dels å diskutere, dels å bidra til dialog og refleksjon rundt hva foreldrene ønsket at familien skulle ha med seg fra «sin kultur» og hva de ønsker å ta til seg fra det «norske». Dette siste skulle også, som vi har sett i kapittel 4.1, tematiseres i radikaliseringsprosjektet.

I en streverelasjon ble dette krevende. Flere veiledere beskriver hvordan provokasjon brukes som strategi for å få til diskusjoner i grupper når det oppleves som at foreldre ikke åpner seg og deler erfaringer.

> Vi tøyde nok grensene for å få hull på ting. Vi provoserte dem litt med vår kunnskap om deres kultur. Mennene de har regler, men kvinnene de er mer villige til å snakke. (veileder)

I enkelte tilfeller utløses diskusjoner av at foreldre tar opp forhold i det norske samfunnet som de er provosert over, men i flere tilfeller er det også veiledere som tar opp spørsmål de antar at vil provosere foreldre, for «å tøye grenser». Dette kan for eksempel være at kvinner er lettkledde, at det er vanlig med skilsmisse i Norge, og hvordan foreldre ville reagere hvis sønn eller datter ønsket å gifte seg med en som var norsk. Gruppen beskrives av veiledere som en arena der provokasjoner kan behandles i trygge former, slik at foreldre blir bedre i stand til å håndtere slike spørsmål i hverdagslivet. En veileder beskriver en mor som var vestlig kledd, og der flere av fedrene i gruppen beskrives som «redde for det norske». Mor beskrives svært positivt, blant annet fordi «hun er bra for toleransegrensa» til fedre i gruppen. Når det så beskrives hvordan dette ikke synes å ha bidratt til dialog, men snarere til konfrontasjon, der fedre ga tydelig uttrykk

for hva *de* mente, er ikke spørsmålet hvorvidt dette var en strategi som fungerte, men heller en beskrivelse av hvordan disse mennene ser på kvinner:

> Men kanskje var det hun som var årsak til at det ble sprekker i fasaden. Hun provoserte dem veldig. [Men] det er deilig å se når noen av kvinnene blir tøffe. (veileder)

Målet når en provokasjonsstrategi tas i bruk av veileder, kan være at foreldre gjennom å utfordres på kulturforskjeller kan provoseres til åpenhet (at foreldre sier hva de *egentlig* mener). Det beskrives nemlig flere situasjoner der veileder mener foreldre ikke sier det veileder forventer at de egentlig mener: «uansett hvordan vi prøvde, så ble det politisk korrekte og ulne svar.» Dersom man får til en avsløring av hva foreldre *egentlig* mener, mener man så at det kan danne utgangspunkt for tøff debatt, ettertanke og endring på måter som styrker den enkeltes integrering i Norge og det norske. Et eksempel fra en gruppe der provokasjonsstrategien er forsøkt, vitner om en slik forståelse. Veileder beskriver hvordan de strevde med å få i gang diskusjoner om norsk kultur og foreldres syn på at barna deres skulle vokse opp i Norge. Det forsøkes ulike strategier for å få dette til, men inntrykket som beskrives, er at gruppen «prater mest rundt grøten», og dermed velges følgende strategi:

> Vi spurte dem rett ut. Dersom hun [datteren] kommer hjem og har fått kjæreste som er norsk, hva gjør dere da. De svarte bare «viktig med integrering». Fikk ikke noe, liksom. Der er de usikre. Jeg tror de tenkte «hva er nå politisk korrekt å si»? Oisann, nå må vi tenke oss litt om. Kanskje de da reflekterte litt rundt at vi var flere i gruppa. En familie var kristne og de andre muslimer. Jeg vet ikke jeg. Men dette var vanskelig for dem. (veilder)

Det er særlig i grupper med to veiledere med majoritetsbakgrunn og foreldre med minoritetsbakgrunn det fortelles om slike konfrontasjonsteknikker når kulturforskjeller skal tas tak i.

Vi vet ikke hvordan dynamikken er i veiledningsgrupper der både veiledere og foreldre har majoritetsbakgrunn, den eneste gruppen i de to prosjektene vi har studert der det var et flertall i veiledningsgruppen med majoritetsbakgrunn, var i gruppen med ansatte i institusjoner for enslige mindreårige. Dette blir en noe annen setting, der veiledere vektlegger deltakernes faglige utgangspunkt, og hadde forventninger i forkant av gruppeveiledningen knyttet til dette.

Det er sannsynlig at streverelasjoner også vil kunne forekomme hyppig i grupper der veileder og de som blir veiledet har ulik sosial klassebakgrunn. Men det blir likevel ekstra tydelig her, i møter mellom veiledere som representerer majoriteten og foreldre med minoritetsbakgrunn. Denne dynamikken forsterkes sannsynligvis av at et ekstra element ligger til grunn for veiledningen – målet om integrering. Provokasjonsstrategien har feste i en definisjon av aktuelle mødre eller fedre basert på oppfatninger det enten antas at de har eller uttalelser foreldre har kommet med i gruppen, og et

påfølgende mål om å endre tilnærmingen til moren eller faren veileder inngår i relasjon med. En endring som forstås som nødvendig, en holdningsendring, som vil gjøre det enklere for vedkommende å være foreldre i det norske samfunnet.

Vender man blikket og ser dette ønsket om konfrontasjon fulgt av endring fra foreldreståsted, beskrives dette som en tilnærming som ikke anerkjenner foreldres utgangspunkt. Det vil si en tilnærming som ikke tar hensyn til at foreldre som kommer til Norge har et levd liv det ikke er mulig å slette sporene av i det øyeblikket de krysser grensen til Norge. En forelder svarte slik når han ble spurt om hvordan han hadde opplevd diskusjonene i veiledningsgruppen; som en likeverdig dialog og refleksjon om forskjeller mellom kulturer, eller som en opplæring i norsk barneoppdragelse:

Forelder: Altså, kanskje i det ytre [er det en likeverdig dialog om forskjeller], når du ser på den og vi ser på den. Vi stiller spørsmål og diskuterer (...) det er ikke det at «vi skal være sånn», men innerst inne så er poenget «det er sånn». Til slutt. For det er det vi forstår til slutt..

Forsker: At dere skal bli «norske»?

Forelder: Ja, på en måte. Men på det ytre: nei. For det blir jo løftet fram en masse ting, altså vi diskuterer masse ting. Alt mellom himmel og jord.

Forsker: Det er interessant.

Forelder: Jeg synes det må være en reformatering eller reprogrammering av det programmet på en måte. Helt på nytt. Spesielt det med ungene. Lærerne, altså de som underviser, de gir oss informasjon. Men det er viktig å huske at du ikke kan slette et helt liv eller sin personlighet.

Denne faren er eksempel på en foreldre som opplever forventninger om at han skal endre på sine holdninger, slette et helt liv eller personlighet idet han krysser grensa til Norge. Det ble ikke sagt direkte, men han opplevde at det var det veilederne *egentlig* mente.

Ser vi, i slike eksempler, foreldretilnærming og veiledertilnærming opp mot hverandre, beskrives en gjensidig forventning om hva den andre *egentlig* mener. Hos veileder er det en forventning om å møte konservative holdninger, hos foreldre er det et inntrykk at veileder forsøker å få til en reprogrammering av holdninger. Det man som foreldre har ansett som riktig, skal legges vekk og erstattes med det som er riktig i norsk barneoppdragelse. Faren som snakker i dette intervjuet mener en slik total reprogrammering er helt umulig. En del veiledere som selv har minoritetsbakgrunn og en gang var nye i Norge, snakker om tilsvarende forventninger om å bli norsk og glemme det gamle, og problemer med å møte disse forventningene. En veileder med

minoritetsbakgrunn, som har jobbet med ICDP i mange år, illustrerer dette med et eksempel fra en sosial samling på jobben, der det lir utpå kveld og kollegaene utfordrer:

> De (kollegaene) sa til meg: Hvis det kommer en norsk mann med datteren din, hva gjør du da? Det er et vanskelig spørsmål. Jeg hadde aldri tenkt på det, så hva skal jeg svare? Hvis jeg sier nei det får hun ikke lov til... det er uaktuelt... jeg jobber jo på (beskriver arbeidsplass) og er ICDP-veileder og... men jeg har samtidig med meg en ryggsekk. Slik er det med alle som har minoritetsbakgrunn, de har en ryggsekk. Jeg har også en ryggsekk, og det kommer fram når jeg får slike spørsmål. Det som er fint med (sier fornavnet til medveileder), det er at hun bruker brillene våre til å se på oss som er innvandrere. Du må bruke våre briller til å se på oss. Hvis jeg gjør noe feil, så må du gi meg en sjanse og gi meg tid. (veileder med minoritetsbakgrunn)

Veilederen med minoritetsbakgrunn beskriver gjennom dette eksempelet hvordan kollegaer konfronterer, kanskje forsøker å provosere, på samme måte som enkelte veiledere beskriver at de konfronterer foreldre i veiledningsgruppen. Og hvordan denne veilederen ikke vet hvordan dette best kan håndteres: alle andre svar enn «det er helt greit», fungerer dårlig kombinert med rollen som foreldreveileder. Samtidig har veilederen gjennom oppvekst og ungdomstid i hjemlandet lært hva som er rett og hva som er feil svar på dette spørsmålet. Dette er med i «ryggsekken» og lar seg ikke enkelt slette fra bevisstheten. Dette er krevende. Når vedkommende så blir møtt av en som forsøker å se utfordringer fra samme ståsted (medveileder) i stedet for fra sitt eget, oppstår noe som beskrives positivt, det utdypes ikke hva, men i det å «gi meg en sjanse» ligger det muligheter for å kunne reflektere uten å måtte konkludere med én gang.

Denne veilederen beskriver også det vi har begrepsfestet som en proffrelasjon eller nærhetsrelasjon når det vises til forholdet til medveileder. Dermed beskrives også et svært viktig poeng som gjennom ICDP-veiledning skal formidles til foreldre: at foreldre skal søke å innta barnas ståsted for å kunne inngå i en god relasjon med dem.

Når dette *ikke* legges til grunn i det vi har begrepsfestet som streverelasjonen i møter mellom veiledere og foreldre, kan det ha flere årsaker.

Et forhold som belyses av veiledere med minoritetsbakgrunn er at det i grupper, og da særlig i grupper med veiledere med majoritetsbakgrunn og foreldre med minoritetsbakgrunn, er en maktforskjell. En slik maktforskjell blir særlig framtredende når det for eksempel gjennomføres grupper i asylmottak. Foreldre i mottak mangler systemkunnskap, mangler kunnskap om det norske, og de frykter barnevernet basert på rykter og det de tror de vet. Foreldre i mottak vet ofte ikke om de får bli i Norge eller ei og er opptatt av å gjøre alt riktig, slik at de får lov til å bli. Mangel på informasjon og usikkerhet for framtiden kommer på toppen av den forskjellen det uansett er mellom foreldre og veileder i en foreldreveiledningsgruppe. Det er veileder som definerer mål og etablerer rammer for veiledningen, det er veileder som kjenner prinsippene ICDP bygger på og har tenkt gjennom alt dette i forkant. Denne forskjellen synliggjøres for

eksempel når veiledere stilt overfor en gruppe der de ikke møter foreldre men ansatte som arbeider med enslige mindreårige, er spent på om deres kunnskapsgrunnlag som veiledere vil bli utfordret.

Veileder har makt til å definere foreldre og deres utgangspunkt, men også makt til å akseptere foreldre og deres utgangspunkt, måten makten benyttes på legger grunnleggende premisser for relasjon og gruppedynamikk, og betyr – vil vi påpeke – svært mye for om endringer kan oppstå og mål nås.

Samtidig er dette maktforskjeller som i liten grad eksplisitt tematiseres i intervjuer med veiledere. I den grad det tematiseres, er det ofte veiledere som selv har minoritetsbakgrunn som gjør det, for eksempel når de blir spurt om foreldre i veiledningsgruppene virket «fornøyd». En veileder som selv har minoritetsbakgrunn viste da til at foreldre i asylmottak er i en situasjon der de ønsker å gjøre alt riktig, og at riktig svar på et spørsmål om hvorvidt veiledningen var bra, er ja. Men, legger veileder til, «jeg vet jo ikke om de mente det i hjertet sitt».

I kapittel 4 så vi at enkelte veiledere etterlyste at det som del av opplæringen ble tematisert og diskutert hvordan veileder virker i en gruppe. Vi spør hvordan refleksjoner omkring dette inngår i opplæringen for ICDP-veiledere, og hvordan det i praksis inngikk i forberedelser til og gjennomføring av disse to prosjektene.

5.6 Praktiske utfordringer i gjennomføringsfasen

Vi har over sett nærmere på de som veiledet og de som ble veiledet: hvilke motiver hadde de for å delta, hvordan ser de på veiledningen i retrospekt, hva vektlegger de som resultater, og hvordan beskrives relasjoner?

Vi har synliggjort hvordan foreldreveiledning grunnleggende sett handler om møter og om relasjoner – hvordan betingelser for veiledning skapes i disse møtene. Samtidig er det en rekke andre forhold som også skaper betingelser for veiledning, både positive og problematiske.

Vi vil her gå igjennom noen av disse forholdene slik de synliggjøres i erfaringer. For det første at i veiledning basert på ICDP er det ikke bare én, men to veiledere, og i de to prosjektene vi har utforsket, har det, som det framgår i kapittel 4, i tillegg vært grupper avholdt på et språk en eller begge veiledere ikke behersker. I enkelte tilfeller snakker en av veilederne foreldrenes språk, i andre sammenhenger benyttes det tolk siden ingen av veilederne snakker foreldrenes språk. Dette har på ulike måter påvirket gjennomføringen. For det andre er veiledningen blitt påvirket av kontakten mellom veiledere og andre aktører, som asylmottak i mottakspiloten og andre, ofte kommunale, instanser i radikaliseringspiloten. For det tredje foregår gruppeveiledningen på et fysisk sted som i ulik grad har påvirket gjennomføringen.

Å veilede sammen

Hvorvidt veilederparene kjente hverandre og hadde veiledet sammen før, påvirker, naturlig nok, hvordan de beskriver samarbeidet seg imellom. I mottakspiloten kjente over halvparten av veilederparene hverandre fra før, og i piloten om radikalisering kjente i alle fall seks av åtte veilederpar hverandre fra før. Parene som kjente hverandre fra før, beskriver at de på grunn av tidligere felles veiledererfaringer trenger mindre tid på forberedelser, og at de utfyller hverandre i veilederrollen.

Forskjellene mellom par som kjente hverandre og ikke kjente hverandre fra før, er tydeligst i grupper der én veileder snakket foreldrenes morsmål og den andre ikke gjorde det. Det å ikke snakke språket den andre veilederen kommuniserer med foreldre på, beskrives som krevende. Rollefordeling var noe disse veilederparene måtte gått noen runder på for å skape en veiledningssituasjon begge var komfortable med. Mest krevende var dette for veilederpar som ikke kjente hverandre fra før.

I par som tematiserte utfordringer basert på språk, var problembeskrivelsen relativt lik – veilederen som ikke snakket gruppens språk opplevde å ikke ha kontroll, være utenfor og føle seg tilsidesatt. En av disse veilederne beskriver det som å bli «lost in translation».

I de fleste tilfellene beskriver veiledere som strever med dette en bedring i løpet av veiledningsperioden, og det er tydelelig at dette er en form for samarbeid som krever tid for å gå seg til. Å gjennomføre veiledning der man ikke snakker språket og ikke har en tolk som oversetter, krever en stor grad av tillit til medveileder. At personer som ikke tidligere har jobbet sammen ikke har opparbeidet en slik tillit, og opplever denne situasjonen som ubehagelig, er ikke overraskende. Men dette er ikke en utfordring som ikke lar seg løse. Hører man på parene som hadde erfaring med å jobbe sammen, beskriver begge, uavhengig av hverandre, samarbeidet som godt. Måten de beskriver hverandre på, vitner om høy grad av tillit. Veilederen med majoritetsbakgrunn i et par med erfaring fra flere ulike oppdrag, sa følgende om en situasjonen andre veiledere med tilsvarende bakgrunn beskrev som problematisk: «jeg har ikke peiling på hva de snakker om». Denne veilederen beskrev ikke situasjonen som ubehagelig eller problematisk. Når hun blir spurt om hvorfor hun ikke synes dette er et problem, svarer hun: «Hvis det har hensikt for gruppa at hun tolker til meg, så gjør hun det, men for min skyld? Nei.».

ICDP basert på minoritetsversjonen har som utgangspunkt at én veileder snakker foreldrenes morsmål, mens den andre har majoritetsbakgrunn. I ICDPs håndbok for veiledere omtales rollen til veileder med majoritetsbakgrunn som en «kulturell brobygger» (Bufdir 2016, s.122). Vi har allerede, i drøftingen av ulike idealtypiske relasjoner, sett at dette er en rolle som utøves ulikt av veiledere. Det varierer også hvordan veiledere løser språkutfordringer og arbeidsoppgaver i gruppa seg imellom, og det varierer i hvilken grad den løsningen som velges er omforent eller oppleves ubehagelig og lite tilfredsstillende for én av partene. Vårt inntrykk er at par som har operert sammen en stund, stort sett klarer å finne løsninger begge er fortrolige og fornøyd med.

Det er samtidig full enighet, på tvers av veilederpar i begge piloter, om at det er en stor fordel at en av veilederne snakker foreldres morsmål, slik at veiledningen, dialogen og refleksjonene kan skje på et språk foreldre behersker og føler seg trygge på.

Alternativet til en veileder som kan morsmålet, er å bruke tolk. I piloten på asylmottak var det fem grupper som endte opp med å bruke tolk. I den andre piloten var det kun to grupper som benyttet tolk, og i det ene tilfellet var tolken en av foreldrene som deltok. Kun ett av veilederparene trekker fram bruk av tolk som positivt. Blant veilederparene som brukte tolk er det ett par som har negative erfaringer de mener skyldes valg av tolk, mens andre understreker at de har vært heldige med valg av tolk. Det store bildet er at selv om tolk ikke oppfattes som ideelt, hadde veiledere stort sett tilgang til tolker de opplevde at fungerte greit. Tre elementer oppleves like fullt som problematiske med tolking:

1. **Ord og begreper er vanskelige å oversette.** Viktige poenger og sammenhenger blir tapt i oversettelsen. For eksempel kan foreldrene bli tause uten at veiledere forstår hvorfor, eller gruppen begynner å le uten at veileder oppfatter at hun har sagt noe morsomt. Tolken har i flere sammenhenger formidlet at det noen ganger ikke finnes et godt begrep å oversette med, eller at tolken ikke forstår fagbegrepene.

2. **Flyten i gruppen blir ødelagt**. Det beskrives som ekstra utfordrende å styre taletid og begrense innlegg ved bruk av tolk. Å avbryte foreldre som snakker oppleves mindre greit: «Vi visste jo ikke hva de snakket om før etterpå.» Denne ødelagte flyten går utover muligheten til å reflektere og diskutere, fordi diskusjon krever kjappe vekslinger.

3. **Kontakten med gruppen blir ødelagt.** Siden tolken er et mellomledd, blir det mer krevende for veiledere og foreldre å skape et tett bånd seg imellom – en nærhet som av flere beskrives som essensiell for å få til veiledning. Tolken kan ikke, som en veileder med minoritetsbakgrunn beskriver det, «sende dem (veilederne) følelser og sånt». Dermed reduseres mulighetene for faktisk å kunne forstå alt ut fra ståstedet til den som snakker. Og dermed kan tolking bidra til definering framfor anerkjennelse.

Det er en gjennomgående erfaring at det er en stor fordel dersom tolken har noe kjennskap til ICDP. Eventuelt at man setter av tid til å gi informasjon om programmet før første møte med foreldre.

Dårlige fasiliteter

En annen gjennomgående utfordring for god gjennomføring av ICDP-grupper er gode møtefasiliteter. Dette var en særskilt utfordring for ICDP-grupper i mottakspiloten. Flere veiledere og mottaksansatte peker på mottak som et lite egnet sted for ICDP-

grupper. Dette er det flere grunner til. For det første beskrives settingen i seg selv som negativ. Flere veiledere som hadde lite erfaring med asylmottak, beskriver det som nærmest sjokkartet å komme til mottaket for første gang, og finne en bostandard og et vedlikehold som ligger svært langt fra vanlig standard i offentlige bygg. I tillegg er det sjelden at mottaket har egnede rom der det er mulig å oppnå ro og hygge – som veiledere gjerne beskriver at de ønsker å få til. I tillegg understreker flere veiledere at ved å fjerne seg fra mottaket begrenses mistenksomheten overfor veilederne, de blir i mindre grad oppfattet som UDI eller barnevernsspioner, men som noen som kommer helt utenfra. Å flytte veiledningen ut av mottaket skaper i seg selv en mulighet til å frigjøre seg fra asylsøkerstatusen for en liten stund, for fullt og helt kunne tre inn i rollen som foreldre, som diskuterer foreldreskap.

Forankring

Et siste praktisk element som bør nevnes, er gjennomgått detalj i kapittel 4: forankring – i kommune og i mottak. Vi beskriver i kapittel 4 hvordan kontakt eller manglende kontakt mellom enheter internt i en kommune og mellom mottak og veiledere, skaper ulike betingelser i planleggingsfasen. Dette har betydning også i gjennomføringsfasen, for eksempel ved at mottaket følger opp eller ikke følger opp foreldre mellom veiledningene og etter at veiledningen er avsluttet. Kontakt er vesentlig for å sikre informasjonsflyt, som er viktig for gjennomføring av gruppene, men også for å få på plass gode rutiner for henvisning dersom man i gruppene møter foreldre som har behov for ekstra oppfølging.

5.7 Betingelser for god gjennomføring

Med utgangspunkt i analysen av gjennomføringen av ICDP-grupper i disse to pilotprosjektene, er det fem elementer som peker seg ut som betingelser for god gjennomføring av slike grupper: i) samkjørte veiledere, ii) godt samarbeid mellom veileder og tolk, iii) evne til å skape relasjoner basert på anerkjennelse, ikke definering, iv) forankring, v) tilpassede møtefasiliteter.

Betydningen av samkjørte veiledere vises tydeligst i de gruppene der veiledere har strevd med samarbeidet. Grunner til at ikke alle veiledere er like samkjørte, har sine naturlige forklaringer, som at de bor langt fra hverandre, ikke har møttes før, ikke har god kjemi eller ikke har tid til felles forberedelse. I den grad det er mulig, bør det settes sammen veilederpar som kjenner hverandre og, om mulig, har hatt veiledning sammen tidligere.

For det andre er en god gjennomføring betinget av godt samarbeid mellom veiledere og tolk når tolk må brukes. Basert på våre data er det langt å foretrekke at minst en av veilederne snakker foreldrenes språk. Dersom tolk skal brukes, bør tolker med ICDP-erfaring prioriteres. Hvis dette ikke er mulig, må tolk og veiledere møtes i forkant for å sikre en viss kunnskap om veiledningsopplegget hos tolken. Dette er viktig både for at tolk skal være forberedt på faguttrykk som vil dukke opp, men også for at tolken forstår hensikten med gruppen og kanskje utvikler måter de kan kommunisere på som hindrer at folk snakker seg vekk.

Den tredje betingelsen for en god gjennomføring av en ICDP-gruppe handler om relasjoner. Med utgangspunkt i våre data kan vi ikke si noe om hva slags sammensetning av foreldre som er optimal, dette er heller ikke et premiss ICDP kan legge. Alle foreldre kan potensielt være deltakere. Det sentrale er hvordan veilederne møter foreldre. Det er en betingelse for en god gjennomføring av ICPD-gruppe at veilederne har evne til å skape gode relasjoner og godt samspill med foreldrene, anerkjenne deres styrker og ulikheter og ikke definere dem. Det er sentralt at veiledere tenker igjennom hvordan de virker inn på foreldrene. Hvordan håndterer de maktforskjeller og relasjoner – og da særlig relasjoner hvor de møter foreldre med problemer eller med en bakgrunn som er fjernt fra deres egen? Dette er ekstra viktig i en gruppe der veiledere med majoritets-bakgrunn møter foreldre med minoritetsbakgrunn.

Den fjerde betingelsen handler om å få gjennomføre gruppe på et akseptabelt sted og til en tid som passer både foreldre og veiledere. Lokalet må være klargjort, rent og pent, med god luft, utstyr på plass, gjerne te, kaffe og noe å bite i. Som en veileder uttrykte det: «Det handler om respekt for deltakerne at det ser ok ut». I den grad det er mulig, bør man unngå å ha veiledningen til foreldre som bor på mottak, på mottaket.

Den siste betingelsen ligger forut for gjennomføringen og er derfor i denne rapporten diskutert i kapittel 4, og den handler om at prosjektet må være godt forankret hos alle aktuelle aktører.

6 Konklusjoner og anbefalinger

I dette siste kapitlet samler vi trådene. Dette gjøres ved at vi, basert på tidligere forskning (kapittel 3) og våre funn fra forsøk med tilpasning og målrettet bruk av ICDP (kapittel 4 og 5), svarer på om foreldreveiledning basert på ICDP er egnet for å forebygge radikalisering og støtte foreldre i mottak i deres foreldrerolle. Vi svarer først på dette spørsmålet for foreldre i mottak, deretter for forebygging av radikalisering.

De to forsøkene med målretting av foreldreveiledning basert på ICDP skiller seg fra hverandre på flere punkter, men de har også flere felles trekk, og ett slik felles trekk er at nesten alle foreldrene som har deltatt i veiledningsgrupper har minoritetsbakgrunn. I mottakspiloten er dette selvsagt, i radikaliseringspiloten en følge av lokale forståelser av radikalisering og av lokale rekrutteringsstrategier. Blant veilederne er det en mer jevn fordeling som har minoritets- og majoritetsbakgrunn, men samtidig en overvekt av kvinner – særlig i mottakspiloten. Vi intervjuet samtlige veiledere i begge prosjekter, nærmere 40 stykker, og vi har intervjuet en del av foreldrene som deltok. Erfaringsdataene vi har samlet inn fra forsøkene gir et godt innblikk i hvordan møtene mellom veiledere – som utfører et oppdrag på vegne av norske myndigheter, og foreldre – mange av dem nokså nye i Norge – utspiller seg. De gir, som vi har sett i kapittel 5, særlig innblikk i veilederes beretninger om mestring og strev. Slik har dette prosjektet, mener vi, også gitt viktig lærdom om ICDP anvendt i praksis, og dermed grunnlag for enkelte anbefalinger når det gjelder foreldreveiledning for foreldre med minoritetsbakgrunn. Disse anbefalingene kan også gjøres gjeldende for foreldreveiledning basert på ICDP generelt.

Helt til slutt gir vi så noen anbefalinger hva gjelder veiledning og informasjon til foreldre i mottak, og hvordan foreldreveiledning eventuelt kan nyttes i en forebyggingsstrategi mot radikalisering og voldelig ekstremisme.

6.1 Veiledning av foreldre i mottak – hva har vi lært?

Det er godt dokumentert at det å vokse opp på asylmottak er tøft. Disse barnas hverdagsliv er preget av en større usikkerhet enn for barn flest. En levekårsundersøkelse fra 2015 synliggjør hvordan boligsituasjonen påvirker mulighetene for tilstrekkelig søvn, fysisk aktivitet og mulighet til å gjøre lekser (Berg & Tronstad 2015). Tilværelsen

som asylsøker innebærer en uavklart situasjon med mye usikkerhet. Mens barn trenger forutsigbarhet og trygge rammer.

Levekårsundersøkelser blant barn i mottak viser at en stor andel av barna ikke føler seg trygge der de bor, at to tredeler av barna bekymrer seg for framtiden og at en høyere andel barn har sosiale og psykiske lidelser enn det som er funnet blant barn generelt i Norge (Berg & Tronstad 2015). Som vi har sett i kapittel 3 er det forsket mindre på foreldres situasjon enn på barnas, men samlet tegner forskningen på ulike deler av mottakslivet et utfordrende bilde av foreldrerollen i mottak (Lidèn et al. 2011; Berg & Tronstad 2015; Paulsen et al. 2015).

Foreldre i mottak har behov for støtte langs mange dimensjoner. Bistand til praktiske og juridiske spørsmål, bistand til å takle traumatiske opplevelser og håndtere usikkerhet og fortvilelse, og til å mestre foreldrerollen – i et nytt land, på et nytt sted som ikke er godt lagt til rette for familier. Foreldre skal midt oppe i sin egen usikkerhet fortsette å representere det trygge og stabile for sine barn. Med dette som bakteppe har forskningsrapporter anbefalt foreldreveiledning som et viktig og rimelig tiltak å sette inn for å avhjelpe denne utfordrende situasjonen (se f.eks. Paulsen et al. 2015; Berg & Tronstad 2016).

Det er liten tvil om at foreldre i mottak har sammensatte behov. Dette reflekteres også i våre data. I et intervju med et foreldrepar på mottak forklarte en far for eksempel hvordan de opplevde hverdagsrasisme, diskriminering på grunnlag av religion, hvordan de følte seg mistenkeliggjort og motarbeidet av skolen, hvordan det var vanskelig å tilfredsstille de mest grunnleggende behovene som mat og sikkerhet, hvordan mor som var gravid hadde blitt syk og hvor redde barna var når politiet hentet andre familier. Paret, som hadde kommet til Norge fra et krigsherjet land høsten 2015, forklarte hvordan alt dette hadde ført til at de hadde vært *så* nær å forlate mottaket. Det føltes håpløst å skulle stable et liv for seg og ungene på beina i slike omgivelser.

Slike mørke bilder tegnes også i flere logger fra veiledningsgrupper i mottak og i intervjuer med veiledere. Det er helt åpenbart at det å tilby foreldreveiledning til foreldre som bor på mottak, ikke på noen måte vil kunne løse utfordringene foreldre står i. Men hvis vi rydder og avgrenser blant alle utfordringer og konsentrerer oppmerksomheten om noen av utfordringene knyttet til foreldrerollen spesifikt, kan da foreldreveiledning likevel bidra? La oss starte med å se på målsettingene for dette prosjektet.

Målsettingene for prosjektet overordnet var 1) å tilpasse og prøve ut ICDP for foreldre i asylmottak, 2) økt kompetanse hos veiledere i kommunen knyttet til målgruppen, 3) å knytte an til kommunens tjenestestruktur og gjennom dette kunne styrke samarbeidet mellom mottak og kommunen.

Målsettingene for selve foreldreveiledningen var på sin side: 1) Øke foreldrenes bevissthet omkring egen omsorgsrolle, deres samspill med barnet og hvordan gi barna en god omsorgssituasjon. 2) Øke foreldrenes sensitivitet for barnet, forstå og møte barnets behov i en uavklart og midlertidig bosituasjon, skape mening og gi forklaring

omkring barnets fortid, nåtid og framtid 3) Bidra til å forebygge vold på kort og lang sikt. 4) Arbeide for et godt og kvalitetssikret veiledningstilbud til foreldre i asylmottak, og gjennom erfaringene bidra til videreutvikling av arbeidet med foreldreveiledning i mottakene.[22]

Når vi om lag ett år etter veiledningsgruppene tok til snakker med veilederne og spør dem om hva som var målet med prosjektet, løfter de betydningen av å i) forbedre foreldrenes omsorgsevner, men to andre målsetninger blir også løftet fram. Veiledningen skal ii) gi foreldre en arena for å snakke om foreldrerollen og iii) bidra til integrering.

Når vi så snakker med foreldre om hva som motiverte dem til å bli med på ICDP-gruppen og hva deres mål for å delta var, vektlegges i) et ønske å få mer informasjon om barneoppdragelse i Norge, som knytter seg til en frykt for norsk barnevern men også nysgjerrighet på ulikhet, og ii) et ønske om å få hjelp, ikke nødvendigvis knyttet til relasjonen med sitt barn, men i lys av bosituasjonen på mottak.

Det er interessant nok et relativt stort sprik mellom hvordan de ulike aktørene definerer målet med dette prosjektet. Dette kan henge sammen med tidspunktet vi gjennomførte intervjuene på. Det var lenge siden gruppemøtene og vanskelig for foreldre og veiledere å huske alt på et detaljnivå. Det våre data derimot gir et godt bilde av, er hva som vektlegges og huskes et halvt til ett år seinere.

Hvis vi tar utgangspunkt i foreldres beskrivelse av hva de sitter igjen med etter veiledningen, er det som peker seg ut, at veiledningen *ga dem økt trygghet som foreldre*. Gjennom veiledningen fikk de anledning til å diskutere ryktene om norsk barnevern, noe de fleste hadde hørt om før ankomst til Norge. De ble trygge på at det i Norge er ok å sette grenser for barna sine, og noen vektlegger også at de fikk tips om hvordan slike grenser kan settes på en positiv måte. Enkelte foreldre snakker også om at de kommuniserer bedre med barna etter veiledningen, de er for eksempel blitt oppmerksomme på at hvordan de henvender seg selv til ganske små barn har betydning for barnets reaksjon.

Noen kritiske betraktninger framføres det også fra foreldrehold. Flere av foreldrene pekte på at det hadde vært vanskelig å være helt til stede så tidlig etter ankomst. Som en mor sier: «det er litt vanskelig for folk som er under press å egentlig få med seg hva som skjer, man klarer ikke å motta informasjon på riktig måte». Der veilederne var delt på hvorvidt ICDP burde tilbys ved ankomst eller seinere, var de foreldrene vi klarte å få til samtaler med, samstemte på at dette var noe som *også* burde tilbys seinere – når man har fått landet litt. Når det ble argumentert for at veiledning ikke burde legges til den aller første tiden i Norge, knyttes dette til betingelsene for å nå fram til foreldre på en god måte. Det handler ikke om tilbudet i seg selv. Foreldre formidler takknemlighet for muligheten til å snakke med noen utenfra mottaket om tematikken, men opplevde det som krevende å ta alt sammen inn over seg kun kort tid etter ankomst til Norge.

[22] Fra presentasjon på samling for veiledere og ansvarlige i mottak ved innledningen til arbeidet med foreldreveiledning i mottak, høsten 2015.

Ser vi erfaringene fra dette prosjektet i lys av erfaringene fra den tidligere utprøvningen av ICDP (Hundeide 2008), støttes antakelsen om at det vil være en fordel med veiledere som ikke var ansatt i mottaket men som kom utenfra. Ser vi på de gruppene som beskriver vellykkede gjennomføringer av gruppene i logger og intervjuer, er det også tydelig at det var en *særlig* fordel med veiledere som snakket foreldres morsmål og som selv hadde erfaring som asylsøker i Norge. Dette var positivt både for å skape tillit og håp. Men som diskutert i kapittel 5, veiledere som har erfaring med å være ny i Norge, skaper ikke minst en nærhet og mulighet for anerkjennelse, noe som er mer krevende å få til med to veiledere med majoritetsbakgrunn.

Det var også et pluss at et viktig mål er å skape refleksjon. Det er flere eksempler på foreldre som fikk ny innsikt, råd og virkemidler de kunne bruke – flere eksempler på foreldre både med store og med mindre store utfordringer som beskriver konkrete forbedringer i relasjonen til sine barn/ ungdommer. Det at veiledningen foregår på asylsøkernes morsmål og at den bygger på gruppebasert refleksjon der foreldres eget ståsted skal vektlegges og anerkjennes, er to elementer som gjør ICDP til et særlig relevant verktøy i møte med foreldre på mottak. Som presentert i kapittel 3, er det tidligere utviklet et eget foreldreveiledningsprogram for foreldre på mottak, «Foreldre i Norge», et program som er formidlet til mottakene gjennom UDI, som er frivillig å benytte, men som benyttes på mange mottak i regi av mottakets ansatte pluss eventuelt helsesøster eller andre aktuelle lokalt. Dette programmet svarer på foreldres behov for mer informasjon om Norge og barneoppdragelse her, men det er altså et program som gjennomføres av en mottaksansatt, med tolk i en undervisningssetting. «Foreldre i Norge» er informasjonsformidling, og i mindre grad diskusjons- og refleksjonsbasert. Selv om intensjonen med dette programmet er former for dialog, legger måten det er sammensatt på og rammene for formidlingen, ikke til rette for det.

Styrken til ICDP er at dette er refleksjonsbasert veiledning gitt over tid på morsmålet av eksterne veiledere, mens styrken til programmet «Foreldre i Norge» er at det i større grad fyller et rent informasjonsbehov. Spørsmålet er om ikke den informasjonen som etterlyses i størst grad fra foreldre, nemlig informasjon om barnevernet, er bedre å ta opp gjennom dialog, der det legges godt til rette for å stille spørsmål og diskutere, enn gjennom en ren undervisningssituasjon.

En hovedforskjell mellom dette forsøket og andre former for veiledning for foreldre som er forsøkt i mottak, er at selve veiledningen i praksis ble koblet fra mottaket. Mottaket skulle rekruttere foreldre, men hvem som kunne rekrutteres, var langt på vei gitt gjennom språkkriteriet. Veilederne kom inn – og gjorde det de skulle gjøre, mer eller mindre frakoblet mottaksvirksomheten. Mottakets ansatte skulle ikke inngå i veiledningsgruppene. Dette var det, som vi har sett, fordeler med. Foreldre fikk andre å forholde seg til, de fikk – særlig i tilfeller hvor veiledningen ble lagt utenfor mottaket – et pustehull. Samtidig gjorde dette at veiledningen ikke ble koblet med

mottaksvirksomheten. Foreldre som deltok ble i varierende grad fulgt opp underveis og etterpå i mottaket.

Mottakspiloten har heller ikke gitt, så vidt vi kan se, endringer i de aktuelle mottakenes måte å jobbe på i ettertid, eller i kontakten mellom mottak og kommunen det ligger i. Det er, gitt måten forsøket ble planlagt og gjennomført på, i realiteten ikke lagt opp til at økt kontakt mellom mottak og kommune kunne realiseres. Dersom dette skulle skjedd, måtte de konkrete mottakene i større grad ha vært koblet på og selv tatt initiativ til å koble seg på i planleggings- og gjennomføringsfasen. I tillegg måtte Bufdir mer systematisk ha etablert kontakter i kommunene hvor veiledere ble rekruttert, og koblet de som arbeider med barn/unge og helse lokalt, på mottaket.

6.2 Foreldreveiledning mot radikalisering – hva har vi lært?

Forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme, og særlig islamsk ekstremisme, er satt på den kommunale dagsordenen. Kommuner som har vært direkte berørt av problemet, oppfatter forebygging av voldelig ekstremisme som en kommunal oppgave. Innsatsen har i all hovedsak vært universalforbyggende og i noen grad rettet mot personer som tenkes å være i risiko for å bli radikalisert (Lid et al. 2016). Man har i mindre grad henvendt seg til foreldre. Slik sett er forsøket som her ble søkt gjennomført, med ICDP-veiledning til foreldre som mistenker at dere ungdom er i ferd med å bli radikalisert, unikt. Forbindelsen mellom foreldreveiledning og radikalisering/ekstremisme er likevel ikke ny. Som omtalt i kapittel 1 og 3 ble det i perioden 1996–97 etablert et prosjekt som tok utgangspunkt i foreldrene til ungdom som var blitt med i høyreekstreme grupper, Prosjekt Exit. Tore Bjørgo argumenterte, basert på et bredt forskningsarbeid om rasistisk vold i Skandinavia (Bjørgo 1997), for at det var mulig å redusere ungdoms motivasjon for å gå inn i ekstreme grupper. Han argumenterte også for at det var mulig å øke ungdoms motivasjon for å trekke seg ut av slike grupper og å redusere hindringene for å forlate miljøet. Exit-prosjektet hadde flere mål, ett av dem var å hjelpe foreldre til å få barna sine ut av destruktive miljøer, virkemiddelet var blant annet etablering av foreldrenettverk (Bjørgo & Gjelsvik 2015, s. 46). Foreldreinvolveringen i dette arbeidet med å få ungdom ut av radikale miljøer viste seg vellykket. Denne erfaringen, kombinert med kunnskap om hvor stor betydning foreldre har for barn også når de er blitt ungdommer, var antakelig en inspirasjon for at foreldreveiledning ble en del av *Regjeringens tiltaksplan mot radikalisering og voldelig ekstremisme.*

Men som omtalt i kapittel 4 var Prosjekt Exit og deres arbeid med foreldre primært rettet mot foreldre hvis barn var blitt en del av et høyreekstremt miljø. Med utgangs-

punkt i dette ble det etablert grupper og nettverk der foreldre både ble gitt veiledning og kunne diskutere med og finne støtte hos hverandre.

I foreldreveiledningsprosjektet mot radikalisering som nå er prøvd ut, var målgruppen foreldre en annen. Primærmålgruppen var foreldre som hadde mistanke om at deres ungdommer var i ferd med å bli rekruttert til ekstreme grupper/miljøer. Dette er, som diskutert i kapittel 4, en svært spesifikt definert gruppe foreldre, samtidig er det en gruppe foreldre det er krevende å nå fram til gjennom rekrutteringsstrategier lokalt.

Primærmålgruppen for radikaliseringspiloten kunne vanskelig innlemmes i en bred forebyggende strategi med tilbud om foreldreveiledning lokalt. I en bydel hvor de har flere års erfaring med å drive foreldreveiledning med foreldre til ungdom som målgruppe som ledd i en bred forebyggende strategi, fikk de beskjed om at vanlige rekrutteringsstrategier ikke skulle nyttes. Men situasjonen i de fleste av de utvalgte kommunene/bydelene var at de ikke hadde særlig erfaring med å drive foreldreveiledning spesifikt rettet mot ungdomsforeldre overhodet. De hadde derfor også lite erfaring med å rekruttere ungdomsforeldre generelt, og var dermed avhengig av å få til godt samarbeid med ungdomsskoler/videregående skoler og/eller andre enheter lokalt, på kort tid. Forankringsarbeidet lokalt ble, som vi har beskrevet i kapittel 4, krevende. Men antakelig var det å rekruttere til gruppebasert foreldreveiledning basert på primærmålgruppen en nær umulig oppgave å løse, nærmest uavhengig av hvor godt man hadde lykkes med lokal forankring og lokalt samarbeid på tvers av enheter.

Primærmålgruppen forutsetter at foreldre som selv har definert sin mistanke, tar kontakt med kommunale instanser, *eller* at foreldre som kommunale instanser mener har grunn til å kjenne en slik mistanke, blir identifisert, kontaktet og rekruttert. Det første er vanskelig, fordi en slik kontakt ikke er lett å ta for foreldre, og de færreste kommunene opplever at foreldre (mange nok til en veiledningsgruppe) selv tar kontakt på et slikt grunnlag. Det andre er vanskelig på grunn av taushetsplikt, det kan potensielt undergrave tillitsforhold, og det krever godt tilrettelagt samarbeid mellom ulike deler av lokal forvaltning. Hvis foreldre skal rekrutteres til gruppebasert veiledning basert på myndighetenes mistanke, må det skje gjennom skolemyndigheter og barnevern som kjenner foreldrene allerede. De som arbeider med foreldreveiledning lokalt har i liten grad selv et slikt inntak.

Primærmålgruppen foreldre lot seg ganske enkelt ikke rekruttere. Men Bufdir hadde også definert en annen målgruppe, og den stilte ikke samme krav om mistanke om radikalisering. Den omfattet ungdom i faresonen, noe som ble eksemplifisert ved å vise til at ungdommen isolerer seg eller dropper ut av skolen. Med andre ord forhold som kan gi økt sårbarhet overfor radikalisering, men ikke behøver å lede til dette.

Basert på en slik mindre spesifikt formulert målgruppe var det mulig å rekruttere foreldre til veiledningsgrupper. Erfaringen tilsier at arbeid mot radikalisering som retter seg mot foreldre med tilbud om gruppeveiledning, antakelig må inngå i en bredere forebyggende strategi lokalt. Den må inngå i en foreldreveiledningsstrategi

der ungdomsforeldre generelt og/eller ungdomsforeldre som opplever at de har særlige utfordringer, gis et tilbud. Dette er, som tidligere nevnt, noe man allerede har erfaring med i enkelte kommuner/bydeler. De fleste kommunene/bydelene som deltok, hadde imidlertid ikke arbeidet med veiledning av ungdomsforeldre basert på ICDP tidligere. I den grad disse kommunene/bydelene har tilbud om foreldreveiledning til foreldre generelt, tilbys det gjennom barnehager og helsestasjoner – og der når man ikke ungdomsforeldre.

I radikaliseringspiloten endte man med å prøve ut en tilpasning av ICDP målrettet mot primærmålgruppen foreldre som mistenkte radikalisering, på en annen gruppe foreldre: Foreldre som i ulik grad har bekymringer for sine ungdommer, uten at dette er knyttet eksplisitt til radikalisering.

Hva var så erfaringene? En hovederfaring, som både vektlegges av veiledere og foreldre vi har intervjuet, er at veiledningsopplegget bidro til å trygge foreldre. Her er parallellene til mottakspiloten og erfaringene derfra tydelige, noe som er knyttet til at foreldre som deltok i radikaliseringspiloten også i all overveiende grad hadde minoritetsbakgrunn. Det var behov for informasjon og refleksjon rundt norske normer og barneoppdragelsesvaner sett i relasjon til erfaringer, kunnskap, normer og vaner foreldre med minoritetsbakgrunn har med seg fra opprinnelseslandet – enten dette er et land i Midtøsten, Afrika, Asia eller øst i Europa. Det var behov for å snakke om det norske barnevernet. Sistnevnte var i parentes bemerket ikke et behov eksklusivt for foreldre med minoritetsbakgrunn, det var også et behov foreldre med majoritetsbakgrunn som deltok, hadde.

Erfaringen er at refleksjon og diskusjon som veiledere initierer, bidrar til å trygge foreldre. Men det som kanskje mer enn noe annet bidro til å trygge, var møtet med andre foreldre med lignende og forskjellige utfordringer og perspektiver, altså at foreldre ikke bare fant veiledere med kompetanse og evne til å gi støtte, men at foreldre også fant hverandre. Her er det en parallell til Prosjekt EXIT. Foreldre både med store og små utfordringer har behov for å se hverandre og diskutere med hverandre. Slik blir de mindre alene.

Det berettes også om en annen viktig erfaring fra radikaliseringspiloten: Foreldre fikk *ny kunnskap* om det å være ung generelt og ung i Norge anno 2016 spesielt. Informasjon og kunnskap om ungdomshjernen spesielt, men også om potensielle utfordringer ungdom kan møte og bli utsatt for – herunder radikalisering – framheves. Veilederes erfaring var at det å snakke om radikalisering til foreldre med minoritetsbakgrunn går helt fint, forutsatt at det settes inn i en sammenheng der flere potensielle «farer» ungdom utsettes for, opplyses om og drøftes. Snakk om radikalisering er overalt i nyheter og debatter, og dette var en anledning for foreldre til å diskutere det med hverandre og med veiledere. Denne anledningen ble verdsatt, mener veiledere. Foreldre vi har intervjuet, synes å dele den oppfatningen. Det var viktig å få mer kunnskap om både hjerne og farer, fordi det slik blir lettere å se verden fra ungdommens ståsted.

Her er vi framme ved et grunnleggende prinsipp i foreldreveiledning basert på ICDP, at foreldre skal sensitiveres. De skal søke å sette seg selv i ungdommens ståsted og se verden derfra, for slik å bli i stand til å ha en fruktbar dialog med sine ungdommer. Det tilpasningen av programmet til ungdomspiloten tok alvorlig, er at dette ikke bare krever vilje og evne til å innta et ungdomsperspektiv, det forutsetter også kunnskap. Foreldre i radikaliseringspiloten hadde i hovedsak minoritetsbakgrunn, men vår antakelse er at dette er kunnskap ungdomsforeldre med både minoritets- og majoritetsbakgrunn vil verdsette. Veiledere som både før og etter dette forsøket driver foreldreveiledning for ungdom, forteller da også at dette er elementer de har tatt med seg videre i veiledningsarbeidet.

I forlengelsen av dette vil vi understreke et viktig poeng knyttet til noe foreldre med minoritetsbakgrunn særlig trenger kunnskap om: De behøver kunnskap om hvordan ungdom med et krysskulturelt utgangspunkt ser verden, om slike ungdommers ståsted og utfordringer. Dette er ståstedet deres sønner og døtre har. Men det er et ståsted for å se verden som foreldrene *ikke* har egne erfaringer med. Foreldres perspektiv, mål og ambisjoner kan, som flere veiledere og foreldre selv forteller om i intervjuene, være helt andre. Foreldre har med seg normer og verdier fra opprinnelseslandet i en helt annen grad enn deres unge har, og dette kan – noe særlig flere veiledere som selv har minoritetsbakgrunn understreker – ikke slettes ved bosetting i Norge. Det blir med i foreldres «ryggsekk». Foreldre verken vil eller klarer å endre disse normene og verdiene fullstendig. Det er en del av deres identitet og verdensanskuelse som ikke kan totalt omgjøres. Men de kan og må i mange sammenhenger justere sine oppfatninger. Det må skapes en erkjennelse av at det som var grunnlaget for foreldrene, da de gjorde sine livsvalg, ikke nødvendigvis kan gjøres gjeldende for deres egne barn når de gjør sine livsvalg. Dette er krevende. Og en konkret utfordring blir da foreldres manglende forutsetninger for å innta perspektivet til sine egne ungdommer. Det kan sammenlignes med forholdet mellom foreldre født i Norge før andre verdenskrig og deres barn som var født i de første to tiårene etter krigen. Samfunnet barna vokste opp i var grunnleggende annerledes enn det samfunnet foreldrene deres hadde vokst opp i. Foreldre behøvde hjelp til å endre perspektiv. Dette var da også en viktig årsak til at det gjennom 1970-tallet ble igangsatt foreldreveiledning i offentlig regi (se Bråten & Sønsterudbråten 2016). Foreldre til ungdom med krysskulturell bakgrunn trenger kunnskap om krysskulturell ungdoms ståsted.

Det er gjort en god del forskning om utfordringer i forholdet mellom ungdom og foreldre i familier med minoritetsbakgrunn, om tvangsekteskap, kjønnslemlestelse, alvorlige begrensninger av unges frihet og sosial kontroll. Det meste av denne forskningen er basert på empiri der det er gjort intervjuer og annen datainnsamling blant ungdom med minoritetsbakgrunn. Den synliggjør og drøfter ungdoms perspektiver (Bråten & Elgvin 2014). Vi kan etter hvert en god del om krysskulturell ungdoms erfaringer og utfordringer. Dette er viktig og helt nødvendig. Forskning som søker å

dokumentere, drøfte og forstå ungdoms perspektiver, må absolutt fortsette. Samtidig vet vi svært lite om foreldreperspektivene i det som kan kalles krysskulturelle familier. Dette er en betydelig kunnskapsmangel. Radikaliseringspiloten og mottakspiloten, og prosjektet vi har gjennomført med å samle og systematisere erfaringer fra disse forsøkene, har gitt oss en liten flik av ny innsikt.

Dette er en flik av innsikt som synliggjør at det å gi foreldre med minoritetsbakgrunn kunnskap om egne ungdommers ståsted, et krysskulturelt ståsted, kan være et bidrag til å styrke mulighetene for dialog på tvers av generasjonene. Og at en slik kunnskapstilføring basert på en anerkjennende dialog mellom foreldre og foreldreveiledere, skaper bedre forutsetninger for ny innsikt hos foreldre enn strategier der foreldreveiledere bruker konfrontasjon og provokasjon som metode.

6.3 Hva har prosjektet lært oss om ICDP i praksis?

Foreldreveiledning basert på ICDP har noen særlige kjennetegn. Den foregår i grupper av foreldre ledet av to veiledere. Den er frivillig. Den er refleksjonsbasert. Den har som et grunnleggende mål å få foreldre til å forstå egen betydning, men også til å innta barnets ståsted som et grunnlag for dialog mellom foreldre og barn. En dialog som skal være en åpen kanal for kjærlighet, meningsdannelse og grensesetting.

Når det gjelder målet om å innta barnets ståsted, har enhver alder sine utfordringer. Tenårene har sine egne spesifikke utfordringer – noe radikaliseringspiloten tok alvorlig. I mottakspiloten var ikke barnets alder den fremste utfordringen. Det som der ble vektlagt som en grunnleggende utfordring, var foreldres situasjon, bakgrunn og familiens reise til Norge.

Et annet kjennetegn ved ICDP er at det finnes en standardversjon som benyttes i grupper for foreldre med majoritetsbakgrunn, og en minoritetsversjon som ofte benyttes i grupper der samtlige eller flertallet foreldre har minoritetsbakgrunn. Det fantes tidligere to ulike håndbøker for veiledere, en for standardversjonen og en for minoritetsversjonen. I den nye håndboka for veiledere i ICDP er standardversjon og minoritetsversjon omtalt integrert (Bufdir 2016). Det er likevel fortsatt slik at veiledere behøver særskilt sertifisering for minoritetsversjonen. Og forskjellen mellom de to versjonene er at minoritetsversjonen har oppmerksomhet på kultur og kulturforskjeller. Standardversjonen skal også behandle kultur, men ikke på samme grundige måte som minoritetsversjonen. En annen forskjell er at det i minoritetsversjonen primært bør være en veileder med minoritetsbakgrunn sammen med en som skal bygge bro til det norske – og at veiledningen bør foregå på et språk som foreldre behersker. Dette fordi det er vanskelig for foreldre å sette ord på utfordringer i foreldreskapet på et språk

de ikke behersker godt. Det er en ambisjon å få lært opp flest mulig veiledere på ulike morsmål, slik at foreldre skal kunne bruke «hjertespråket» i gruppeveiledningen.

Mottakspiloten og radikaliseringspiloten er begge gjennomført med foreldre som i all hovedsak har minoritetsbakgrunn. I enkelte sammenhenger med veiledere med minoritetsbakgrunn og på morsmål, i andre sammenhenger kun med veiledere med majoritetsbakgrunn, enkelte ganger med tolk. Tolk har også vært brukt i grupper med to veiledere som har henholdsvis minoritets- og majoritetsbakgrunn, men der det likevel ikke er samsvar mellom veilederes språk og foreldres språk.

Mottakspiloten ble gjennomført basert på en tilpasset versjon av minoritetsversjonen av ICDP, radikaliseringspiloten ble gjennomført basert på en tilpasset versjon av standardversjonen.

Vi har i kapittel 5 sett at det har vært utfordringer i veiledningen, både hva gjelder kommunikasjonen innad i et veilederpar der veiledningen foregår på et annet språk enn norsk, og når det gjelder bruken av tolk.

Kommunikasjonsproblemene innad i veilederparet forstår vi som knyttet til rolleforståelse, og da særlig rolleforståelsen når det gjelder veileder med majoritetsbakgrunn. Det vil si veilederen som befinner seg i en gruppe der det aller meste av diskusjonen skjer på et språk vedkommende ikke forstår, og der det ikke er tid eller rom for at den andre veilederen som snakker foreldrenes språk, oversetter alt. Da er det, med mindre rollene er tydelig avklart veilederparet imellom, lett å føle seg utenfor og fortapt. Vi har samtidig sett at par som har erfaring med å samarbeide og der rollene er avklart, ikke strever med dette. Rolleavklaringen omfatter i slike tilfeller mer enn hvem som presenterer hva i gruppen. Den handler også om når veileder med majoritetsbakgrunn skal trekkes inn og, ikke minst, i hvilken hensikt.

Tolking framstår som en mer uoverkommelig utfordring. Det beskrives tydelig både direkte og indirekte i intervjuer med veiledere hvordan dette skaper en avstand mellom veiledere og foreldre, og som ikke så lett oppstår i grupper uten tolk. Diskusjon er krevende med tolk. Begreper er krevende med tolk. Gjensidig forståelse er krevende med tolk. Tolkens oppgave er ikke, slike en minoritetsspråklig veileder understreker, å overføre følelser fra foreldre til veiledere. Det ligger utenfor tolkens mandat og kanskje også evne. Best har det fungert med tolk i grupper der tolken kjenner til ICDP og prinsippene som legges til grunn, og i grupper der det synes som tolken har forsøkt å formidle ikke bare ordforståelse, men også menings- og følelsesforståelse. Man kunne si, i tilfeller der tolken har gått ut over sitt mandat. Erfaringene fra prosjektet tilsier at tolking i ICDP-grupper bør være noe som benyttes unntaksvis, når absolutt alle andre muligheter er prøvd. Og at det da må finnes en tolk som får et noe utvidet mandat i tolkeoppdraget, gitt at dette ikke handler kun om ord, men om å skulle skape gjensidig forståelse litt uavhengig av hvilke konkrete ord som nyttes.

Samtidig – og dette er et svært viktig poeng – er det slik vi ser det ikke tolking som har skapt de største utfordringene i en del veiledningsgrupper. Det er relasjonen

mellom veileder og foreldre. Vi identifiserer i kapittel 5 tre idealtypiske relasjoner, nærhetsrelasjonen, proffrelasjonen og streverelasjonen. De tre idealtypiske relasjonene er basert på vårt intervjumateriale, men de er konstruert på tvers av grupper i begge piloter, og ingen gruppe benytter kun det ene eller kun det andre. Dette er viktig å understreke. Samtidig avdekker tilstedeværelse av streverelasjonen en utfordring. Dette er en relasjon preget av at veiledere tenderer til å definere deltakende foreldre basert på foreldres kjønn, landbakgrunn, religion og opptreden i gruppen, for så å bygge sin strategi, måten de håndterer for eksempel en krevende og dominerende far på, på denne definisjonen. Dette til forskjell fra det som skjer i nærhetsrelasjonen og proffrelasjonen, der foreldrene forstås og håndteres basert på følelser og/eller kunnskap når det gjelder å innta foreldrenes ståsted.

Veiledere i en streverelasjon kommer, gjennomgående, ikke fram til noe svar på hvorfor de strever i relasjonen til foreldre som gruppe, og/eller til enkeltforeldre. Forskjellene vi beskriver i veilederes tilnærming er altså ikke, uten videre, tilgjengelig og åpenbar for den enkelte veileder.

Vi mener dette synliggjør en utfordring. Å nå målene som settes for en ICDP-gruppe – til forskjell fra for eksempel «Foreldre i Norge» – forutsetter en tilnærming til foreldre som gjør det mulig å få til refleksjon om ståsteder. Det forutsetter at foreldre er åpne for å innta egne barns ståsted. Dersom det skal bli mulig, er det en fordel om foreldre møtes av veiledere med den samme viljen og åpenheten knyttet til det å se verden fra foreldrenes ståsted.

Kanskje blir dette ekstra tydelig i disse to pilotforsøkene siden nesten alle foreldrene har hatt minoritetsbakgrunn – og i enkelte tilfeller møtt to veiledere med majoritetsbakgrunn. I veilederpar der minst én har minoritetsbakgrunn, er definerende strategier antakelig lettere å unngå, rett og slett fordi den ene vil ha førstehåndskjennskap til foreldreståstedet – om ikke annet så i retrospekt. Men veilederpar der begge har majoritetsbakgrunn, kan også unngå det definerende ved å være seg risikoen for dette bevisst, og reflektere rundt hvordan det kan unngås – både i planleggingsfasen og gjennomføringsfasen. Det er vanskelig å være seg bevisst maktforskjeller og ståstedsforskjeller uten å ha reflektert omkring dette i forkant. Dette bør derfor tematiseres og ivaretas grundig i opplæringen av veiledere i ICDP.

Kanskje er det også grunnlag for å diskutere forholdet mellom standardversjon og minoritetsversjon av ICDP. Flere foreldre etterlyser grupper som er blandet ved at foreldre har ulik bakgrunn, både minoritetsbakgrunn og majoritetsbakgrunn. Gjennom slike grupper er det mulig å diskutere ulike kulturelle utgangspunkt, heri opptatt det norske. Da unngås det lettere at det norske blir etablert som mer enhetlig enn det er grunnlag for, og kanskje også i mindre grad som en fasit det ikke er nødvendig å diskutere.

6.4 Anbefalinger

Erfaringer fra mottakspiloten gir grunnlag for å anbefale særskilt oppfølging av foreldre i mottak. Her er et stort behov for informasjon om det norske samfunnet, om den norske velferdsstaten – herunder om barnevernet, men også om norske normer og skikker når det gjelder barneoppdragelse, samt om norsk barndom. Hvordan lever barn i Norge livet sitt på ulike måter? I tillegg er det behov for å diskutere og reflektere rundt det man informeres om. Foreldre i mottak har – noe de deler med andre foreldre – behov for å bli bevisstgjort sin egen betydning og hva som skal til for å ha en åpen dialog med eget barn. Foreldre i mottak har behov for å møte noen som ikke er ansatt i mottaket og for å kunne samles i sammenhenger utenfor mottaket – der de først og fremst kan være foreldre, og ikke først og fremst asylsøkere.

Samtidig har foreldre i et asylmottak en livssituasjon preget av stor usikkerhet, på måter som gjør at det kan være vanskelig å forholde seg til alt det vi – sett fra et myndighetsståsted – kan tenke at det er nødvendig å gi informasjon om. Her må altså gjøres prioriteringer.

Vår anbefaling, basert på mottakspiloten og annen forskning om barn og foreldre i mottaksfasen, vil være at det søkes etablert foreldreveiledningsgrupper tilknyttet alle mottak. Gjerne basert på prinsippene i ICDP, gjerne ledet av veiledere som ikke er tilsatt i mottaket, gjerne utenfor mottaket, og basert på en blanding av informasjon om å være barn/ung i Norge og refleksjon. Foreldre i mottak har behov for begge deler. Det viser dette forsøket og andre forskningsprosjekter. Dersom det for eksempel skal være mulig å «lære om» norsk barnevern, forutsetter det at man også får mulighet til å spørre og diskutere. Og dersom foreldre i asylmottak skal trygges i foreldrerollen, forutsetter det at de gis mulighet til å snakke med noen om de praksisene de har med seg og de praksisene som finnes her i Norge. Slik kan det legges grunnlag ikke bare for å få ny innsikt, men også for gjenkjennelse. Dette er en oppgave det burde være fullt mulig å ivareta i forbindelse med den helseoppfølgingen som allerede i dag er pålagt kommuner å drive overfor barn og voksne i lokale asylmottak. Vår anbefaling er at organisert foreldreveiledning til foreldre i mottak er kommunenes ansvar, ikke mottakets. Det vil være krevende å legge ansvaret til mottak som stadig er i endring, og der kompetansebygging blant de ansatte derfor må skje kontinuerlig. I kommunene er det til sammenligning en mer stabil gruppe av ansatte som kan tilføres foreldreveilederkompetanse. Det er samtidig viktig at mottaket er koblet på den virksomheten kommunene driver, slik at de er kjent med innholdet i veiledningen og kan få tips om oppfølging i hverdagen.

I kommuner som gjennomførte radikaliserings- og mottakspilot, er foreldreveiledning i varierende grad del av introduksjonsordningen. Vi vil anbefale at det samles og analyseres kunnskap om erfaringer med å ha foreldreveiledning med bruk av ICDP og eventuelt basert på andre program og metoder, som del av introduksjonsordningen.

Og at det på dette grunnlaget diskuteres hvordan foreldreveiledning kan knyttets til introduksjonsordningen obligatorisk og/eller frivillig.

Erfaringer fra radikaliseringspiloten tilsier først og fremst at dersom foreldre skal inngå i forebyggende strategier mot radikalisering og voldelig ekstremisme, må det skje som ledd i et allment forebyggende foreldrerettet arbeid, der ungdomsforeldre tilbys veiledning på samme vis som småbarnsforeldre. Vi vil sterkt anbefale foreldreveiledning for ungdomsforeldre, gjerne i sammensatte grupper, der foreldre med minoritets- og majoritetsbakgrunn gis anledning til å møte hverandre og dele hverandres erfaringer. Og gjerne basert på prinsippene i ICDPs standardversjon kombinert med de kunnskapselementene som er tilført gjennom tilpasningen av programmet til radikaliseringspiloten – om ungdomshjernen, om samfunnsbaserte ungdomsutfordringer og, ikke minst, om krysskulturell ungdoms ståsteder.

Referanser

Akerhaug, L. (2013). *Norsk Jihad: Muslimske ekstremister blant oss*. Oslo: Kagge forlag.

Alzaghari, L. (2014). Humera Khan – en muslimsk foregangskvinne i arbeidet mot ekstremisme. I L. Alzaghari & E. Reiss (red.), *Radikalisering blant unge muslimer i Norge – en antologi*. Minotenk. Minoritetspolitisk tenketank.

Andrews, T., Anvik, C. & Solstad, M. (2014) *Mens de venter. Hverdagsliv i asylmottak.* Bodø: Nordlandsforskning.

Arntsen, E. O. (2016). *Fremmedkrigere*. Oslo: Kagge forlag.

Assidiq, Y. 2014. Jeg kunne blitt en ekstremist. I L. Alzaghari & E. Reiss (red.), *Radikalisering blant unge muslimer i Norge – en antologi.* Minotenk. Minoritetspolitisk tenketank.

Bae, B. (1992) Relasjon som vågestykke – læring om seg selv og andre. I *Erkjennelse og anerkjennelse*. Oslo: Universitetsforlaget

Bagge, C. M., Enger, T. A. & Seeberg, M. (2006). Hjemme hos barn som bor i asylmottak. *Barnehagefolk, 22*(3), 60–65.

Berg, B. (2012). Mottakssystemet – historikk og utviklingstrender. I B. Berg & M. Valenta (red.), *Asylsøker – i velferdsstatens venterom*. Oslo: Universitetsforlaget.

Berg, B. & Tronstad, K. R. (red.) (2016). *Levekår for barn i asylsøkerfasen*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.

Bjørgo, T. (1997). *Racist and Right-Wing Violence in Scandinavia: Patterns, Perpetrators, and Responses*. Oslo. Tano Aschehoug.

Bjørgo, T. & Gjelsvik, I. M. (2015). *Forskning på forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme*. PHS-forskning 2015:2. Oslo.

Bjørgo, T. & Horgan, J. (2009). Introduction. I T. Bjørgo & J. Horgan (red.), *Leaving Terrorism Behind. Individual and collective disengagement*. London and New York: Routledge.

Bjørgo, T., Donselaar, J. V. & Grunenberg, S. (2009). Lessons from disengagement programmes in Norway, Sweden and Germany. I T. Bjørgo & J. Horgan (red.), *Leaving Terrorism Behind. Individual and collective disengagement*. London and New York: Routledge.

Bjørnstad, S. (2015). *International Child Development Programme (ICDP)*. Oslo: Regionsenter for barn og unges psykiske helse.

Bråten, B. & Elgvin, O. (2014). *Forskningsbasert politikk? En gjennomgang av forskningen på tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet, og av de politiske tiltakene på feltet*. Oslo: Fafo-rapport 2014:16.

Bråten, B. & Sønsterudbråten, S. (2016). *Foreldreveiledning – virker det? En kunnskapsstatus*. Oslo: Fafo-rapport 2016:29.

Bufdir, Barne-, ungdoms-, og familiedirektoratet (2015). *Trygge og støttende foreldre er en viktig faktor for å hindre radikalisering og voldelig ekstremisme.* Brosjyre.

Bufdir, Barne-, ungdoms-, og familiedirektoratet (2016). *Håndbok for ICDP-veiledere. International Development Programme.*

Clucas, C., Skar, A.-M. S., Sherr, L. & von Tetzchner, S. (2014). Mothers and Fathers Attending the International Child Development Programme in Norway. *The Family Journal, 22*(4), 409–418.

Dalgaard-Nielsen, A. (2010). Violent Radicalization in Europe: What We Know and What We Do Not Know. *Studies in Conflict and Terrorism, 33,* 797–814.

Eastmond, M. (2010). Gäster i välferden? Föreldreskap i asylprocessen. I H. Andersson, U. Ascher & M. Eastmond (red.), *Mellan det förflutna och framtiden. Asylsökande barns välferd, hälsa og velbefinnande*. Göteborg: Göteborgs Universitet.

Fangen, K. (2001). *En bok om nynazister*. Oslo: Universitetsforlaget.

Fangen, K. (1995). *Skinheads i rødt, hvitt og blått. En sosiologisk studie fra «innsiden»*. Oslo: UngForsk 4/95.

Flakk, G. & Egebjerg, I. (2006). *ICDP tilpasset foreldre i fengsel.* ICDP-Norge.

Hauge, L. Å., Denizou, K. & Støa, E. (2015) *Bokvalitet på norske asylmottak. Casestudier.* Oslo: Sintef Fag.

House of Commons. Home Affairs Committee. (2016). *Radicalisation: the counter-narrative and identifying the tipping point.* Eight Report of Session 2016-17.

Hundeide, K. (2008). *Rapport om ICDP tilpasset omsorgsgivere i asylmottak.* Hentet fra: www.icdp.no

Hundeide, K. (2007). *Innføring i ICDP programmet*. Moss: Stiftelsen ICDP.

Johansen, S., Wollscheid, S. & Einagel, V. I. (2014). *Forebygging av ideologisk radikalisering – et systematisk litteratursøk med sortert referanseliste.* Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten.

Justis- og beredskapsdepartementet (2014). *Handlingsplan mot radikalisering og voldelig ekstremisme.*

Justis- og beredskapsdepartementet (2013). *Et liv uten vold. Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014-2017.*

Kommunal- og regionaldepartementet (2005). *Psykisk helse for barn i asylmottak.* Anbefalinger fra en interdepartemental arbeidsgruppe.

Kundnani, A. (2012). Radicalisation: the journey of a concept. *Race and Class, 54*(2), 3–25.

Lid, S., Winsvold, M., Søholt, S., Hansen S. J., Heierstad G. & Klausen J. E. (2016). *Forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme. – Hva er kommunenes rolle?* NIBR, Høgskolen i Oslo og Akershus. NIBR-rapport 2016:12

Lidén, H., Seeberg, M. L., & Engebrigtsen, A. (2011). *Medfølgende barn i asylmottak – livssituasjon, mestring og tiltak.* Oslo: ISF.

Nesser, P. (2012). *Jihad in Europe: Patterns in Terrorist Cell Formation and Behaviour, 1995-2010.* University of Oslo.

NOU 2011: 10. *I velferdsstatens venterom.*

Obe, R. B. & Silverman, T. (2014). *Western Foreign Fighters. Innovations in Responding to the Threat.* London: Institute for Strategic Dialogue.

Paulsen, V., Michelsen, H. & Brochmann, M. (2015). *Barnevernets arbeid med barn i asylsøkerfasen. Faglige utfordringer og barrierer i mottaksapparatet.* Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.

Portes, A., Rumbaut, R. G. (2001). *Legacies: The Story of the Immigrant Second Generation*. Berkeley, CA: University of California Press.

Prell-Hutmacher, C. J. (2006). *Fengselsfugler har også unger: foreldreveiledning bak murene.* Masteroppgave. Universitetet i Oslo.

Proba (2014) *Undersøkelse av vold og uønskede hendelser i asylmottak*. Rapport 2014: 08.

RS 2011-025. UDI Rundskriv. Tilskudda til vertskommuner for asylmottak og omsorgssenter.

RS 2011-011. UDI Rundskriv. Krav til arbeid med barn og unge i statlige mottak.

RS 2008-031. UDI Rundskriv. Krav til innkvarteringstilbud i ordinære mottak.

Rye, H. (2002). *Tidlig hjelp til bedre samspill* (2. utgave). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Sahlin, I. (2000). *Brottsprevention som begrep och samhällsfenomen*. Lund: Arkiv förlag.

Salole, L. (2013). *Krysskulturelle barn og unge*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Schulerud, M. & Fridjonsdottir, K. L. (2008). *ICDP Ungdom*. Rapport fra prosjekt 2007/2008.

Seeberg, M. L, Bagge, C. M. & Enger, T. A. (2006) Småbarn i asylmottak. *Norges barnevern, 83*(3), 19–29.

Seeberg, M.L. (2009) *Små barns hverdager i asylmottak.* NOVA-rapport 14/09.

Seierstad, Å. (2016). *To søstre.* Oslo: Kagge forlag

Seland, I. & Lidén, H. (2011). *Fritidsaktiviteter for barn i asylmottak.* Oslo: ISF.

Sherr, L. et al. (2011). *Evaluation of the Parental guidance programme based on the International Child Development Programme*. Report to the Ministry of Children, Equality, and Social Inclusion.

Sherr, L., Skar, A.-M. S., Clucas, C., von Tetzchner, S. & Hundeide, K. (2014). Evaluation of the International Child Development Programme (ICDP) as a community-wide parenting programme. *European Journal of Developmental Psychology, 11*(1), 1–17.

Skar, A.-M. S., von Tetzchner, S., Clucas, C. & Sherr, L. (2014a). The impact of a parenting guidance programme for mothers with an ethnic minority background. *Nordic Journal of Migration Research, 4*(3), 108–117.

Skar, A.-M. S., von Tetzchner, S., Clucas, C. & Sherr, L. (2014b). Paradoxical correlates of a facilitative parenting programme in prison—counter-productive intervention or first signs of responsible parenthood? *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention, 15*(1), 35–54.

Sollied, S. & Flacké, A. (2016). *Evaluering av ICDP utprøvd i krisesentervirksomhet*. Bufdir.

SOU 2008:131. *Föräldrastöd – en vinst för alla. Nationell strategi för samhällets stödoch hjälp till föräldrar i deras föräldraskap*.

Tørnes, H. (2007). *Rapport: Foreldreveiledning tilpasset foreldre med barn med nedsatt funksjonsevne.* Bergen: ICDP-Norge.

UDI (2015). *Foreldre i Norge.* Kursopplegg.

Vestel, V. (2016). *I gråsonen. Ungdom og politisk ekstremisme i det nye Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.

Vidino, L. & Brandon, J. (2012). Europe's experience in countering radicalisation: approaches and challenge. *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism, 7*(2), October 2012, 163–179.

Weiss, N. (2013). *Normalitet i limbo. Asylbarn med endelig avslag.* Fafo-rapport 2013: 47. Oslo: Fafo

Widerberg, K. (2001). *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt.* Oslo: Universitetsforlaget.

Winsvold, A. & Engebrigsten, A. (2010). *For barnas skyld. En undersøkelse av returforberedende arbeid med barnefamilier på asylmottak med forslag til nye modeller og arbeidsformer.* Oslo: NOVA.

Østjyllands Politi og Aarhus Kommune. (2015). *Forebyggelse af radikalisering og diskrimination i Aarhus.* Hentet fra: http://www.integrationsviden.dk/demokrati-deltagelse/forebyggelse-af-ekstremisme/forebyggelse-af-radikalisering-og-diskrimination-i-aarhus/#.WJCQePK1fSg. Lesedato 31.01.17

Veiledningserfaringer

I denne rapporten presenterer vi to pilotforsøk med foreldreveiledning basert på ICDP: overfor foreldre i asylmottak og foreldre med radikaliseringsbekymringer. Erfaringene viser at det var vanskelig å rekruttere foreldre med radikaliserings-bekymringer, men at behovet for veiledning av ungdomsforeldre med mer generelle bekymringer er stort. Blant foreldre i mottak var ikke rekruttering et problem, men det er en utfordring å sikre at deltakelsen er reelt frivillig. Relasjonen mellom veiledere og foreldre er avgjørende for om veiledningen fungerer, og vi identifiserer ulike idealtypiske relasjoner. Det går et hovedskille mellom relasjoner basert på at foreldre defineres bygget på landbakgrunn, kultur eller annet, og relasjoner basert på aksept og anerkjennelse. Vi finner at foreldre ønsker seg strategier de kan bruke i kommunikasjonen med sine barn, og at de har behov for informasjon og et nettverk å støtte seg på.

Fafo

Borggata 2B/Postboks 2947 Tøyen
N-0608 Oslo
www.fafo.no

Fafo-rapport 2017:02
ISBN 978-82-324-0352-3
ISSN 0801-6143
Bestillingsnr. 20610